KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARSI İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AFRİKA BİRLİĞİ ÖRGÜTÜNÜN AFRİKA KITASINDA BARIŞA KATKISI : SOMALİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdillahi HASSAN

KOCAELİ –2016

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARSI İLİŞKİLER

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AFRİKA BİRLİĞİ ÖRGÜTÜNÜN AFRİKA KITASINDA BARIŞA KATKISI : SOMALİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdillahi HASSAN

Danışman

Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

KOCAELİ –2016

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AFRİKA BİRLİĞİ ÖRGÜTÜNÜN AFRİKA KITASINDA BARIŞA KATKISI : SOMALİ ÖRNEĞİ

Tezi Hazırlayan: Abdillahi HASSAN

Tezin kabul edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Kabul ve No: 30-11-2016-23

İmza

Jüri Başkanı: Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Gökçen YAVAŞ

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Nesrin KENAR

KOCAELİ –2016

TÜKİYE CUMHURIYETI

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

bu belge ile tez deki bütün biletlerin akademik kuralları ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim .bu kural ve ilkelerin gereği olarak calışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrica beyan ederim.(20/02/2017)

Tezi Hazırlayan:

Abdillahi HASSAN

İMZASI

TEŞEKKÜR

Afrika kökenli bir öğrenci olarak, 3 yıl boyunca Türkiye'de bulunmaktan son derece mutlu olduğumu belirtmek isterim. Uluslararası İlişkiler yüksek lisans programında derslerime giren tüm hocalardan çok şey öğrendim. Hepsine teşekkür ederim. Özellikle üzerimdeki emeği için tez danışmanım Doç. Dr. İrfan Kaya Ülger'e minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Ayrıca bu çalışmanın bitmiş olmasını görmeyi çok isteyen aileme, süreç boyunca verdikleri moral desteği için, her şeyden önemlisi uzun bir kısmında yanlarında olamamam sebebiyle, son üç yıl boyunca gösterdikleri fedakârlık ve sabırdan dolayı tüm yüreğimle teşekkür ediyorum. çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde bana destek olan değerli abim Mohamed Hassan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca tam burs vererek Türkiye'de okuma fırsatı veren Yurtdışı Türkler ve Akrabalar Toplukuklar Başkalığı'na ve Türkiye'de kaldığım süre boyunca gösterdikleri misafirperverlik ve muazzam nezaketlerinden ötürü Türk hükümetine müteşekkirim.

Hepsinin ismini burada dillendiremeyeceğim, bu araştırmada bana yardım eden dostlarıma da teşekkür ederim. Özel olarak Shpëtim Hyseni ve Khalid Omer Yahye y'e süreç boyunca verdikler destek, tavsiyeler ve yorumlardan ötürü minnettarım.

Son olarak maddî ve manevî olarak benden desteğini esirgemeyen ve bu çalışmamda başından beri yanımda olan tüm hocalarıma ve tüm dostlarıma teşekkürlerimi bildiririm. Allah hepsinden razı olsun.

Abdillahi Dahir Hassan

KISALTMALAR

AB :Avrupa Birliği
ABBGK :Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi
ABD :Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ :Afrika Birliği Örgütü
AET :Afrika Ekonomik Topluluğu
AFB :Afrika Birliği
ALC :African Liberation Committee /Afrika Bağımsızlık Komitesi
AMIB : African Union Mission in Burundi /Afrika Birliği Burundi Misyonu)
AMIS :African Union Mission in Sudan /Afrika Birliği Sudan Misyonu)
AMISOM :African Union Mission in Somalia /Afrika Birliği Somali Misyonu)
ARS-An :Alliance for the Re-liberation of Somalia- Asmara /Somali'nin Yeniden Kurtuluşu İttifakı- Asmara)
ARS-D :Alliance for the Re-liberation of Somalia-Djibouti /Somali'nin Yeniden Kurtuluş İttiafakı-Djibuti)
BM :Birleşmiş Milletler
BMGK :Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CEN-SAD :Sahel-Sahra Devletleri
DRC :Kongo Demokratik Cumhuriyeti /Democratic Republic of Congo)
EAC :East African Community, Doğu Afrika Topluluğu
EACSO :East African Common Services Organization /Doğu Afrika Ortak Hizmetler Örgütü)
ECOMOG :Europen Countries Monitoring Group /Batı Devletleri İzleme Grubu)
ECOSOCC :Economic, Social and Cultural Council /Ekonomik Sosyal ve Kültürel Konsey)
ECOWAS :West African Economy Community /Batı Afrika Ekonomik Topluluğu
IGAD : Inter-Governmental Authority for Development / Kalkınma için Hükümetlerarası Merkez)
IGASOM :Inter-Governmental Authority for Development Forces for Somalia /Solaminin Kalkınması Hükümetlerarası Kuruluşu)
IMB :İslam Mahkemeler Birliği
MINURSO :United Nations Mission for the Referendum in Western /Birleşmiş Milletler Batı Balkanlar Misyonu)

MONUC	:Birleşmiş Milletler Barış Gücü
PSC	:Peace and Security Council /Barış ve Güvenlik Konseyi)
REC	:Regional Economic Communities /Bölgesel Ekonomi Toplulukları
SADC	:Southern Africa Development Community /Güney Afrika Kalkınma Topluluğu)
SDKC	:Somali Demokratik Kurtulus Cephesi
SNM	:Somali Ulusal Hareketi
SPLA	:Sudan People's Liberation Army /Sudan Halk Kurtuluş Ordusu)
SPLM	:Sudan Halk Kurtuluş Hareketi
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TFG	:Geçiçi Federal Hükümeti Toplulukları
UNAMID	:United Nations-African Union Mission in Darfur /BM Afrika Birliği Darfur Misyonu)
UNAMSIL	:United Nations Mission in Sierra Leone /Afrika Birliği Sierre Leona Misyonu).
UNITA	:National Union for the Total Independence of Angola /Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Kurtuluş Birliği)
UNMIL	:United Nations Mission in Liberia /Birleşmiş Milletler Liberya Misyonu)
UNOSOM	:United Nations Operation in Somalia /Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu)
UNPOS	:United Nations Political Office for Somalia /Somali Birleşmiş Milletler Siyasi Bürosu)
USC	:United Somalia Congress /Birlesik Somali Kongresi
YDL	:Yüce Devrim Komisyonu

ÖZET

Afrika Birliği Örgütü, bir bölgesel uluslararası örgüt olarak 1960'ların başında Addis Ababa'da kurulmuş, 2002 yılında dünyadaki gelişmelere göre kendini revize etmiş ve Afrika Birliği adını almıştır. Günümüzde 55 üyesi bulunan Afrika Birliği, bir yandan Afrika kıtasını etkileyen açlık, kuraklık, eğitim ve sağlık gibi kronik sorunlar, öte yandan barış ve güvenliğin tesis edilmesi için çaba göstermektedir. İdealist bir düşünce ile kurulan Afrika Birliği, öngörülen hedeflere ulaşma bakımından mali ve insani eksiklikler nedeniyle sıkıntı yaşamaktadır. Bu noktada Batılı büyük devletler ve BM gibi global uluslararası örgütlerle işbirliği yapılmıştır.

Afrika Birliği'nin Afrika kıtasında barış ve güvenliğe sağladığı katkıyı incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın giriş bölümünde kavramsal /teorik çerçeve ve soru cümlesine yer verilmiştir. İlk bölümde Afrika Birliği örgütünün kuruluşu, amaçları, örgüt yapısı ve tarihsel gelişimi incelenmiştir. İkinci bölümde Afrika Birliğinin kıtada barışa sağladığı katkı örneklerle ortaya konmuştur.

Son bölümde ise 1991'de Siad Barre'nin devrilmesinden bugüne "başarısız devlet" özelliği gösteren Somali incelenmiştir. Bu ülkede barış ve istikrarın tesisi için BM başta olmak üzere uluslararası toplumun çabaları ve özellikle Afrika Birliği'nin katkıları analiz edilmiştir. Afrika Birliği, idealist olduğu kadar gerçekçi bir örgüttür de. Zira, ne kadar gayri adil ve sömürgeciler arasındaki dengeyi yansıtacak biçimde çizilmiş olursa olsun Afrika'daki sınırlar değişmeyecek ilkesini benimsemiştir. Sınırların değişmesi yeni acılara sebep olacak, kıtada barış ve güvenliği tehdit edecektir. Tam bir başarı ortaya koyamamış olsa da Afrika Birliği'nin Afrika'nın diğer çatışma bölgelerinde ve Somali'de ortaya koyduğu performans barış ve güvenliğe katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Afrika Birliği, Somali, Barış ve Güvenlik, Başarısız Devletler, Uluslararası Barış Gücü

ABSTRACT

The Organization of African Unity was established as a regional organization at the beginning of the 1960's in Addis Ababa, and in 2002 was revised according to the developments in the world and was renamed into African Union. The African Union, which actually numbers 55 members, on the one hand performs activities in solving chronic problems affecting Africa, such as famine, drought, education and health, while on the other hand tries to establish peace and security. The African Union was established on an idealistic idea, while experiencing problems due to financial and human insufficiencies in terms of achieving its goals. In this regard, the Union is in cooperation with major Western countries and global international organizations such as the United Nations (UN).

This paper aims to analyze the contribution of the African Union on peace and security in Africa. The introductory section includes a conceptual and theoretical framework and questions. In the first section was analyzed the organization's founding, its objectives, structure and historical development. Meanwhile, in the second section, with examples, was described the contribution of the African Union to the peace.

The final section analyzes Somalia, a state which has shown a feature of being "Failed State" since the overthrow of Siad Barre in 1991. Moreover, this section analyzes the activities of the international community, led by the UN, and especially the contributions of the African Union, to the peace and stability in this country. The African Union, apart from being an idealistic organization, it is equally realistic as well, given that the organization has adopted the principle that African borders will not change, no matter that the continent was designed in a way that reflects the balance between injustice and colonialism. The change of the borders would cause new sufferings and would threaten peace and security in the continent. Although the African Union has failed to establish a comprehensive peace, with its performance in other conflict regions of Africa and particularly in Somalia, the organization has contributed to peace and security.

Keywords: African Union, Somalia, Peace and Security, Failed States, the International Peacekeeping Forces

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR i
KISALTMALAR ii
ÖZET iv
ABSTRACT v
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 7
1. AFRİKA BİRLİĞİ ÖRGÜTÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ 7
1.1. Tarihi Arka Plan 7
1.2. Afrika Birliği Örgütü'nün Kuruluşu 10
1.2.1. Addis Ababa Konferansı 10
1.3. Afrika Birliği Örgütü'nün Yeniden Yapılanması ve Temel Organları 13
1.3.1. Afrika Birliği'nin Hedefleri 15
1.3.2. Afrika Birliği'nin Temel Organları 17
1.3.2.1. Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi 17
1.3.2.2. Yürütme Konseyi 19
1.3.2.3. Uzmanlaşmış Teknik Komiteler 20
1.3.2.4. Pan-Afrikan Parlamentosu 21
1.3.2.5. Adalet Divanı 21
1.3.2.6. Finans Kuruluşları 22
1.3.2.7. Komisyon ve Afrika Ekonomik Topluluğu 22
1.3.2.8. Daimi Temsilciler Komitesi 23
1.3.2.9. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey 23
1.4. Afrika Devletleri Arasında Sınır Sorunları 24
1.5. Afrika'da Barış ve Güvenlik Tesis Etmenin Zorlukları 27
1.6. Afrika Kıtasında Barış Mücadelesi 29
1.7. Birleşmiş Milletler'in Afrika Misyonu 30
1.8. Afrika Birliği'nin Müdahil Olduğu Çatışmalar 32
1.8.1. Burundi 32
1.8.2. Sudan, Güney Sudan ve Angola 34
1.8.3. Batı Sahra ve Nijerya 35
1.8.4. Etiyopya ve Eritre 35
İKİNCİ BÖLÜM 37
2.1. Afrika Birliğinin Normatif Rolü 37

2.2. Afrika Birliği Örgütü'nün Barış Misyonu Sıkıntısı 38
2.3. Batı Afrika Ülkeleri Ekonomi Topluluğu'nun (ECOWAS) Bölgesel Barışa Katkısı 42
2.4. Güney Afrika Kalkınma Topluluğu'nun Müdahaleleri 45
2.5. Afrika Birliği Döneminde Barışı Koruma Yenilikleri 47
2.6. Burundi'de Barışı Koruma Misyonu 48
2.7. Darfur Müdahalesi 49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 52
3. SOMALİ'DE SİYASAL İSTİKRARSIZLIK VE AFRİKA BİRLİĞİ'NİN BU ÜLKEYE SAĞLADIĞI DESTEK 52
3.1. Kısa Somali Tarihi 52
3.1.1. İlk Dağılma Dönemi (1540-1800) 54
3.1.2. İkinci Dağılma Dönemi (1884-1935) 54
3.1.3. Birleşmeler Dönemi (1935 – 1960) 56
3.1.4. Siad Barre Dönemi (1970-1991) 56
3. 2. Birleşmiş Milletler'in Somali Operasyonu 59
3. 3. Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM) 60
3.4. Somali'de "Başarısız Devlet" Sıkıntıları 62
3.5. Somali'de "Ulus Oluşumu" Problemi 63
3.6. Somali Üzerinde Hakimiyet Mücadelesi ve Afrika Birliği Desteği 64
SONUÇ 66
BİBLİYOGRAFYA 69
KİTAPLAR 69

GİRİŞ

Soğuk Savaş sonrası küreselleşme çağında uluslararası güvenliğin geleceği uluslararası ilişkiler disiplininin ilgi odağı haline gelmiş bulunmaktadır. Günümüzde barış ve güvenlik, uluslararası ilişkilerin en önemli konularından birini teşkil etmektedir. Afrika kıtasında Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana, yürütülen bütün çabalara rağmen, barış ve güvenlik tesis edilememiştir. Bölgede istikrar sağlamayı hedefleyen uluslararası aktörlerin başında Birleşmiş Milletler Teşkilatı gelmektedir. İkinci sırada ise bir bölgesel uluslararası örgüt olarak 2002'den sonra yeniden örgütlenen ve adını değiştiren Afrika Birliği Teşklatı yer almaktadır. Örgüt, kıta genelinde barışın, güvenliğin ve siyasal istikrarın tesis edilmesi, ekonomik kalkınmanın sağlanması ve açlıkla mücadele için yoğun biçimde çalışmaktadır.

Ne var ki, Afrika kıtasında yüzyılların birikimi olan sorunlar bir uluslararası örgütün altından kalkamayacağı kadar karmaşık bir görünüm taşımaktadır. Kıta genelinde siyasal istikrarsızlık yaratan barış ve güvenliği olumsuz yönde etkileye sorunlar, bir yandan sömürgecilik ve emperyalizm çağının mirası olarak varlığını koruyan etnisite, sınır sorunları, azınlık anlaşmazlıkları, öte yandan açlık, nüfus artışı, altyapı yetersizliği ve iktisadi kalkınma gibi unsurları içine alan geniş bir yelpazeyi içermektedir.

Günümüzde Afrika denildiğinde, akla "yoksulluk, hastalık ve savaş" gelmektedir. Bu olgu, araştırmacılar, batı medyası ve devlete bağlı olmayan kuruluşlar tarafından insanların zihinlerine yerleştirilmiştir. Siyasal istikrarsızlık ve güvenliğin sağlanması, Afrika ülkelerinin başta gelen sorunları arasındadır. Sınır sorunları, iç çatışmalar, etnik mücadeleler, din ve mezhep temelli kavgalar, Afrika kıtasında normalleşmeyi engellemektedir.

Bu çalışma, Afrika kıtasında barış ve istikrarın sağlanmasında Afrika Birliği Örgütü'nün (ABÖ) rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Soğuk savaşın bitişi ile dünya siyasetinin ana gündemine taşınan etnik sorunlar ve iç çatışmalar nedeniyle barışı koruma faaliyetleri önem kazanmıştır. Bu çerçevede önleyici diplomasi, barış yaratma/ uygulama ve barış koruma kavramları ayrı ayrı tanımlanmıştır. Önleyici diplomasi, bir ihtilafın tarafları arasında sorun çıkmadan önce müdahale etme anlamındadır. Önleyici diplomasinin en belirgin örneği Yugoslavya'nın dağılması aşamasında Makedonya Cumhuriyetine BM gözetimi altında çatışma önleme gücü yerleştirilmesidir. (Ülger, 2016: 132). Böylece Sırp milliyetçilerin Sırbistan topraklarını genişletme hırsına maruz kalan Hırvatistan ve Bosna Hersek'teki şiddetli çatışmaların Makedonya'ya sıçraması engellenmiştir.

Birleşmiş Milletlerin barış gücü ile ilgili faaliyetleri, son dönemlerde barışı koruma etkinliklerinden ziyade barış yaratma /uygulama (*peacemaking/enforcement*) şeklinde cereyan etmiştir. Barış yaratmadan kast edilen, çatışma halinde olan taraflar arasında uzlaşma /anlaşma sağlamadır. Barış uygulama ise güç kullanmayı içermektedir, saldırı davranışının gerçekleştiği durumlarda güvenliği yeniden sağlama amacı taşıyan eylemlerdir. Birleşmiş Milletler sisteminde esas olan barışçı yöntemlerle bir soruna çözüm bulmaktır. Ancak bunun mümkün olmaması halinde askeri güç seçenek olarak gündeme gelmektedir. 1990'ların başında Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinden Bosna Hersek'te patlak veren iç savaş Avrupa kıtasının güvenliğini tehdit edecek boyutlara ulaşınca ve diplomasi yöntemiyle netice alınamayınca askeri güç seçeneği devreye girmiştir.

Barış inşa etme ise giderek artan ölçüde barış inşa etme faaliyetlerini içermektedir. Barış inşa etme, şiddet içeren çatışmanın kökeninde yer alan yapısal faktörlerle kapsamlı bir şekilde mücadele ederek sürdürülebilir bir barışın gerekli koşullarının ortaya çıkarılmasına yönelik uzun dönemli bir süreç anlamındadır. Barış inşası esas olarak barış yaratma sonrasında ortaya çıkmaktadır. Askeri strateji yanında ekonominin yeniden yapılanması, ekonomik ve sosyal altyapının tamiri, mayın temizlenmesi, çatışan tarafların silahsızlandırılması, yerlerinden edilen insanların geri dönüşü toplumsal örgütlenmenin düzenlenmesi ve diğer ekonomik sosyal konuları içermektedir. Tüm bu faaliyetleri ayna zamanda yürütülmesini devlet inşasının (*state building*) güçlendirilmesi şeklinde değerlendirmek gerekmektedir.

Barış koruma ise en geniş anlamıyla tüm diğer türleri de içeren bir ifadedir. Aslen barış anlaşması sonrası ilgili tüm tarafların onayı ile gerçekleştirilmektedir. BM tanımına göre barışı koruma, "çatışmaların etkilediği ülkelerde sürdürülebilir barış koşullarının yaratılmasına yardımcı olmak" demektir. Ateşkes sonrasında çatışma bölgesine statükoyu koruma amacıyla askeri güç gönderilmesi ve bunların kendini savunma dışında çatışmalara müdahil olmamaları hali de barış koruma faaliyetlerine dahildir. Tüm bunların yapılabilmesi için tarafların rızasına ihtiyaç vardır.

Bir diğer husus da insani müdahale olarak bilinen barış koruma veya barış yaratma uygulaması kapsamında düşünülebilecek uluslararası müdahaledir. İnsani müdahalelere dair sunulan noktalar ise insan hakları ihlallerinin sonlandırılması, sivillerin güvenliğinin sağlanması, ayrımcılık ve zorbalıkla devlet veya baskı gruplarının zulmüne uğramış insanların kurtarılmasıdır. BM Güvenlik Konseyi'nin kararları bu uygulamanın tarihsel gelişiminde

önemli yer teşkil etmiştir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Somali müdahalesi ayın zamanda insani müdahalenin çağdaş bir örneğini oluşturmaktadır. Barış koruma etkinliği çerçevesinde iç çatışmalarda zarar gören kişilere insani yardım ulaştırılması operasyonun temelini teşkil etmiş, bunun engellenmesi üzerine askeri güç kullanmayı da içeren barış yaratma etkinliği gündeme gelmiştir. Somali operasyonunun askeri boyutlarında büyük tartışmalara neden olan başarısızlıklar yaşanmış, ancak insani yardımların intikalinde büyük bir başarı ortaya konmuştur.

Somali operasyonu hiç kuşku yok ki, BM şemsiyesi altında uluslararası toplumun mutabakatı sonucu gerçekleştirilmiştir. BM dışında bu operasyona bölgesel bir uluslararası örgüt olarak Afrika Birliği her aşamada destek vermiştir. Somali de ve Afrika'nın diğer bölgelerinde klasik barışı koruma operasyonlarında öngörülen başarının sağlanmamasının en önemli sebebi devlet merkezli perspektiften olaya müdahale edilmiş olmasıdır. Oysa Somali'de ve diğer bir çok ülkede temel sorun siyasi otoritenin bulunmaması, bir başka ifadeyle başarısız devletlerin ortaya çıkmasıdır. (Cojuna, 2007:120).

Öte yandan barışı koruma faaliyetlerinin kapsamı geniş tanımlandığında, yoksullukla mücadele, ekonomik büyüme gibi hususları da içerebilmektedir. Soruna eleştirel teori açısından bakıldığında ise açık biçimde gözüken yapısal çarpıklıklardır. Sömürgecilik mirası, azgelişmiş ülkelerin tek tip üretime mahkum edilmeleri, yönetimlerin demokratik olmaması gibi hususlar, geniş çerçeveye dahil olan temel sıkıntılardır.

Afrika'da barışı koruma ve güvenliği tesis etme faaliyetleri büyük ölçüde kıtanın tarihsel mirası ile ilintili olarak karşımıza çıkmaktadır. Sömürgeciliğin tasfiye edildiği mevcut koşullarda bile tarihi miras, bölge ülkeleri ve halkları arasında çatışma nedeni olabilmektedir. Afrika'daki çatışma karmaşık bir görünüm taşımaktadır. Kimi kez yönetimle halk arasında, kimi kez devletler arasında, bazan da bir devletin içerisinde bulunan siyasal grupların veya din/mezhep, etnisite ve dil farklılıkları çatışma kaynağı haline gelebilmektedir. Bunların hepsinin aynı anda var olduğu örneklere de rastlanabilmektedir. Özellikle iç çatışmaların sayısında son yıllarda artış gözlemlenmektedir. Bu kategorideki çatışmalar kimi kez bir konvansiyonel savaştan daha fazla kayba neden olabilmektedir. Öte yandan iç çatışmalar, dış müdahale ve arabuluculuk çabaları olmadığı taktirde genel olarak devletler arasındaki savaşlardan daha uzun sürmektedir. Ayrıca daha da kötü olan husus şudur; iç savaşlar çözüme kavuşturuldukları andan sonra da yeniden alevlenebilmektedir.

Bir devletin içerisindeki çatışma günümüzde sadece devletin iç sorunu olmaktan çıkmıştır. İç çatışmanın uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği durumlarda müdahale seçeneği veya çözüm arayışı gündeme gelebilmektedir. Özellikle etnik savaşlar veya krizler yayılma potansiyeli taşımaktadır. Bir diğer husus da şudur: İç savaşlara müdahalenin faturasını genel olarak büyük güçler ödemektedir. Dış müdahalenin başarı ölçütündeki belirsizlik veya neticenin uzun zaman sonra ortaya çıkması eleştirilere neden olmaktadır.

İç savaş konusunda bir başka üzerinde durulması gereken husus da başarısız devletler sorunudur. Bir devlet kendi sınırları içerisinde egemenliğini koruyabilecek şekilde siyasal, ekonomik ve toplumsal otoritesini ve meşruiyetini sağlayamadığı zaman başarısız devlet olarak tanımlanmaktadır. Devletlerin uzun süre kendilerine karşı çıkan silahlı gruplarla çatışması ve savaşın yayılması, devlete karşı savaşan gruplara iç ve dış desteğin artması o devletin yönetim kapasitesini azaltmaktadır. Kimi kez devlet toprak bütünlüğünü sağlayamamakta, hukuken kendisine bağlı toprakların bir kısmı üzerinde hakimiyetini yitirebilmektedir. Bu durum insan hakları ihlallerinden toplu göçlere ve komşularla savaşa kadar yeni gelişmelere zemin hazırlamaktadır. 2005 yılından beri dünyada Başarısız Devletler İndeksi yayınlanmaktadır.

Bu çalışma, Afrika kıtasında barış ve güvenliğin tesisinde Afrika Birliği Örgütü'nün (Afrika Birliği'nin) rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda Afrika'da çatışma yaşanan bölgeler ve ağırlıklı olarak da Somali'deki uygulama analiz edilecektir. Çalışmanın soru cümleleri şunlardır: Bir uluslararası örgüt olarak Afrika Birliği'nin kıta genelinde barış ve güvenliğin tesis edilmesinde rolü nedir? Gerek Birleşmiş Milletler Teşkilatı, gerek diğer uluslararası kuruluşlar ve hükümetler dışı örgütler, on yıllar boyunda yoğun çaba göstermiş olmalarına rağmen, neden Afrika'da barış ve istikrarın tesisinde öngörülen seviyede iyileşme sağlayamamaktadır? Afrika kıtasının temel sorunlarının çözümünde, mucize bir formül var mıdır? Afrika Birliği'nin kıtanın kalkınması ve istikrar için ortaya koyduğu performansın kismî başarısını ve başarısızlığının gerisinde yatan faktörler nelerdir? Afrika'nın kronik sorunlarına uluslararası örgütler kanalıyla çözüm bulunabilir mi? Uluslararası siyasal sistemin esas aktörleri olan devletlerin, özellikle sömürgecilik geçmişi olan başat güçlerin Afrika dramı nedeniyle ne tip sorumlulukları vardır?

Bu tezde ele alınan Afrika Birliği'nin Afrika kıtasında barış ve güvenliğe katkısı, Uluslararası İlişkiler teorilerinden idealizm esas alınarak açıklanacaktır. Bu kapsamda kısaca idealist teorinin tanımı, ana argümanları ve uluslararası siyasal sistem hakkındaki analizi

üzerinde durmak gerekmektedir. İdealizm, iki savaş arası dönemde altın çağını yaşayan uluslararası ilişkilerin ilk teorisidir. İsminden de anlaşılacağı üzere, ideal bir dünya düzeni kurulmasına önem verir, bir başka ifadeyle ideal bir düzenin temel parametrelerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. İdealizm, realist teorinin gerçek olarak kabul ettiği savaş, barış, güç dengesi, insan doğasının kötülüğü, uluslararası anarşi gibi durumları ortadan kaldırıp yerine barış, işbirliği ve istikrarın geçerli olduğu ideal bir düzen kurmayı hedeflemektedir.

İdealizm reel durumu değil, olması gerekeni/ideali esas alır ve bu haliyle normatif bir teoridir. İdeal bir uluslararası siyasal sistemin nasıl olması gerektiği konusunda din adamları, filozoflar ve siyaset bilimciler tarafından onlarca görüş ortaya atılmıştır. İdealizm ile ilgili tüm kavram ve teoriler, olanı değil esas itibariyle olması gerekeni /ideal bir geleceği kurma hedefini kendilerine amaç olarak belirlemişlerdir. İdealizmin esas ilgi alanı olan savaş ve barış konuları olmasına rağmen, ilave olarak insanlığın içinde bulunduğu diğer sorunları da analiz eder. Bunlar arasında refah, yoksulluk, adalet, insan hakları, demokratikleşme, hukuk ve etik kuralları da yer almaktadır. (Gözen, 2014:67-117)

İdealizme göre, devletler arasında çok büyük çıkar çatışması yoktur, tam tersine çıkar uyumu vardır. Ancak bu uyumun farklı gerekçeleri olabilir. Bunlar; Wilson'a göre kendi kaderini tayin hakkı, liberalizme göre kapitalist düzen, Norman Angell'e göre, işbirliği veya tamamlayıcı çıkarlardır. Akıl ve tecrübenin yardımı ile objektif adalet yakalanabilir. İnsanlar temelde rasyonel ve akıllı yaratıklardır. Aptalca şeyler yapma potansiyeli olsa da temelde iyidirler. Weber'e göre, insan doğasında yardımlaşma ve işbirliği baskındır, kötülüğün sebebi insanlar değil kötü şartlardır. Uluslararası anarşiyi önlemek için müşterek hareket gerekir. Uluslararası kurumların varlığı, uluslararası düzenin kurulması açısından önemlidir. (Weber, 2010:43- 44)

İdealizmin varsayımlarının yanında, ilkeleri ve ideallerinin gerçekleştirilmesi için kullanılan araç ve yöntemleri de idealisttir. Bunların öncelikle insanın, ulusal ve nihaî olarak da uluslararası toplumun yararına kullanılması mümkündür. İyi insan yetiştirmek için eğitim, toplamsal dinamizm için demokrasi ve uluslararası sorunların çözümü için de uluslararası hukuk, norm ve etik temelinde uluslararası örgütler kurulmalıdır. Uluslararası çatışmaların önlenmesi için müşterek güvenlik sistemi zorunludur. (Gözen, 2014:95).

Uluslararası hukukun uygulanması sadece devletlere bırakıldığı taktirde verimli sonuç alınması mümkün değildi. Devletler, realizme göre ulusal çıkarlarına uygun hareket ederler. Oysa idealizm devletlerin uluslararası hukuka uygun hareket etmelerini sağlayacak

uluslararası örgütler tesis edilmesi görüşünü savunmaktadır. Eğer bir uluslararası örgüt, kendi konu ve sorun alanında bir uluslararası hükümet düzeni oluşturmuş ise buna uluslararası rejim denir. İdealizmin en fazla önem verdiği somut araçların başında müşterek güvenlik sistemi gelmektedir. BM ana antlaşmasının 7'nci bölümünde müşterek güvenlik sisteminin nasıl işleyeceği tanımlanmıştır. Buna göre, uluslararası güvenliğin ve barışın ihlal edilmesi durumlarında tüm üye devletlerin, güvenliği ihlal eden saldırgana karşı "müşterek hareket etmesi" gerekir. Müşterek güvenlik operasyonlarının başında güvenlik ve barışı ihlal eden devlete karşı aşamalı olarak diplomasi, ekonomik, ticari, siyasi ve son aşamada da askeri müeyyideler uygulanır.

Günümüzde Afrika kıtasında çok sayıda siyasal anlaşmazlık bulunmaktadır. Büyük bölümü emperyalizm ve sömürgecilik döneminin mirası olan anlaşmazlıkların kısa sürede ortadan kaldırılması mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte, Afrika kıtasındaki sorunların çözümünde devletlerin ve uluslararası örgütlerin işbirliğine gitmesi elzemdir. Bazı bilim adamları kıtadaki sorunların çözüme kavuşturulmasında uluslararası örgütlerin rollerinin sınırlı olduğu ve ülkelerin iç yapısında meydana gelebilecek değişikliklerin dikkate alınması görüşünü savunmaktadırlar. Ülkelerde insani kalkınma için eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, altyapı eksikliklerinin tamamlanması en başta yapılması gerekenler arasında yer almaktadır. Ne var ki, Afrika ülkelerindeki tüm iç ve dış sorunlar birbirleriyle ilintili hale gelmiştir. Siyasal sistemin demokratikleşmesi, siyasal katılım ve temsil, dış dünyadaki ülkelerin ve eski sömürgecilerin bu kıtadaki yönetimlerle eşitsiz ilişkileri gibi karmaşık sorunlar varlığını korumaktadır. Afrika'yı etkileyen tüm sorunlar günümüzde birbirleriyle doğrudan veya dolaylı ilintili hale gelmiştir. Bu bağlamda kıtadaki herhangi bir ülkenin münferiden ortaya koyduğu başarı istisna teşkil etmektedir. Bu genel durumu dikkate alan bazı uzmanlar ve politikacılar, bölgesel düzeydeki uluslararası örgütlerin süreçte sadece rol üstlenmediğini, aynı zamanda bölgesel barış ve güvenliğinin korunması için uygulanabilir bir çerçeve oluşturdukları görüşünü ileri sürmektedirler.

Afrika kıtasında uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında Afrika Birliği teşkilatının rolünü sorgulayan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Afrika Birliği Örgütünü kuruluşu ve tarihsel gelişimi ana hatlarıyla analiz edilecektir. İkinci bölümde, Afrika Birliği'nin Afrika kıtasında barış ve güvenliğe yaptığı katkılar masaya yatırılacaktır. Üçüncü bölümde ise, Somali'nin temel sorunları ve Afrika Birliğinin bu ülkede barış ve güvenliğe sağladığı destek analiz edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AFRİKA BİRLİĞİ ÖRGÜTÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Afrika kıtasının güvenliğini kısaca, Afrika halklarının ekonomik, politik, sosyal ve kültürel haklarının korumaya alınması ve dışarıdan gelen her türlü baskılara başa çıkma yeteneği olarak tanımlamak mümkündür. Güvenlik sorunu genellikle sistemin istikrarı ve öngörülebilirliği ve müzakere seviyesi ile açıklanmaktadır. Giderek daha bağımlı hale gelen dünyada, güvenliğin arttırmanın peşinde koşan uluslar, diğer uluslarda güvensizlik oluşmasına zemin hazırlamaktadırlar. 1960'larda bazı Afrika ülkelerinin bağımsızlıkları sonrası, Afrika'daki ve uluslararası çevrelerdeki çeşitli güvensizlik kaynaklarının sonucu olarak, ortaya çıkan 32 yeni Afrika ülkesi, Mayıs 1963'de, Avrupa sömürgeciliğinin sona ermesinin ardından, Afrika Birliği Örgütü (ABÖ)'nü kurmuşlardır. (Biswaro, 2012: 41)

Merkezi Etiyopya'da bulunan ABÖ, tüm üye ülkelerin politik ve ekonomik bütünleşmesini sağlamak, uluslararası alanda Afrika kıtasının çıkarlarını korumak, kıta düzeyinde, barış, güvenlik ve işbirliğini sağlamak amacıyla gayret göstermektedir. Temel kuruluş felsefesi, Afrika kıtasında sömürgeciliğin sona ermesi ve üye devletler arasında kıtasal düzeyde işbirliği ve koordinasyon sağlamaktır. (Walraven, 1999: 143).

1.1. Tarihi Arka Plan

Afrika kelimesinin kökenleri konusunda muhtelif rivayetler vardır. Genel kabul görün görüş, Afrika kelimesinin ilk defa Kartaca savaşları sırasında Romalılar tarafından kullanıldığı şeklindedir. Kelimenin ilk hali Romalıların Tunus yerli halklarına "Afer" veya "Afri" adını vermesine dayanmaktadır. Bu tanım esas alındığında Afrika, "Afrilerin Ülkesi" anlamına gelmektedir. Başlangıçta yalnızca Tunus için kullanılan daha sonra Mısır'ın batısında kalan günümüzde Magrip olarak bilinen ülkeler için, daha geç dönemlerde ise tüm Afrika kıtası için kullanılmıştır. (Bodejo, 2008)

Asya kıtasını Afrika'dan Süveyş Kanalı ve Kızıldeniz ayırmaktadır. Doğuda kalan Arap Yarımadası Asya kıtasına dahil, Batıda kalan geniş topraklar ise Afrika'yı oluşturmaktadır. Afrika'da günümüzde bir düzineye yakın sorun, hem bölge halklarını, hem de burada sömürgecilik sonrasında fiili bir durum olarak ortaya çıkan sınırlarda kurulan

devletleri derin biçimde etkilemektedir. Emperyalizm döneminde sömürgeci güçlerin arasında yerel halkların etnisite, dil, din ve mezhep bağlantılarını hiç dikkate almadan çizilen sınırlar, sömürgeciliğin tasfiyesinden sonra bölgede yaşanan çatışmaların temel sebebini oluşturmaktadır. Bazan bir kabile toprakları iki veya üç farklı sömürgeci güç tarafından kontrol edilmekte, onların arasında sağlanan mutabakata göre sınırlar belirlenmektedir. Kıtada devlet örgütlenmeleri sömürge dönemi mirasından doğrudan etkilenmiştir ve bu nedenle bir çok ülkede ulus oluşturma *(nation building*) ve devlet oluşturma (*state building*) aşamasında sıkıntılar yaşanmaktadır. Kıtada bir çok ülkede devlet yapılanması başarısız veya çok zayıftır. Siyasal olarak yönetimi kontrol edenlerin gücü sınırlandırılamamakta ve sınırlar içinde yaşayanların hepsinin siyasal katılımı mümkün olmamaktadır. (Ramos, 2013: 47)

Birçok Afrika ülkesinde sömürgecilik sonrası dönemde yönetimi kontrol eden kaynakları, ulus ve ülke yararına kullanmamaktadır. Sınır çatışmaları, azınlık sorunları, yönetimde meşruiyet konusundaki anlaşmazlıklar, askerlerin siyasal sisteme müdahil olmaları sıklıkla yaşanan sorunlar arasındadır. Öte yandan, işbaşında olan yönetimlerin ülkenin çıkarları yerine iktidarı korumaya öncelik vermeleri ve dış dünyadakilerle kendi çıkarları lehine ancak bir bütün olarak ulus ve devlet aleyhine eşit olmayan anlaşma veya ayrıcalık içeren sözleşmeler yapmaları, bölge ülkelerinin gelişmesi ve kalkınması önünde en büyük engeli teşkil etmektedir. (Henrikson, 1995).

Afrika'ya yönelik genel güvenlik tehditleri, Afrika Ortak Savunma ve Güvenlik Politikası Deklarasyonu'nda alt bölgelerdeki ülkelerin tamamında, Afrika'nın bir kısmında veya bütününde meydana gelen ve kıtanın savunma ve güvenlik çıkarlarına yönelebilecek tehditler şeklinde tanımlanmaktadır. Buna göre kıtada barış, güvenlik ve istikrarın tesisine ve geliştirilmesine engel olabilecek tehditler iç veya dış kaynaklı olabilir. İç tehditler, devletler arası çatışmalar, ülke içindeki gerilimler, çatışma sonrası istikrarsızlık, ağır insani durumlar ve diğer durumlar şeklinde tasnif edilmektedir. Genel dış tehditler ise, Afrika'nın kıtasal güvenliğini tehdit eden veya doğrudan veya dolaylı olarak tehdit etme potansiyeli bulunan dış tehditler şeklinde tanımlanmaktadır. (Westport, Preager, 1996: 101.)

Soğuk savaşın ardından 1991-2008 yılları arasında 33 Afrika ülkesinde silahlı çatışma yaşanmıştır. Belirtilen dönemde her devletin yaşadığı deneyim diğerinden farklılık göstermiştir. Etiyopya örneğinde siyasal istikrarsızlık karmaşık görünüm taşımış, bir başka ifadeyle iç olaylar, devlet dışı ve devletler arası çatışma şeklinde olmuştur. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde ise, 1916'dan bu yana süregelen devlet dışı çatışmalar Soğuk

Savaş sonrasında da varlığını sürdürmüştür. 2012'de 30 Afrika ülkesinde, Uyuşmazlık nedenleri, ulusal güç, ideoloji, otonomi, ayrılık, toprak/bölge, doğal kaynaklar ve diğer nedenler olarak kategorize edilebilecek 64 şiddetli çatışma yaşanmıştır. Sadece Ocak-Aralık 2012 döneminde Sahra altı ülkelerde 34 şiddet unsuru barındıran çatışma yaşanmıştır. Aynı yıl içinde, Mağrip ülkelerindeki şiddet içeren çatışma sayısı ise 14 olmuştur. (Malan, 2008).

İstatistiki açıdan bakıldığında 1989-2007 yılları yaşanan silahlı çatışmaların üçte biri Afrika'da meydana gelmiştir. Son 30 yıl içinde Afrika'da yaşanan çatışmaların sonucunda çoğu sivil olan milyonlarca insan yaşamını yitirmiş, yaşadıkları toprakları terk etmiş; kişilerin silahlanmasında korkunç bir artış görülmüş ve tüm bunların sonucu olarak ülkelerin ekonomik büyümesi ve kalkınması olumsuz etkilenmiştir. Afrika'daki çatışmaların analizi, kıtada farklı türden çatışmaların yaşandığını göstermektedir. Bunlar; bir hükûmet ile hükûmet dışı taraf arasında (*intrastate*) çatışma, bir hükûmet ile hükûmet dışı taraf arasında yabancıların da dahil olduğu çatışma (*conflict, intrastate with foreign involvement*), devlet dışı çatışma (*non-state conflict*), devletler arası (*interstate*) çatışma, devlet sistemi dışındaki bir bölge için çatışma (*extra-systemic conflict*) olarak farklı kategorilerde karşımıza çıkmaktadır. (Majinge, 2010: 23)

Afrika Birliği, 1963'te kurulan Afrika Birliği Örgütü'nün dönüşümü sonrasında yeni bir oluşum olarak, devlet ve hükûmet başkanları ile 9-10 Temmuz 2002 tarihlerinde Durban'da, Güney Afrika'da ilk olağan toplantısı sonrasında kurulmuştur. Birlik, Kuruluş antlaşmasının 3'üncü maddesinde belirtilen diğer hedeflerin yanı sıra, üye ülkelerin ve bölgesel ekonomik toplulukların bütünleştirildiği edildiği Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (AFBBG) ile kıtada kalıcı barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik çabalarını sürdürmektedir.

Afrika kıtasında birlik sağlama çabalarının ilk kurumsallaşması Pan-Afrika Kongresi, ikincisi Afrika Birliği Örgütü, üçüncüsü de Afrika Birliği olmuştur. Bütünleşme hareketlerini şu şekilde tanımlayabiliriz: Ekonomik ve/veya siyasal birimlerin bir araya gelerek kendilerinden daha büyük ve kapsamlı yeni bir ekonomik ve/veya siyasal birlik oluşturmaları süreci. Devletlerin uluslararası bütünleşme hareketlerine yönelmelerinin temel nedeni, iktisadi ve siyasi anlamda kendi başlarına yeteneklerinin sınırlı kalması ve bir araya gelerek daha etkili bir güç oluşturma beklentisidir. Entegrasyon biçimleri, belirlenen hedeflere, iş birliğinin yoğunluğuna, bağımlılığın derecesine; sağlanabilecek faydaya ve işbirliği yapan birimlerin

sosyal ve siyasal homojenlik derecesine göre farklılık gösterebilmektedir. (Atkinson, 1999: 36)

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren, Afrika'nın entegrasyon sürecinin ivme kazandığı görülmektedir. Bu süreçte önemli bir dönüm noktası da 3 Haziran 1991'de imzalanan anlaşma ile Afrika Ekonomi Topluluğu'nun kurulmasıdır. Söz konusu antlaşmada ülkelerarası işbirliği ve programların entegrasyonu ile birlikte topluluğun politikalarına ve yasal sistemine uyum öngörülmüş ve örgütün altı aşamalı bir geçiş süreci sonunda kurulacağı belirtilmiştir. Antlaşmada ayrıca zımni olarak öngörülen yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve tam anlamıyla işleyen bir ekonomik topluluk kurulması için 40 yıllık süre öngörülmüştür. Afrika Birliği Örgütü'nün Afrika Birliği'ne dönüşümünü sağlayan Afrika Birliği Kurucu Sözleşmesi ise, Afrika ülkeleri ve Afrika halkları arasında daha büyük birlik ve dayanışmayı; kıtanın politik ve sosyo-ekonomik entegrasyonunu hızlandırmayı; kıtanın ve halkların çıkarlarına yönelik konularda Afrika'nın ortak pozisyonunu savunmayı hedeflemiştir. Bu süreçte Afrika'daki krizlere karşı ortak mücadele edilmesi konusunda da mutabakat sağlanmış ve yasal bir zemin oluşturulmuştur. (Zartman.: 2013)

1.2.Afrika Birliği Örgütü'nün Kuruluşu

1.2.1. Addis Ababa Konferansı

Afrika'daki ülkelerin büyük çoğunun bağımsızlığına kavuşmasından sonra kıta düzeyinde bir uluslararası örgütün kurulması hazırlıkları başladı. Sömürgecilik sonrası dönemde bölge ülkelerinin aralarında işbirliği imkanlarını arttırma ve pek çok konuda ortak hareket etme arzusunun çeşitli düzeylerde dile getirilmişti. Bu amaçla yürütülen hazırlık çalışmaları, kısa bir süre sonra kuruluş müzakerelerinin ele alındığı toplantılar haline geldi ve hükümetler arasında görüşmeler başladı. (Biswaro, 2012: 39-40.)

Afrika Birliği Örgütünün oluşumunda en büyük adım, 30 ülkenin devlet ve hükümet başkanı düzeyinde temsil edildiği Addis Ababa konferansı olmuştur. 22 Mayıs 1963'de Afrika Zirvesi adıyla toplanan konferansta katılımcı devletler arasında Afrika Birliği Örgütü'nun kurulması konusunda mutabakat sağlanmıştır. Taraflar yeni kurulacak örgütün merkezinin Addis Ababa olması konusunda görüş birliği sağlamışlardır. Örgütün kuruluş sözleşmesi, 25 Mayıs 1963'te tüm katılımcılar tarafından imzalanmıştır. Kurucu sözleşmede örgütün resmi dilleri, Arapça, Fransızca ve İngilizce olarak belirlenmiştir. (Badejo, 2008; OAU Charter, 1963: Webb)

Afrika Birliği Örgütünün kurulması konusunda kıtadaki ülkeler arasında mutabakat sağlamak kolay olmamıştır. Bu konuda yürütülen çalışmaların ortak bir hedefe yürümesi zaman almıştır. Bölgedeki devletler Monrovia Grubu ve Kazablanka Grubu olmak üzere iki farklı görüş etrafında toplanmışlardır. Bu iki gruba dâhil olmayan dolayısıyla tarafsız konumu tüm devletlerce kabul göre Etiyopya, örgütün kurulmasının öncüsü olmuştur. Etiyopya İmparatoru Haille Selassie'nin iki bloğu uzlaştırma çabaları sonuç neticesi olarak 1962 yılının son aylarında somut adım atılmasını sağlayacak bir konferansın toplanması kararlaştırılmıştır. Konferans hazırlıkları kapsamında 31 bağımsız Afrika devletinin Dışişleri Bakanları, kurucu sözleşme hazırlamak üzere Addis Ababa'da bir araya gelmişlerdir. Kurulacak örgüt için üç taslak plan sunulmuştur. Bunlardan ilki, Monrovia Grubu'nun fonksiyonalist bir örgütlenmeyi öngören taslağı; ikincisi Kazablanka Grubu'nun hızlı bir siyasi bütünleşmeyi öngören taslağı, sonuncusu ise, Etiyopya tarafından sunulan, Amerikan Devletleri Örgütü'nün kurucu anlaşması örnek alınarak hazırlanmış ve devletler arasında mevcut bölgesel örgütlenmeleri koruyarak gevşek bir birleşmeye gidilmesini öngören taslaktır. (Van Walreven, 1999: 23)

Monrovia Grubu ve Mağrip ülkelerinin, Etiyopya'nın sunduğu taslak temel alınarak bir kurucu anlaşma hazırlama önerisi, federal bir örgütlenmeyi şiddetle destekleyen Kazablanka Grubu tarafından veto edilmiştir. Bunun sonucunda Dışişleri Bakanları Zirvesi, herhangi bir taslak üzerinde uzlaşılamadan sona ermiştir. Kısa bir aradan sonra zirve Addis

Ababa, 22-26 Mayıs 1963'te 30 bağımsız Afrika devletinin katılımıyla toplanmıştır. Konferansta her iki grubu da sakinleştiren ve bir Afrika örgütünün kurulması konusunda uzlaştıran ülke Etiyopya olmuştur. Sömürgeciliği tecrübe etmeyen, bu nedenle Afrika devletleri arasında itibar sahibi olan Etiyopya, herhangi bir gruplaşmaya dâhil olmaması sebebiyle tarafsız bir arabulucu rolünü üstlenmiştir. Etiyopya İmparatoru Haile Selassie, Konferans'ın açılışında şunları söylemiştir:

"Geçmiş yıllardaki çabalara rağmen şu anda eksik olan, tek ses halinde konuşmamızı sağlayacak, Afrika'nın sorunlarına çözümler üretecek ve uygulayacak bir mekanizmanın kurulmasıdır. Bu mekanizma, Afrikalılar arasındaki sorunlara çözümler üretmeli, ortak savunma önlemleri getirmeli, ekonomik ve sosyal alanda işbirliği fırsatları yaratmalıdır. Bu konferansta üzerinde uzlaştığımız ilkelere dayanan bir örgüt kuralım. Bu konferansı tek bir kurucu anlaşmayı kabul etmeden kapatamayız." (Biswaro, 2012: 41.)

Selassie'nin üstlendiği arabuluculuk sayesinde kurucu anlaşmayı hazırlamak üzere bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonun hazırladığı "Afrika Birliği Örgütü Taslağı", konferansın üçüncü gününde oylamaya sunulmuştur. Taslak, ABÖ'nün siyasal bir birlik olmayıp BM sistemi içerisinde bölgesel bir uluslararası örgüt olarak kurulmasını öngörmüştür. Dolayısıyla bu yapı temelde Monrovia Grubu'nun istediği bir seçeneğin kabul edilmesi anlamına gelmiştir. Ancak bir yandan da Nkrumah ve yandaşlarının tüm Afrika'da bağımsızlık mücadelelerinin desteklenmesi konusundaki düşüncelerini yansıtan Taslak, iki grubun da desteğini almış ve ABÖ, bu mutabakat üzerine 25 Mayıs 1963'de kurulmuştur. Fas ve Togo'nun Kurucu anlaşmayı daha sonra imzalaması üzerine kurucu devlet sayısı 32'ye yükselmiş, ayrıca kuruluş toplantısı esnasında o tarihte bağımsız olmayan 20 Afrika ülkesine örgüt nezdinde gözlemci ülke statüsü verilmiştir.

Addis Ababa Konferansı'nin başarılı olmasında Etiyopya'nin üstlendiği arabuluculuk rolünün yanı sıra başka faktörler de rol oynamıştır. Öncelikle konferans, uzun bir hazırlık döneminden sonra toplanmıştır. Monrovia ve Kazablanka Grupları, sürecin başından itibaren birbirleriyle diyalog halinde olmuşlardır. Diğer yandan Zirve Konferansı'ndan önce bir araya gelen dışişleri bakanları bir uzlaşmaya varamamış olsalar da bu toplantı, tarafların hangi konular üzerinde uzlaşamadıklarını ortaya koymuştur. Bu sayede sürecin daha fazla uzamaması ve ortak paydada buluşmanın gerekliliği, tarafların bir metin üzerinde mutabakat sağlamalarını kolaylaştırmıştır. (Ataöv, 1975: 230.)

Diğer yandan Zirve Konferansı vesilesiyle ilk kez tüm bağımsız Afrika devletleri bir araya gelebilmiştir. Afrika'da yaşanan devletler arasındaki ırk ve dil farklılıkları böylece fiili olarak aşılmış, bir mucize başarılmıştır. Siyahlar ve Araplar, Frankofonlar ve Anglofonlar, radikaller ve ılımlılar aralarındaki tüm farklılıkları rağmen konferansa bir araya gelmiş, Afrika için ortak hareket etmeyi kararlaştırmışlardır. Bu Afrika tarihinde çok önemli bir dönüm noktasını simgelemektedir. (Biswaro, 2012: 42-43.) Zira konferans vesilesiyle bir araya gelen liderler, kollektif hareket ettikleri taktirde pek çok şeyi değiştirebileceklerini fark etmişlerdir.

1.3.Afrika Birliği Örgütü'nün Yeniden Yapılanması ve Temel Organları

Soğuk savaşın sona ermesi Afrika kıtasını da derin biçimde etkilemiştir. Dünya ülkelerinin Batı Bloku, Doğu Bloku ve Bağlantısızlar şeklinde üç gruba ayrıldığı dönem sona ermiş, devletler ve uluslararası örgütler hızlı bir şekilde yeni dünya koşullarına göre pozisyon almışlardır. Afrika ülkeleri arasında yeni bir örgütlenmeyi gidilmesine ilişkin ilk teklif, 9 Eylül 1999 tarihinde Libya'nın Sirte şehrinde düzenlenen Afrika Birliği Örgütü Zirve Toplantısında, dönemin Libya lideri Muammer Kaddafi tarafından ortaya atılmıştır. Bu öneri doğrultusunda yapılan çalışmalar neticesi olarak Afrika Birliği Örgütünün revizyona tabi tutulması ve adının da Afrika Birliği olarak değiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu konuda uzun müzakerelerden sonra hazırlanan taslak katılımcı devletler tarafından imzalanmış 26 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. (Badejo, 2012: 12)

Afrika Birliği Örgütü'nden, Afrika Birliği'ne geçişin sorunsuz olması amacıyla, Mayıs 2001 tarihinden sonra, Afrika Birliği Örgütü'nun Kurucu Antlaşması 1 yıl daha yürürlükte kalmış ve Teşkilat, 8 Temmuz 2002 tarihinde Güney Afrika'nın Durban şehrinde düzenlenen Afrika Birliği Örgütü Zirvesini takiben fiilen sona ermiştir. Afrika Birliği Örgütü 'nün yerini 9 Temmuz 2002'den tarihinden itibaren Afrika Birliği (African Union) almıştır. Bugün itibariyle örgütün 55 üyesi bulunmaktadır.

Birlik, mevcut ülkeler arasında ekonomik ve siyasal işbirliğini arttırmayı, üye devletlerinin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını korumayı, kıtanın sosyo-ekonomik ve politik entegrasyonunu hızlandırmayı, bölgesel ekonomik topluluklar arasında farklı politikaları birleştirmeyi ve uyumlu hale getirmeyi, işbirliği ile kalkınmayı desteklemeyi hedef olarak

belirlemiştir. Yeni örgütün yapılanmasında en önemli ilkelerden biri de, barış ve güvenliği tehdit eden olaylara karşı Afrika Birliği'nin müdahale kararı öngörmüş olmasıdır. Buna göre Afrika Birliği, çatışma bölgelerinde gerilimi ortadan kaldırmak veya yayılmasını önlemek için güç kullanma kararı alabilecektir.

Örgütün işleyişindeki yeni önemli ilke, bazı ciddi durumlarda konferansın kararlarına uygun araçlarla üye ülkelerden birindeki çatışmayı önlemek için Birliğin müdahale hakkı ile ilgilidir.(Diouf, 2006:791). AfB Kurucu Anlaşması'nın üçüncü maddesinde örgütün amaçları sayılmaktadır. ABÖ'den farklı olarak, sayıca artan amaçlar artık BM sistemi içinde kalacağının işaretlerini vermek ve sömürgeciliğin ortadan kaldırılması hedefiyle dayanışmacı ruhu ön plana almak yerine, kıtanın uluslararası alandaki konumunu güçlendirmeyi ve yeni dünya düzeninin temellerini esas almaktadır.

Addis Ababa kuruluş sözleşmesinde yer alan sömürgeciliğin tüm biçimleriyle ortadan kaldırılması dışında kalan hedefler yeni sözleşmede aynen korunmuştur. 1963'deki sözleşmeye ek olarak yeni metinde siyasal ve sosyo-ekonomik bütünleşmenin hızlandırılması, kıta ve halkın çıkarlarıyla ilgili konularda ortak Afrika tutumunun desteklenmesi ve korunması şartı getirilmiştir. Barış, güvenlik ve istikrarın geliştirilmesi, demokratik ilke ve kurumların daha işlevsel hale getirilmesi, halkın, yönetime katılımı için desteklenmesi, beynelmilel insan hakları belgelerine uygun olarak insan haklarının korunması ve desteklenmesi, kıtanın küresel ekonomide ve uluslararası arenada hak ettiği yeri almasını sağlayacak uygun koşulların yaratılması amaçları anlaşmaya girmiştir. (African Unity Policy Framework, 2003)

Bir diğer vurgulanması gerekli olan nokta ise, askeri rejimler ve darbeler konusunda hatırı sayılır tecrübesi olan Afrika'da, yeni dönemde işbaşına gelecek askeri yönetimlerin Birlik faaliyetlerinden men edilmesinin kuruluş ana sözleşmesine açık biçimde yazılmış olmasıdır. Ancak metinde kullanılan "anayasal olmayan yollar" ifadesi dikkat çekicidir. Hukukun her türlü boşluğu değerlendirme eğilimi göz önünde bulundurulduğunda, herhangi bir ülkenin anayasasında diktatoryal rejimi ön gören bir madde bulunması halinde bu ilke anlamını yitirecektir. (Makinda, 2008: 11).

AfB'nin yapısı, ABÖ'ye göre büyük farklılıklar göstermektedir. Eski örgütün organlarından sadece Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi korunmuş, tüm diğer konularda yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Kurucu Antlaşmaya göre yeni örgütün organları; Meclis, Yürütme Konseyi, Pan-Afrikan Parlamentosu, Adalet Divanı, Komisyon, Daimi Temsilciler

Komitesi, Özel Teknik Komiteler, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey ve Finansal Kurumlardır.

Bu arada çoğu kez Afrika Birliği Örgütü ve onun devamı olan Afrika Birliği ile karşılaştırılan bir başka uluslararası yapılanma da Batı Avrupa Devletleri Ekonomi Topluluğu (ECOWAS)'dır. Mayıs 1975'de 15 Afrika ülkesinin Lagos antlaşmasını imzalaması ile kurulan ECOWAS, ABÖ'nün bir organı değildir, ayrı bir uluslararası örgüttür. İlk kez Nijerya'nın başkenti Lagos'da toplanan bu örgütün temel amacı üye devletler arasında iktisadi işbirliği ve bütünleşme sağlamaktır. Bu amaçla ticari kısıtlamaların ve gümrük vergilerinin kaldırılması hedeflenmiştir. Bu örgütün oluşturulurken Latin Amerika devletleri arasında kurulan LAFTA model alınmıştır. Ayrıca BM'nin uzmanlık kuruluşlarından Afrika Ekonomik Komitesinin faaliyetleri de teşvik edici olmuştur. Ne var ki, ECOWAS üye devletler arasındaki anlaşmazlıklar ve gelişmişlik farklılığı nedenlerinden ötürü, diğer bölgesel ekonomik işbirliği teşkilatları kadar başarılı olmamıştır. Teşkilatın örgüt yapısında Devlet ve Hükümet Başkanları Otoritesi, Bakanlar Konseyi, Yürütme Organı, 120 üyeli Parlamento ve uzmanlık kuruluşları yer almaktadır. (Basc, 1983: 605-627)

1.3.1. Afrika Birliği'nin Hedefleri

Afrika Birliği'nın hedefleri ayrıntılı bir biçimde Kurucu Antlaşmada belirlenmiştir. Bahsi geçen hedefler özetle kıtada politik ve sosyo-ekonomik bütünleşmenin ve gelişmenin hızlandırılması, barış ve istikrarın korunması ile demokratik prensipler ve yönetime halkın katılımın sağlanması olarak belirlenmiştir. Temmuz 2007'de Gana'nın başkenti Akra'da düzenlenen Afrika Birliği Zirvesinde ise kıtada politik ve ekonomik bütünleşmenin hızlandırılmasına ilişkin Akra Deklarasyonu kabul edilmiştir. Ancak anlaşmada üstünkörü sayılan bu ilkeler, tüm üyelerinin iç ve dış politikalarının temel ilkeleri haline gelmediği ve AfB de kurumsal yetersizliklerden muzdarip olduğu için hayata geçmeleri mümkün olmamıştır. (Karagül, 2010: 57-98)

İlkelerde yapılan değişikliklerde ilk göze çarpan ise, bağımsızlıktan bu yana kıtanın her yerine yayılan iç savaşların ve demokratik olmayan rejimlerin yarattığı olumsuz imaj nedeniyle, Birlik'in müdahaleden kaçınan pasif tutumu değiştirme amacında olduğudur. İçişlerine karışmayı kesin bir şekilde reddeden tutumdan, üyelerin talebi doğrultusunda ve barış ve istikrarın tesisi amacıyla, Birlik'e müdahale hakkı tanınması önemli bir adımdır.

Diğer yandan aynı maddenin h fıkrasında Tanzanya'nın talebiyle yapılan değişiklik sonucu savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçların yanı sıra yasal düzeni tehdit eden önemli durumlarda barış ve güvenliğin sağlanması için Birlik'e müdahale hakkı verilmiştir. Ancak bu suç kategorilerinin tanımları ve kapsamları anlaşmada belirlenmediği gibi herhangi bir uluslararası belgeye de atıf yapılmamıştır. Nitekim hem bu eksiklikler hem de Birlik'in muzdarip olduğu kurumsal ve mali yetersizlikler, günümüze kadar herhangi bir etkin müdahale yapılmasını engellemiştir. (Williams, 2011)

Afrika Birliği'nin temel hedefleri Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın üçüncü maddesi içerisinde ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Buna göre, Birliğin amaçları olarak şunlar sıralanmıştır:

- Afrikalı ülkeler ve Afrikalılar arasında büyük bir birlik ve dayanışma meydana getirmek.
- Üyelerinin egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak.
- Afrika'da her türlü sömürgeciliğe son vermek
- Kıtanın sosyo-ekonomik ve siyasi entegrasyonunu hızlandırmak.
- Afrika'da mukim bölgelerin menfaatlerini kıta ve insanları için korumak.
- Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ışığında uluslararası işbirliğini desteklemek.
- Barış, güvenlik ve istikrarı kıta genelinde harekete geçirmek.
- Demokratik prensip ve kuruluşları, halk katılımını ve modern yönetimi teşvik etmek.
- İnsan Hakları Sözleşmesi ve ilgili metinler uyarınca insan haklarını korumak ve teşvik etmek.
- Uluslararası ekonomi ve uluslararası müzakerelerde kıtanın kendi rolünü oynayabilmesi için gerekli şartları oluşturmak.
- Bölge ekonomilerinin entegrasyonunun yanında sosyal, kültürel ve ekonomik sürdürülebilir planlamaları teşvik etmek.

- Afrika'da ikamet eden bireylerin yaşam şartlarını iyileştirmek maksadı ile tüm insani alanlarda işbirliği ve kalkınmayı desteklemek.
- Birliğin amaçlarını kademeli bir şekilde gerçekleştirmek niyetiyle bölgesel ekonomik topluluklar arasında uyum ve işbirliği tesis etmek.
- Özellikle bilim ve teknoloji alanlarında olmak üzere bütün alanlarda araştırma çalışmalarına verilen desteği hızlandırmak.
- Uluslararası ortaklarla bölgedeki hastalıkların kökünü kazımak ve sağlık alanında gerekli desteklemeleri yapmak üzere uyumlu çalışma yürütmek.

Anlaşmanın dördüncü maddesinde sayılan ilkelerde ise, önemli değişikliklere gidilmiştir. 1963 kararına uygun olarak bağımsızlığın kazanıldığı andaki uluslararası sınırlara saygı gösterilmesi, bir başka ifadeyle sınırların değişmezliği ilkesi varlığını korumuştur. Öte yandan Afrika kıtası için ortak savunma politikası geliştirlmesi, üye devletlerin barış ve güvenliğin sağlanması için Birlik'in müdahalesini talep etme hakkı, Birlik çerçevesi içinde kendi kendine yeterlik ve cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi en önemli yenilikler arasındadır. Öte yandan demokratik ilkeler, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve yönetilenlerin yönetime katılımı, dengeli ekonomik kalkınma için sosyal adaletin desteklenmesi, anayasal olmayan yollardan hükümet değişikliklerinin reddedilmesi ve kınanması dikkat çekmektedir. (Badejo, 2008: 36).

ABÖ, önüne daha ilerici ve cesur hedefler koymuş olmasına rağmen, uygulama yetersiz kalmıştır. Öngörülen hedeflere ulaşmak için ne kapsamlı stratejiler, ne de kısa dönemli ulaşılabilir hedefler konulmuş ve üye ülkeler arasında işbölümü yapılmıştır. Dolayısıyla bu amaçlar bir temenni listesinden öteye gidememiş, örgütün tüm bu alanlarda kararlı tutumu somut biçimde uygulamaya yansıtılamamıştır.

1.3.2. Afrika Birliği'nin Temel Organları

Afrika Birliği'ni kuran ana antlaşmanın 5'nci maddesinde örgütün karar alma süreci ve temel organları tanımlanmıştır. Ana sözleşmenin ikinci maddesinde de açık biçimde görülebileceği üzere, yeni yapılanmanın organları belirlenirken Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi teşkilat yapısı esas alınmıştır.

1.3.2.1. Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi

Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi, ABÖ teşkilat yapısı içeriside en önemli organ idi. Afrika Birliği'nde bu organın statüsü varlığını korumuştur. Bununla birlikte yetki ve

görevlerinde kısmî değişiklikler yapılmıştır. Yeni sözleşmeye göre Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi'nin görevi, Birlik'in genel politikasını belirleme, diğer organların faaliyetlerini denetleme ve gerekli görülen konularda özel komisyonlar kurma şeklinde sıralanmıştır. Ayıca savaş ve benzeri acil durumlarda Yürütme Konseyi'ne direktif verme, Adalet Divanı yargıçlarını ve Komisyon başkanını atama, bütçeyi kabul etme Meclis'in görev ve yetkileri arasında sayılmıştır. Bir diğer önemli nokta, Meclis'in gerekli gördüğü durumlarda görev ve yetkilerini Birlik'in herhangi bir organına devretme hakkının bulunmasıdır. Bu devir hakkı, acil durumlarda karar alınmasını hızlandırmak üzere organlar arasında görev dağılımının tam olarak yapılabilmesi amacıyla düzenlenmiştir. Bununla birlikte organın toplanma ve karar alma usulünde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. En önemli değişiklik ise, ABÖ döneminde bağlayıcı karar alma yetkisi bulunmayan Meclis'in artık Adalet Divanı sayesinde kararların uygulanmasını sağlamak amacıyla bir yaptırım mekanizmasına kavuşmasıdır.

Meclisin karar alma yöntemleri şu şekilde tarif edilmiştir: Meclis kararlarını oybirliği ya da üyelerinin üçte ikisinin onayı olmak üzere oy çokluğu ile alır.

Meclisin yetkileri Kurucu Anlaşmaya göre şu şekildedir:

- Birliğin ortak politikasını oluşturma.
- Birliğin diğer organlarının sunduğu raporlar ve tavsiyeler doğrultusunda ilgili rapor ve tavsiyeleri incelemek suretiyle alakalı kararları alma.
- Birliğe katılım taleplerini değerlendirme.
- Birliğin organlarını oluşturma.
- Birliğin karar ve politikalarının üyeler nezdinde uygulama ve uygulamaları denetleme.
- Birliğin bütçesini kabul etme.
- Yürütme Konseyi'ne çatışmaların yönetimi, savaş durumları ve barış inşası için direktifler verme.
- Adalet Divanı nezdinde hâkim ataması yapmak yahut görevden geri çekmek.

- Başkan, başkan yardımcısı, komisyon komiserleri atamak, atananların görev görev ve vekaletleri hususunu belirlemek.

Tüm bu sayılanların dışında Konferans kendi yetki alanlarında bir ya da birden çok organı yetkilendirme hakkına da sahip bulunmaktadır. (Constututional Act of the African Union, webb)

1.3.2.2.Yürütme Konseyi

Afrika Birliği'nin Yürütme Konseyi, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin başkenti Johannesburg yakınlarındaki Midrand'da bulunmaktadır. Birliğe üye 54 Afrika ülkenin 46'sının temsil edildiği Parlamento, ilk toplantısını 18 Mart 2004 tarihinde Addis Ababa'da yapmıştır. Yürütme Konseyi; üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarından yahut üye ülkenin görevlendirdiği ilgili bakan veya görevlilerden oluşur. Yürütme Konseyi yılda en az iki defa toplanmaktadır. Yürütme Konseyinin olağanüstü durumlarda toplanabilmesi için bir üyenin teklifi ve kendisi dışında iki üye ülkenin teklifi kabulü gerekmektedir.

Yürütme Konseyinin görev ve yetkilerinin sınırları Kurucu Andlaşmanın 13'ncü maddesinde belirtilmiştir. Yürütme Konseyi, AfB'nün yürütme organı olan Bakanlar Konseyi ile benzer şekilde örgütlenmiştir. Buna göre Yürütme Konseyi sadece Meclis tarafından alınan kararların uygulanmasından sorumlu bir yürütme organı olmaktan çıkarılarak belli alanlarda karar alma yetkisi ile de donatılmıştır. Yürütme Konseyi, özellikle ekonomik bütünleşme alanında politikaların uyumlulaştırılmasının beklendiği alanlar olan dış ticaret, enerji, endüstri ve mineral kaynaklar, gıda, tarım, hayvancılık ve ormancılık, su kaynakları ve sulama, çevre koruma, insani müdahale ve felaketlere cevap, ulaşım ve haberleşme, sigortacılık, eğitim, kültür ve insan kaynakları gelişimi, bilim ve teknoloji, vatandaşlık, ikamet ve göçle ilgili konular, ana ve çocuk sağlığı ve engeliler de dâhil olmak üzere sosyal güvenlik alanlarında bağlayıcı karar alma yetkisine sahiptir. Bu kadar geniş alanda karar alma ve uygulama yetkisine sahip olan Yürütme Konseyi'nin uygun gördüğü durumlarda belli alanlarda yetkilerin özel veya teknik bir komiteye devretme hakkı da bulunmaktadır. Bu hak, hem işbölümünün sağlanması için hem de Konsey'in Meclis kararlarını uygulayabilecek mekanizmalara kavuşturulabilmesi için tanınmıştır. (Muriithi, 2007)

Diğer yandan Birlik'in temel organları arasında sayılan Daimi Temsilciler Komitesi, Yürütme Konseyi'nin gündemini hazırlamakla yükümlüdür. AfB'ye akredite büyükelçilerden müteşekkil olan Komite, Konsey'in yükünü azaltmak amacıyla onun direktifleri doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla ABÖ döneminde devletlerinin siyasi ve

ekonomik çıkarlarını örgüt nezdinde koruma işlevi gören büyükelçiler, AfB çatısı altında yürütme mekanizmasının bir parçası haline gelmişlerdir ve Yürütme Konseyinin direktiflerine göre hareket etmektedirler.

Kurucu Antlaşma hükümlerine göre Yürütme Konseyi ülkelerin menfaatleri doğrultusunda aşağıdaki alanlarda koordinasyonu sağlar ve siyasi kararlar alır. (Constututional Act of the African Union, webb)

- Dış ticaret
- Enerji, endüstri ve yeraltı kaynakları.
- Beslenme, tarım, hayvancılık ve ormancılık.
- Su kaynakları ve sulama.
- Ulaşım ve haberleşme.
- Eğitim, kültür, sağlık ve insan kaynakları.
- Sigortacılık.
- Bilim ve teknoloji.
- Yurttaşlık, yabancı uyruklular için konut, mülteci sorunları.
- Sosyal güvenlik, anne-çocuk ve engellilerin korunması için politika hazırlanması.
- Madalya ve ödül sistemi kurulması.

Yürütme Konseyi, faaliyetleri konusunda Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi'ne rapor vermektedir. Bazı dönemlerde faaliyetleri konusunda bilgilendirme toplantıları yapılmaktadır. Öte yandan, Kurucu Antlaşmanın 14'üncü maddesine göre, Yürütme Konseyi; Uzmanlaşmış Teknik Komiteler kurmaya yetkili kılınmıştır.

1.3.2.3.Uzmanlaşmış Teknik Komiteler

Afrika Birliği'ni kuran temel antlaşmanın 14'üncü maddesinde Yürütme Konseyi'ne karşı sorumlu olan komiteler şu şekilde sayılmıştır:

- Kırsal kalkınma sorunları ve tarım komitesi.
- Para ve finans işleri komitesi.

- Ticaret, gümrük ve mülteci sorunları komitesi.
- Endüstri, bilim ve teknoloji, enerji, doğal kaynaklar ve çevre komitesi.
- Ulaşım, haberleşme ve turizm komitesi.
- Sağlık, çalışma ve sosyal işler komitesi.
- Eğitim, kültür ve insan kaynakları komitesi.
- Yürütme Konseyi'ne bağlı olarak Birliğin ilgili proje ve programlarını hazırlamak.
- Birliğin ilgili organları tarafından alınmış işletim kararlarının takibini ve değerlendirmesini yapmak.
- Birliğin proje ve programlarının uyumu ve koordinasyonunu sağlamak.
- Yürütme Konseyi'nin talebi ile Andlaşmada belirtilen alanlarda tavsiye ve raporlar hazırlamak.
- Kurucu Antlaşmada kendisine tevdi edilmiş görevleri ifa etmek.

İhtiyaç halinde mevcut komiteler üzerinde düzenlemeler yapma ve yeni komiteler inşa etmek de mümkündür. Komiteler, üye ülke hükümetlerinde görevli bakanlar yahut ilgili alanda yeterliliğe sahip yüksek komiserlerden oluşmaktadır.

1.3.2.4.Pan-Afrikan Parlamentosu

Pan-Afrikan Parlamentonun işlevi, Kurucu Antlaşmanın 17'nci maddesinde şu şekilde açıklanmıştır: " Pan-Afrikan Parlamentosu; Afrika'da ikamet eden insanların gelişimi ve kıtanın ekonomik kalkınması ve bütünleşmesi amacıyla oluşturulmuştur. "

Pan-Afrikan Parlamentosu'nun daimi temsilciliği Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Johannesburg şehrinde bulunmaktadır. Parlamento 18 Mart 2004 tarihinde resmen açılmıştır. Parlamentonun mevcut üye sayısı 2012 yılı itibariyle 230'dur.

1.3.2.5.Adalet Divanı

Afrika Birliğini kuran ana antlaşmanın 18'inci maddesinde aynı zamanda Adalet Divanını yetki, görev ve sorumlulukları tanımlanmış, bu konunun ayrıntılarının protokol ve içtüzük ile belirleneceği kayıt altına alınmıştır. Söz konusu belgelere göre, Afrika Birliği Adalet Divanı, Afrika kıtasında insan haklarına saygı gösterilmesi ve yönetilenlerin karar

alma sürecine katılımının teminatı olan kurumdur. Adalet Divanı; Afrika Adalet Mahkemesi ile Afrika İnsan Hakları Mahkemesi'nin birleştirilmesi sonucu meydana gelmiştir. Bu birleşme 1 Temmuz 2008 tarihinde Mısır'da yapılan Afrika Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde gerçekleşmiştir.

Divan, Afrika Birliği'nin kurucu antlaşmasının sorumluluk alanı çerçevesinde görev yapmaktadır. Adalet Divanı'nın işlevlerini dört başlık altında toplamak mümkündür:-

- Afrika'da insani gelişme ve insan hakları üzerine çalışma ve araştırmalar yapmak ve bu konularla ilgili temel materyalleri oluşturmak.
- Üye devletlerde insan haklarının korunmasını sağlamak.
- Afrika Birliği'nin tüm resmi belgelerinin hükümlerini yorumlamak, kapsam ve sınırlarını tespit etmek, sorumluluk alanlarını netleştirmek.
- İnsan hakları ile ilgili ihtilafların çözümü amacıyla devletleri bağlayıcı resmi kurallar ve usuller koymak.

1.3.2.6. Finans Kuruluşları

Afrika Birliği'nin kurucu antlaşması 19'uncumaddesinde kendine özgü iç tüzüğü olan üç ayrı finans kuruluşunun ismi zikredilmiştir. Bu kuruluşların görev tanımları, faaliyet alanları ve sorumlulukları da doğal olarak farklılık gösterecektir. Söz konusu kuruluşlar şu şekilde sıralanmıştır:

- Afrika Merkez Bankası.
- Afrika Yatırım Bankası.
- Afrika Para Fonu.

1.3.2.7.Komisyon ve Afrika Ekonomik Topluluğu

Kurucu Antlaşmanın 20'nci maddesinde Afrika Birliği Komisyonu'nun görev tanımı yapılmış ve bu organın Birliğin sekreterya hizmetlerini yürüteceği kayıt altına alınmıştır. Söz konusu maddeye göre Komisyon şu üyelerden oluşmaktadır. Başkan, başkan yardımcıları, komiserler ve ilgili konularda danışmanlık hizmeti yapan kişiler.

Afrika Birliği Örgütü döneminde sekretarya görevini Afrika Ekonomik Topluluğu yürütmüştür. Bu konuya ilişkin düzenleme, 3 Haziran 1991'de gerçekleşen Afrika Birliği

zirvesinde imzalanmış ve böylece Afrika Ekonomik Topluluğu oluşturulmuştur. Bu organ Afrika Devlet ve Hükümet Başkanları'nın kararlarını yerine getirmekle yükümlü kılınmıştır. Afrika Birliği döneminde de görev tanımı genişletilmiştir. Buna göre, Afrika Ekonomik Topluluğunun görevleri arasında sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmeyi desteklemek en başta gelmektedir. Bu amaç doğrultusunda üye ülkeler, teşkilat bünyesinde ortak bir pazar oluşturmak için çaba göstereceklerdir. Bu çerçevede bölgesel veya daha alt seviyelerde serbest ticaret bölgeleri ve gümrük birlikleri kurulmasına öncelik verilecektir. Ekonomik bütünleşme seviyesini gümrük birliği aşamasına ve daha ötesine götürmek için üye ülke hükümetleri kişilerin, malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını teşvik etmekle yükümlü kılınmışlardır. (Bodejo, 2008)

Öte yandan üye ülkeler arasında ticareti canlandırmak, dayanışma ve kalkınmayı sağlamak için Abuja Antlaşması finansal yapılar kurulmasını öngörmüştür. Buna göre, Afrika Merkez Bankası, Afrika Yatırım Bankası ve Afrika Para Fonu oluşturulacaktır. Böylece taşımacılık, tarım, sanayi ve enerji alanlarında işbirliğinin teşviki amaçlanmıştır.

1.3.2.8.Daimi Temsilciler Komitesi

Birliğin önemli organlarından birisi olan Daimi Temsilciler Komitesi; üye ülkelerin bir uluslararası örgüt olan Afrika Birliği nezdine gönderdiği büyükelçilerden oluşmaktadır. Bunlar ülkeleri adına karar vermeye tam yetkili diplomatlardır. Daimi Temsilciler Komitesi; Yürütme Konseyi'nin gündemini hazırlar, toplanmadığı zamanlarda yetki alanı içerisinde kalan tali konularda karar verebilir. Genel olarak da üye ülkelerin hükümetlerini teşkilatın faaliyetleri hakkında bilgilendirir. İhtiyaç duyulması halinde Daimi Temsilciler Komitesi, alt komiteler yahut çalışma grupları da kurma hakkına sahiptir.

1.3.2.9.Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsey, Afrika Birliği'nin danışma organıdır. Konsey üye ülkelerden gelen her birinin belli alanlarda uzmanlığı olan temsilcilerden oluşmaktadır. Konseyin yetkileri, oluşumu ve organizasyonu Konferans tarafından belirlenmektedir. Kurucu Antlaşma ışığında genel bir değerlendirme yapıldığında Konseyin, Afrika Birliği'nin vizyonunu somut faaliyetlere dönüştürmek olduğu ileri sürülebilir.

Ekonomik ve Sosyal Konsey, üye ülkelerin kapasitelerini güçlendirmek ve harekete geçirmekle yükümlüdür. Yürütülecek bir proje konusunda katılımcıları yetkili kılmak ve onlara destek sağlamak Konseyin temel görevidir. Bu çerçevede bölgesel kalkınma için ajanslar ve ofisler kurma, hükümetlerle koordinasyon sağlamaya çaba göstermektedir.

Hükümetler ve yerel mesleki kuruluşlarla işbirliğinin güçlendirilmesi, hem üye ülkelerin kalkınmasına ve kapasite artmasına neden olmakta, hem de bir bütün olarak Afrika Birliğinin faaliyet alanı ile örtüşmektedir.

Farklı ekonomik ve bölgesel öncelikleri olan kuruluşlar arasında koordinasyon ve işbirliği sağlanması aynı zamanda beşeri sermaye bakımından üye devletlere katkı sağlamaktadır. Konsey, genel olarak uzun vadeli stratejiler belirlemekte ve bunların pratiğe aktarılması aşamasında hükümetlerle işbirliğine önem vermektedir. Konseyin faaliyetleri neticesinde hem kıta genelinde hem de dünyada Birliğin görünürlüğünün arttırılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda ana stratejilerin benimsenmesi ve yaygınlaştırılmasında medya kuruluşlarına ehemmiyet verilmektedir.

Bir başka perspektiften Afrika Birliğinin ortay çıkması, kıta genelinde barış, güvenlik ve istikrar sağlanması için Afrikalı liderlerin çabalarının başarısını göstermektedir. Afrika Birliği'nın kuruluş sözleşmesi, kıtanın ekonomik ve siyasi olarak daha iyi bütünleşmesi ve kalkınması için ortadan kaldırılması gereken engelleri sıralamakta ve bunların arasında ilk sırada yer alanın bölgesel çatışmalar olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan Afrika Birliği, yönetimlerin demokratikleşmesi, halka dayanması, karar alma sürecin halkın katılımı, her türlü eşitsizlikle mücadele, adaletin sağlanması ve yoksullukla mücadeleye ehemmiyet vermektedir. Afrika Birliği'nin Barış ve Güvenlik Konseyi'nin oluşturulmasına ilişkin protokolü, Afrika'da barış, güvenlik ve istikrar sağlanması ve çatışmaların önlenmesini amaçlamaktadır. Her bölgede acil uyarı sisteminin kurulması, iyi kullanıldığı takdirde etkili bir önlem aracını oluşturmaktadır. (Rechner, 2006)

1.4. Afrika Devletleri Arasında Sınır Sorunları

Afrika Devletleri arasındaki "ulusal" sınırlar Afrikalılar tarafından çizilmemiştir. Bugün Afrika'daki 54 ülkenin yarısına yakınının savaş ve iç savaş halinde bulunmaları ve bu ülkelerin vatandaşı olan milyonlarca mültecinin yollara düşmesinin nedeni, mevcut sınırlarının sömürgeciler tarafından çizilmiş olmasıdır.

Afrika kıtasında sömürge idaresi kuran ilk devlet Portekiz olmuştur. Portekizliler ilk kez 1215'te Fas kıyılarındaki bazı kentleri ele geçirmişlerdir. 15. Yüzyılda başlayan coğrafi

keşifler sonrasında Afrika'nın coğrafi sınırlarının farkına varılmıştır. Ancak o dönemde Avrupa'da yaşanan siyasal karışıklıklar, ardından 30 Yıl Savaşları ve 100 Yıl Savaşları gibi sebeplerle sömürgecilerin bölgeye ilgisi sahil kesimlerle sınırlı kalmıştır. Afrika'nın iç bölgelerine ilerleme cesareti bulamamışlardır. Afrika'nın sömürge amaçlı keşfine sonradan varlığına İspanyol ve Hollandalılar da katılmışlardır. Ardından Avrupalı kâşifler kanalı ile kıta Afrika'sının derinliklerine doğru keşif ve fetih amaçlı emperyal yolculuklar yapılmıştır. Tehlike, bilmedikleri coğrafyada başlarına geleceklerden habersiz ilerleyen kâşiflerden çok Afrika/Afrikalı içindi.

Afrika'nın bir bütün olarak işgali 19'ncu yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Almanya'nın ve İtalya'nın ulusal birliklerini sağladığı dönemlerde diğer Avrupalılar Afrika pastasından en kocaman dilimi koparmak için bölgeye yönelmişlerdir. 19. Yüzyılın son çeyreğinde başlayan ve son derece gelişmiş ölüm kusan silahlarla gerçekleştirilen bu amansız saldırı, tüm Afrika'yı ve Afrikalıyı hedef almıştır. (Ataöv, 1975: 120)

Bu şekilde Avrupalılar Afrika'yı fiilen işgale ve daha çok yeri sömürgeleştirmeye yönelmişlerdir. Kıtanın hızla sömürgeleştirilmesi sırasında çıkan anlaşmazlıklar çeşitli ikili anlaşmalarla halledilmeye halledilmeye çalışılmıştır. Sudan üzerindeki Fransız ve İngiliz çatışması ve Doğu Afrika'daki İngiliz ve Almanlar arasındaki anlaşmazlık 1890 tarihinde çözüme kavuşturulmuştur. Orta Afrika'nın İngilizler ve Fransızlar arasında paylaştırılması 21 Mart 1899 tarihli Fransız İngiliz anlaşması ile gerçekleştirilmiş ve her iki ülkenin egemenlik alanları kesin sınırlarla belirlenmiştir.

Kıtanın yeniden bölüşülmesi ile sonuçlanacak olan 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Afrika'da bağımsızlık yönünde bazı kıpırdanmalar başlamıştır. Kuzey Afrika'da Abdülkerim el-Hattabi Fransa ve İspanya'ya karşı, Senüsiler Libya'da İtalyanlara karşı, Tunus, Çad, Yukarı Volta (Burkina Faso) ve Kamerun'da Fransızlara karşı ayaklanmalar yoğunlaşırken, Angola'da da Portekiz yönetimine karşı bağımsızlık hareketi (1913) başlatılmıştır. Alman Güneybatı Afrika'sında Herero ve Hotonto (1904), Alman Doğu Afrika'sında Maji Maji (1905-1907) Natal'de Zulu (1906), Somali'de Seyyid Muhammed (1890-1898) ve Sudan'da Mehdi (1881-1895) ayaklanmaları anılması gereken önemli hareketlerdir. (Ataöv, 1975).

Bugün Afrika'da görülen istikrarsızlık iç çatışma ve bazı bölgelerdeki karışıklıkların başlıca sebebini, sömürge yönetimlerinin geride bıraktıkları suni sınırlar ve azınlıklar gibi siyasi meseleler teşkil etmektedir. Berlin Konferansı ve Brüksel Kongresi (1890) ile sömürgeciliğin fiili işgal esasına bağlanması, sömürgeler arasında ortaya suni sınırlar çıkarmıştır. Sınırların

belirlenmesinde ülkelerin sosyal ve kültürel özellikleri ile coğrafi yapıları dikkate alınmadığından aynı kabile insanlarının iki ayrı devletin sınırları içerisinde kalmaları ve birbirine düşman kabilelerin de bir devletin çatısı altında toplanmaları söz konusu olmuştur. Bunun sonucu olarak da sömürge yönetiminin sona ermesinden sonra devletlerin içinde etnik çatışmalar meydana gelmiş, ilave olarak komşu devletler arasında sınır anlaşmazlıklarından doğan çatışmalar başlamıştır.

Sömürgecilerin ellerine geçirdikleri yerlerdeki gelişigüzel düzenlemeleri, sadece Afrika' nın Atlantik kıyısına bile bakıldığında ortaya dramatik bir şekilde çok parçalı bir coğrafya çıkartmaktadır. En kuzey kıyısında eski Fransız Fas'ının içine İspanya'nın küçük İfni sömürgesi sıkışmıştı; daha aşağıda İspanya'ya "ait" Sahra ve Rio de Oro vardı. Güneyde Fransız Moritanya ve Senegal. Fas, Moritanya'da hak iddia ederken, eski İngiliz sömürgesi Gambiya, Senegal'in tam ortasında upuzun bir şerit gibi yer almaktadır. Eski Fransız Gine'sinin ortasında ve açıklarında Portekiz'e "ait" topraklar vardır. İngiliz Sierra Leone, Amerikalıların "kurduğu" Liberya, Fransız Fildişi Kıyısı, İngiliz Altın Kıyısı, Alman Togo, İngiliz Nijerya, Alman Kamerun ve Fransız Gabon yan yanaydı. Bu sonuncusunun içinde İspanya'ya "ait" Rio Muni bulunmaktaydı.

Sınırlar tarihsel ve etnik özellikler dikkate alınarak çizilmemişti. Sınır çizgilerinin % 44'ü paralel ve meridyenlere, %30'u dümdüz veya yuvarlak çizgilere, % 29'u da dağ, nehir, vadi gibi coğrafya özelliklerine göre çizilmişti. Sömürge sistemi yıkılmaya yüz tuttuğu sırada kıtanın siyasal haritası, kıyıların açığındaki adalar sayılmadığı takdirde, 52 toprak parçası idi. İngiltere 20, Fransa 18, Portekiz 5, İspanya 4, İtalya 3 ve Belçika 2 toprak sahibiydi. İşte bu parçalanan topraklar büyük ölçüde bugün sayıları 55'e varan Afrika ülkelerinin devlet sınırları olmuştur. Yani Avrupa'nın sömürgeci ülkelerinin kendi sömürge sınırları bugün yaşamaya devam etmektedir. (Ataöv, 1975).

Bölgedeki devletler sınırlar nedeniyle birçok kez savaşmışlardır. 1960'larda Fas ile Cezayir, Benin ile Nijer, Etiyopya ile Somali; 1970'lerin sonlarında Uganda ile Tanzanya ve tekrar Etiyopya ile Somali; 1980'lerin başında Çad ile Libya; 1980'lerin sonunda Fas ile Moritanya ve 1990'ların sonunda Eritre ile Etiyopya arasında sınır anlaşmazlıkları patlak vermiştir. Aynı zamanda Mali ile Burkina Faso 1960'lar, 1970'ler ve 1980'lerde farklı zamanlarda sınır savaşları yaparken Nijerya ile Kamerun 1960'lar ve 1980'lerde sınırlar yüzünden savaşmışlardır. Bu savaşlardan hiçbiri sınır değişimi ile sonuçlanmamıştır.

Afrika'daki savaşların büyük çoğunluğu Müslüman nüfusun ikamet ettiği ülkelerde olmuştur. Sudan, Nijerya, Çad, Eritre ve Somali, Ogaden gibi ülke ve bölgelerdeki sivil savaşlar bunlara örnektir. Öte yandan Müslümanların yaşadığı bölgelerdekiler de dahil olmak üzere Afrika'daki tüm sivil savaşlar temelde etnik amaçlıdır. Etnik amaçlı sivil savaşların cereyan ettiği ülkelere Angola, Zimbabve ve Zaire gibi Müslümanların azınlıkta olduğu Afrika ülkelerini de dahil edebiliriz. Afrika'yı parçalayıp ardından da Afrika'nın kimi bölgeleri arasında yapay sınırlar çizen Afrika'nın sömürgeci Batı ülkeleri, Afrika'da dur durak demeden tekrarlanan yeni etnik nedenlere dayalı sivil savaşların patlak vermesinde birinci derecede sorumludur.

Çok yakın bir süre önce dehşet içerisinde tanıklık ettiğimiz Ruanda'nın 1885'te Almanya ile başlayan sömürge tarihi, Belçika sömürgesi olarak 1. Dünya Savaşı sonrasında devam etmiştir. Sömürgeci ülkeler, bölgede denetim kurmak için etnik farklılıklar oluşturma ve bu farklılıkları kullanma yoluna gitmişlerdir. Aslen aynı etnik kökenden gelen Tutsi ve Hutular da bu politikanın kurbanları olmuşlardır. Daha önce 1959-65 ve 1973 yıllarındaki çatışmalarda on binlerce Ruandalı hayatını kaybetmiştir. Ruanda'daki %15'lik Tutsi iktidarı son bulduğunda da Hutularla (%85) benzer savaşlar patlak vermiştir. Bu savaşların son halkası 1994 Nisan'ında başlamıştır. (Malan, 2008: 104–107).

1.5. Afrika'da Barış ve Güvenlik Tesis Etmenin Zorlukları

Günümüzde değişen güvenlik anlayışının bir sonucu olarak çatışma ve güvenlik ilişkisinden hareketle yalnızca devletler birbirleriyle çatışmamakta, aynı zamanda devlet dışı aktörlerle ve devlet içinde de farklı grupların birbirleri ile çatışmalarını asimetrik çatışma modellerini gündeme getirmektedir. Bu gelişmeler güvenliğin sağlanması için daha fazla çaba harcanması gerektiğini, ister bölgesel ister ulusal olsun güvenlik sorununun ulusal sınırlar içinde çözümlenemeyeceğini göstermektedir. Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası örgütler, yeni güvenlik sorunlarına karşı kendilerini yeniden konumlandırma arayışı içine girmişlerdir.

Bu çalışma kapsamında bir uluslararası örgüt olan Afrika Birliği'nin, Afrika kıtasında güvenlik sorunlarının çözümünde ne denli etkili olduğu dikkate alınarak mevcut durum analiz edilecektir. Yüzölçümü ve nüfus yoğunluğu bakımından dünyanın ikinci büyük kıtası olan Afrika, barış ve güvenlik açısından ise en istikrarsız bölgedir. Gerek sömürge geçmişi,

gerekse konjonktür, kıtada barış ve güvenliğin tesis edilmesini güçleştirmektedir. Afrika'daki istikrarsızlıklar, ülkelerin ekonomik ve politik zayıflıkları, etnik çatışmaları tırmandıracak sosyo-politik ortamın mevcudiyeti, bazı kıt kaynakların ürettiği çatışma ortamı ve küresel rekabete konu olan doğal kaynaklar gibi pek çok nedenden kaynaklanmaktadır. (Karagül, 2010: 68)

Afrika'daki barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik girişimler sınırlı ve yetersizdir. Afrika Birliği Örgütü'nün 1963'ten itibaren bu yöndeki çabaları Afrika'daki çatışmaları önleyememiştir. 2002 yılında dönüşüm geçiren ve Afrika Birliği adını alan örgüt, Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi ile kıtada barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik çabalarını sürdürmektedir. Bu çalışmada, değişen dünyada güvenliğe yönelik mevcut tehditler doğrultusunda kıtasal ve küresel güvenliği ilgilendiren Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi, Afrika'nın entegrasyon sürecindeki üçüncü kurumsallaşma olan Afrika Birliği bağlamında ele alınacaktır. (Malan, 2008: 104–107).

Afrika Birliği 2003 ile 2012 yıllar arasında Burundi, Sudan, Komoros ve Somali ülkelerine barış operasyonları kapsamında 15 bin asker göndermiştir. Bu halef örgüte göre Afrika Birliği'nin daha hızlı hareket ettiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte barış operasyonlarında ne derece başarı sağlandığı konusu tartışmaya açıktır. AfB, faaliyete başladıktan sonra Afrika Birliği Örgütünün hem varlığını hem de yükümlülüklerini devralmıştır. Dolayısıyla kapsamlı bir planlama veya yeniden başlama yerine barış gücü operasyonları bakımından eski yapının sürdürülmesinden söz etmek daha tutarlı gözükmektedir. Kıtada barış inşaasına ihtiyaç olmasına rağmen kapsamlı barış gücü operasyonları başarı ile yürütülememiştir. Örneğin Sudan'ın Darfur bölgesinde faaliyet gösteren AfB misyonu çok başarılı bir örnek ortaya koyamamıştır. (Appiah, 2006:1-19)

AfB, insani krizleri etkin bir şekilde izlemek ve barışın tesisi çabalarını koordine etmek görevleri Darfur'da oldukça zayıf kalmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi yetkinin sınırlı olmasıdır. Barış gücü faaliyetleri bu nedenle dar kapsamlı kalmıştır. Bir başka husus da teşkilatın geniş kapsamlı barış inşası operasyonlarını finanse etmek için gereken kaynaklara sahip olmamasıdır. Tüm bunları dikkate alarak Afrika güvenliği sorununu daha geniş çerçevede değerlendirmek, uluslararası sistemin dinamiklerini dikkate almak gerekmektedir. Bu bölümde Afrika Birliği'nin, Afrika'da Barışın Sağlanması için bazı ülkelerde (Burundi, Sudan, Angola ve Somali) ve Afrika'daki bazı çatışmalar bölgelerinde ne kadar başarılı olduğu incelenecektir.

1.6.Afrika Kıtasında Barış Mücadelesi

ABÖ, 1963 yılında Afrika devletleri arasında birliğin sağlanması, Afrika halklarının daha iyi bir yaşama ulaşmaları için iş birliğinin artırılması, Afrika'daki devletlerin egemenlik, bölgesel entegrasyon ve bağımsızlıklarının savunulması, Afrika'da sömürgeciliğin her türlüsünün ortadan kaldırılması ve uluslararası iş birliğinin desteklenmesi amacıyla kurulmuştur. Soğuk Savaş döneminde üyelerinin büyük bölümü Bağlantısızlar Grubu içinde yer almış, Doğu ve Batı mücadelesinde taraf olmamışlardır.

ABÖ, üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için arabuluculuk girişimlerinden bazılarında başarılı olurken bazılarında aynı neticeyi elde edememiştir. Somut örnek vermek gerekirse, örgütün faaliyetleri sonucu Fas-Cezayir sınır anlaşmazlığı (1964-65) ile Kenya-Somali ve Somali-Habeşistan sınır çatışmalarında (1965-67) başarı sağlanmışken; Nijerya'daki iç karışıklıkları (1968-70) sona erdirme çabaları başarısız olmuştur. Bazı sorunlar (Arap-İsrail sorunu, Angola ve Batı Sahra gibi) üyeler arasında gerilimlere yol açarken bazılarında (Güney Afrika ırkçı yönetimine karşı) ortak hareket edilebilmiştir. (Malan, 2008; Ramos, 2013)

1970'lerde yaşanan ekonomik ve sosyal krizler döneminde ABÖ üyeleri, ekonomik sorunların üstesinden gelmek için işbirliği ve koordinasyon içerisinde bulunmuşlardır. Devlet ve hükûmet başkanları, Temmuz 1979'da Monrovia, Liberya'da yeni uluslararası ekonomik düzenin kurulmasına dair Monrovia Deklarasyonu'nu kabul etmiştir. Bu gelişmenin devamında 27 Haziran 1981'de İnsan Hakları Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşme ile Afrikalı liderler, sömürgecilik, apartheid, siyonizm, ırk, etnik grup, renk, cinsiyet, dil, din ve politik düşünceler temelli ayrımcılığın her türlüsüne karşı olduklarını kabul etmişlerdir.

Soğuk Savaş sonrasında kıtada yaşanan çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik sorunlar ve salgın hastalıklar ABÖ'nün yeniden yapılanmasını zorunlu kılmıştır. Bunun göstergesi olarak kabul edilebilecek ortak bir tutum sonucunda, devlet ve hükûmet başkanları 11 Temmuz 1990'da, Afrika'daki Politik, Sosyo-Ekonomik Durum ve Dünyadaki Köklü Değişiklikler Hakkındaki Deklarasyonu kabul ederek Afrika Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasını kararlaştırmışlardır. Kıtada yaşanan çatışmaların, barış ve istikrarın

sağlanmasına yönelik olumsuz etkilerinin yanı sıra ülkelerin ekonomik kalkınma ve gelişmelerine de engel olması, Afrika ülkeleri devlet ve hükûmet başkanlarını, bir kıtasal "Çatışma Önleme, Yönetim ve Çözüm Mekanizması" kurmaya yönlendirmiştir.

Libya Lideri Muammer Kaddafi'nin daveti üzerine, 8-9 Eylül 1999 tarihlerinde Sirte, Libya'da gerçekleştirilen devlet ve hükûmet başkanlarının 4. Olağanüstü toplantısı, dönüşüm sürecinin ivmesini arttırmıştır. Toplantı sonunda yayınlanan deklarasyonda, liderler, 21. Yüzyıla girerken kıtanın ve halklarının karşılaşacakları sorunları dikkate alarak; kültürel, ideolojik, etnik ve ulusal farklılıkları bir yana bırakarak, daha büyük bir toplulukta daha güçlü birlik, dayanışma ve bağlılık için harekete geçmelerinin gereğini vurgulamışlardır.

Sirte Zirvesi'nden sonra 2000'de gerçekleştirilen Lome ve 2001'de gerçekleştirilen Lusaka Zirvesi ile dönüşümün altyapısı oluşturuldu. Afrika Birliği Kurucu Antlaşması 26 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmesine rağmen, Afrika Birliği Örgütü'nden Afrika Birliği'ne geçişin sorunsuz olması amacıyla Afrika Birliği Kurucu Antlaşması yaklaşık bir yıl daha yürürlükte kaldı. Dönüşüm süreci, Afrika Birliği Genel Kurulu 1. Olağan oturumunun, 9-10 Temmuz 2002 tarihlerinde Durban, Güney Afrika'da gerçekleştirilmesiyle sona erdi ve yeniden yapılanan örgütün adı Afrika Birliği (AfB) olarak değiştirilmiştir. (Constitute Act, 2016: webb)

Hâlen 55 devletin üye olduğu AfB'nin ana sözleşmesi, 11 Temmuz 2000'de kabul edilmiştir. Ana sözleşme 33 maddeden oluşmakta; teşkilatın hedefleri, prensipleri, organları ve bunlara ilişkin esasları ihtiva etmektedir. Ana sözleşmede zikredilen hedefler siyasal, sosyal ve ekonomik bütünleşmenin sağlanması, kalkınmanın hızlandırılması, demokrasi ve iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesi ile barış ve istikrarın korunmasıdır.

1.7.Birleşmiş Milletler'in Afrika Misyonu

Geleneksel olarak barışın korunması Birlemiş Milletler (BM) teşkilatının, spesifik olarak da Güvenlik Konseyi'nin görevidir. Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi, bu konuda ayrıntılı hükümler ihtiva etmektedir. Ne var ki, kuruluşundan bu zamana kadar dünyanın değişik yerlerinde barış ve güvenliğe yönelik eylemlerin sayısının yıldan yıla artması BM'nin bu alanda başarısını sınırlı kılmıştır.

Yıllar içerisinde BM çeşitli kapsam, süre ve başarı derecelerinde birçok barışı koruma misyonu üstlenmiştir. Bunların bazılarında başarı kaydedilirken, diğerlerinde yeni çatışmalar

yaşanmıştır. Başarısızlığın temel nedenleri arasında Doğu ve Batı Blokuna mensup devletlerin barış ve güvenlikten anladıklarının farklılık göstermesi ilk sırada gelmektedir. Gerçekte ise soğuk savaş döneminde BM barışı korumaktan çok çatışmalar için arabuluculuk yapma, ateşkes anlaşmalarının izlenmesi ve muhalif silahlı güçlerin ayrılması ile yakından alakadar olmuştur.

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte 1990'lı yılların başlarında Afrika kıtasının güvenlik yörüngesi tamamen değişmiştir. Kıtanın küresel jeopolitik ve stratejik önemi giderek artarken, kıtada barışı koruma misyonunda diğer aktörlerin etkisi artmış, Afrika Birliği'nin normatif rolü ise azalmıştır. Demir perdenin yıkılmasından sonra demokratikleşme ve insan hakları dalgası Afrika kıtasını da derin biçimde etkilemiştir. Soğuk Savaş dönemindeki ittifaklara dayanan diktatörler bu gelişmeye hazırlıksız yakalanmışlardır. Bir başka dikkat çeken gelişme şudur: BM teşkilatının Afrika kıtasındaki faaliyetlerinin somut bir netice vereceğine olan inanç azalmıştır. (Richmont, 2001)

Büyük güçlerin kıtada bulunan stratejik dostlarını ve müttefiklerini kazanma çıkarları neredeyse kaybolmuştu. Çeşitli Soğuk Savaş savunma ittifakları, askeri ve teknik yardım, demir perdenin yıkılmasından sonra ortaya çıkan demokratikleşme ve insan hakları dalgasını yansıtmak üzere ortadan kaldırılmıştı veya şekil değiştirmişti. Bu Soğuk Savaş ittifaklarının gücüne büyük ölçüde bağımlı olan Afrikalı diktatörler bu yeni gelişmelere hazırlıksız yakalanmışlardır. BM'nin Afrika kıtasına ilgisinin azalması barış gücü operasyonlarının başarısızlığını arttırmıştır.

Güvenlik Konseyi'nin Afrika'daki çatışmalara azalan ilgisi, müdahalenin insani amaçlarla değil politik menfaatlerle yapıldığı izlenimi yaratmıştır. Örneğin, Ruanda ya da Angola'daki çatışmalar esnasında birçok can kaybı yaşanmışken, Güvenlik Konseyi sessiz kalmış, Balkanlar ve Orta Doğu'daki çatışmalarda ise hızlı bir şekilde devreye girmiştir. Öte yandan büyük güçler, çıkarlarını korumak için çoğu kez Güvenlik Konseyin izni olmadan operasyonlara girişip, askeri ve ekonomik kaynakları devreye sokabilmektedirler. Barış gücü operasyonlarında ABD gibi büyük güçlerin barışı koruma operasyonuna artan katılımı, insani saiklerle değil daha çok ortak menfaatlerin korunması amacı yürütülmektedir (Murithi,2007).

1990'ların sonlarında Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde (DRC) çatışmasının yayılması esnasında BM Güvenlik Konseyi, tarafından BM Barış Gücü Misyonu oluşturulmuştur. Misyonun öncelikli görevi, isyancı güçlerin geri çekilmesi ve bölgeden ayrılmasını sağlayarak, insani yardımların korunmasını üstlenmektir. 2003'de çatışmalar

tırmandığında, BM misyonun genişletilmesine izin vermiş, dünyanın en geniş misyonu haline getirmiştir. Tahsis edilen geniş kaynaklar ve yetkilere rağmen, misyon DRC'ye barış getirememiştir. Kurulduğundan itibaren on yıldan fazla zaman geçmesine rağmen Kongo'da hâlâ çatışmalar yaşanmaktadır. Misyon, Raunda ve Uganda gibi komşu ülkelerde istikrarsızlığı alevlendirmek ile suçlanan isyancı grupların silahsızlandırılması ve barışın getirilmesinde de başarısız olmuştur. Misyonun burada karşılaştığı zorluklar, yetersiz mali kaynaklar ve DRC'nin sınırları göz önüne alındığında sayıları çok az olan yetersiz barış gücü askerleri olarak özetlenebilir.

1.8. Afrika Birliği'nin Müdahil Olduğu Çatışmalar

Bölgesel bir uluslararası örgüt olarak gerek Afrika Birliği Örgütü, gerek onun selefi olan Afrika Birliği kıtada meydana gelen ve istikrarsızlık yaratan sorunlarla yakından ilgilenmiş ve çatışmalara son vermek, barış ve istikrar tesis etmek için çaba göstermiştir. Bu cümleden olmak üzere örgüt bünyesinde uzmanlık kuruluşu olarak faaliyet gösteren Afrika Birliği Çatışma Önleme Yönetme ve Çözümleme Mekanizması hayati ehemmiyet taşıyan görevler ifa etmiştir. Bu yapı aynı zamanda uluslararası toplunun Afrika'daki gelişmelere ilgi göstermesi ve dünya genelinde Afrika hassasiyeti oluşması için kamuoyu diplomasisi faaliyeti yürütmüştür. Afrika kıtasında Afrika Birliği örgütünün müdahil olduğu önemli ihtilaflar şunlardır:

1.8.1. Burundi

1962'de bağımsızlık kazanan Burundi'de hakim konumda olan ama azınlıkta bulunan Tutsiler, çoğunluğu oluşturan Hutulara karşı eğitim, kamu hizmetleri, ordu ve istihdam piyasası başta olmak üzere hemen her alanda ayrımcı uygulamalar yapmış, siyasal sistem Tutsi tahakkümüne dayanmıştır. Tutsilerin uzun süredir baskın olduğu hükümete ve sosyal kurumlara rağmen, Hutuların nüfusun yaklaşık %85'ini oluşturan sayısal üstünlükleri, aralıklı olarak isyanların başlamasına neden olmuştur. Bu nedenle Burundi'de, 1965, 1966, 1972, 1976, 1987, 1988 ve 1991'de darbeler, karşı darbeler, darbe girişimleri ve toplumlararası şiddet eylemleri yaşanmıştır. Diğer etnik grupların nüfusa oranları ise Tutsiler %14 ve Twalar %1 şeklindedir.

Burundi'de ABÖ, diyalog barış ve ulusal uzlaşma süreci kolaylaştırmak için ülke vatandaşları ile birlikte çalışan bir misyon oluşturmuştur. 1994 yılında Ruanda'da yaşanan

trajik olaylardan sonra, Burundi'de ABÖ'nün zorlu görevi, Ruanda'daki menfur olayların tekrarını önlemek için gayret göstermekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda uluslararası toplumu harekete geçirmeye çalışmıştır. Örneğin 25 Temmuz 1996'daki hükümet darbesi sonrasında bu ülkede çatışmaları sona erdirmek için yoğun çaba gösterilmiştir. Ancak askeri darbe koşullarında fazla ilerleme sağlanamamıştır. Bugün Burundi'nin iç yapısı son derece karmaşık görünüm taşımaktadır: Altyapının tamamen tahrip olduğu, isyancılarla ve hükümet güçleri arasındaki düşük yoğunluklu savaşın her ay binlerce cana mal olduğu düşük yoğunluklu soykırım, büyük nüfus hareketleri ve en kötüsü de böyle net bir şekilde etnik temizliğin yaşadığı, karşılıklı korkunun, şüphenin, sertliğin ve etnik gruplar arasında çatışmaların yaşandığı ülkede, siyasi ve askeri elitlerin ülkenin geleceği konusunda görüş birliği sağlayamamış olmaları. (Malan, 2008:90)

Burundi'deki ihtilaf genel itibariyle siyasi karakter taşımaktadır, ancak başka boyutları da bulunmaktadır. Ülkenin yaşadığı krizde, çoğu sömürgeci geçmişinden kaynaklanan demokrasi eksikliği, yoksulluk, gelir dağılımının adaletsiz olması, nüfusun büyük çoğunluğunun sağlık ve eğitim hizmetlerinden yoksun olması, sosyal hizmetlerin yetersizliği gibi bir düzine sorun bulunmaktadır. Doğal olarak bu koşullar, etnik ve siyasi çatışmayı körüklemektedir. Ülkede yaşayanlar arasında ulusal konularda konsensüs sağlanamamaktadır. Ordu kademesinin çoğunluğunu azınlıkta olan Tutsiler ellerinde bulundurmakta, bu da Hutuların endişe duymasına sebep olmaktadır. Hutular, Ruanda benzeri bir soykırım ile karşılaşmaktan kaygı duymaktadırlar. Siyasi bölünme, karşılıklı korku ve kuşkuyu derinleştirmektedir. Netice olarak ılımlı siyasal akımların çağrısı yankı bulmaz iken sertlik yanlıları ve aşırı eğilimlilerin desteği artmaktadır.

Ek olarak, çatışma ve istikrarsızlık ortamında, sosyo-ekonomik yeniden yapılandırma ve gelişim düzleminde gerçekçi ve sürdürülebilir bir programa acilen ihtiyaç duyulduğu gözden kaçmaktadır. Dışlayıcı siyasi ve ekonomik iklim dahilinde, güvensizlik, ortamı nüfusun büyük çoğunluğunun kuşkularını ve korkularını beslemektedir. Siyasal bölünmüşlür aşırı eğilimlilerin halk arasındaki desteğini arttırmaktadır. Ülkenin pek çok bölgesinde güvenliğin sağlanamaması, insani yardımların ulaştırılmasını bile engellemektedir. Burundi de nüfusun bir bölümü göçebe hayat yaşamaktadır. Bu hem ekonomik sebeplerden kaynaklanmaktadır; hem de siyasi olayların yarattığı nüfus hareketleri olarak değerlendirilmelidir. Ülkenin kuzey ve güney bölgeleri ile Tanzanya sınırına mücavir yerler göç hareketlerinden etkilenmektedir. Burundi'deki siyasal istikrarsızlık yerli halkın dışında uluslararası kuruluşlar adına yardım çalışmalarını yürütenleri ve Afrika Birliği personelini de

olumsuz yönde etkilemektedir. Burundi ve DRC'deki sorunlar nedeniyle, tüm Büyük Göller Bölgesi'nin kaderi, en azından, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin dağılmasına neden olan son gelişmelere kadar, kendi ülkelerinin dışında yaşayan Burundililerin ve Ruandalıların kaderiyle yakından bağlantılı olmuştur.

Burundi geleneksel olarak çok sayıda mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Afrika Birliği'nin Burundi Misyonu, Genel Sekretere bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Burundi'deki ulusal uzlaşmayı artırma çabalarının bir parçası olarak, Genel Sekreter, Bölgenin liderleriyle sürekli temas halindedir. Aynı zamanda bölgede uygulamaya aktarılmış olan Arusha Barış Süreci'ne tam destek vermektedir. Burundi'nin karşılaştığı karmaşık ve sayısız sorun, ABÖ'nün ve diğer devletlerin sürekli ve tam desteğine ihtiyaç duymaktadır. Ülkede barış ve istikrarın devamı için dış desteğin yoğunluğuna bağlıdır. (Yearbook of International Humanitarian Law, 2001: 3–51) .

1.8.2. Sudan, Güney Sudan ve Angola

Sudan'da anlaşmazlıklar karmaşık bir görünüm taşımaktadır. Bir yandan Arap ve Afrikalı Müslümanlar arasında Darfur, öte yandan Hıristiyan Sudanlıların yoğun bulunduğu Güney Bölgesi, önemli ihtilaf konuları olarak dikkat çekmektedir. ABÖ, tüm anlaşmazlıklarda arabulucu rolünü üstlenmiş vaziyettedir. Bununla birlikte çeşitli Afrika devletleri Sudan'daki çatışmada farklı tarafları desteklemektedirler. Mısır ve Libya gibi ülkeler genel olarak Sudan yönetimine yakın çizgide politika takip etmektedir. Darfur'da yaşanan katliam konusunda uluslararası insan hakları kuruluşlarının ve Batının tepkisi, bölge ülkelerinde farklı gruplaşmaların içerisine itmiştir.

Sudan'da devam eden anlaşmazlık ve çatışmanın yarattığı mülteci akını, aynı zamanda komşu devletleri de etkilemektedir. AfB, ilgili tüm tarafların katılımı ile ortak bir karar alınması için arabuluculuk görevleri üstlenmiştir. AfB, Sudan'ı etkileyen sorunlar hakkında dışarıdan dayatma yapmak yerine ilgili tarafların sürece katılımını teşvik etmektedir. Sudan halkının bu konudaki resmi kararına saygı gösterilmesi, AfB'nin temel yaklaşımını oluşturmaktadır. Nitekim Güney Sudan'ın bağımsızlık kararı vermesi, İlkeler Deklerasyonu temelinde yapılan referandum neticesi olarak mümkün olmuştur. AfB, Darfur sorununun

Afrika'nın bir iç meselesi olduğu ve uluslararası hukuk çerçevesinde çözümlenmesi, tarafların diyalogunun esas alınması görüşünü sıklıkla dile getirmiştir. (Apiah, 2006:1-19)

ABÖ, Angola ihtilafında başından beri Lusaka Barış Sürecinin uygulanması yönünde tavır almıştır. İki taraf arasında barış sürecine yönelik tehditlerin artığı koşullarda sürecin çökmesinden endişe edildiği dile getirilmiştir. Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Ulusal Kurtuluş Cephesi (UNITA)'yı protokol hükümlerine uyması için uyarmıştır. AfB, Angola sorunu konusunda uluslararası toplum adına hareket eden BM Güvenlik Konseyi kararlarını desteklemektedir.

1.8.3. Batı Sahra ve Nijerya

AfB, Batı Sahra'da bölgenin geleceğinin belirlenmesi için bir referandumun organize edilmesini öngören Birleşmiş Milletler Misyonu (MINURSO) çabalarını desteklemektedir. AfB'ye göre krizin çözüme kavuşturulması sadece Batı Sahra halkı için değil, ayrıca Ouagadougou Zirvesi'de sağlanan mutabakat temelinde Magrip bölgesinin güvenliği ve istikrarı için de ehemmiyet taşımaktadır. AfB, Batı Sahra konusunda ABÖ döneminden beri Birleşmiş Milletler Planını desteklemekte ve denetim raporları yoluyla sürecin kontrol altında tutulmasından yana tavır almaktadır.

Gine Bassau Cumhuriyeti'nde olduğu gibi Nijerya'da da anayasal düzene dönüş için çalışmalar gerçekleştirilmektedir. En son, Genel Sekreter, H. E. Büyükelçisi Mamadi Diawara'yı ve Gine Büyükelçisi'ni, Ethopya'ya ve Daimi Temsilciliği de Niamey'deki ABÖ'ye, Nijerya'daki liderlerle görüş alışverişinde bulunmaları ve Cezayir Zirvesi'nde talep edilen geçici sürece eşlik etmeyi teklif etmeleri için sevk etmiştir. 17 Ekim 1999'daki başkanlık yarışının birinci turu, ABÖ gözlemcilerinin varlığıyla sorunsuz geçmişti. ABÖ hareketi iki noktaya odaklanmıştır. İlk olarak, her ikisi de Kasım 1999 tarihinde gerçekleştirilmek üzere belirlenmiş başkanlık yarışının ikinci turunu ve milletvekili seçimleri için hazırlıklar ve gözlemcilik yapmak, ikincisi olarak da, 1993'teki başkanlık seçiminin ardından ortaya çıkan krizin yeniden nüksetmesini önlemek ve durumu istikrarlı hale getirmek için hazırlıklar yapmaktır. (Lukong, 2011)

1.8.4. Etiyopya ve Eritre

Etiyopya ve Eritre arasında 1998'de sınır anlaşmazlıklarından dolayı patlak veren anlaşmazlık, ABÖ'nün üzerinde yoğun çaba gösterdiği bölgesel ihtilaflar arasındadır. Eritre ve

Etiyopya savaşa yüzlerce milyon dolar harcamış ve çatışmalar sonucu binlerce kayıp verilmesine karşın yalnızca küçük sınır değişiklikleri ile sonuçlanmıştır. Lahey'deki uluslararası bir komisyonun kararına göre Eritre uluslararası hukuka aykırı bir şekilde Etiyopya'yı işgal ederek savaşın yayılmasına neden olmuştur. Savaşın sonunda Etiyopya ordusu Eritre birliklerini tartışmalı bölgelerden çıkarmıştır. Savaş bittikten sonra, BM tarafından çatışmaların kalbi olan Badme'de Eritre–Etiyopya Sınır Komisyonu kurulmuştur.

İki taraf arasındaki ihtilafa çözüm bulmak amacıyla ABÖ, yoğun çaba göstermiş ve tarafları masaya oturmaya zorlamıştır. ABÖ'nün arabuluculuğu sonucu imzalanan anlaşmayı Etiyopya Kasım 1998'de, Eritre ise Şubat 1999'da onaylamıştır. Anlaşmanın uygulanması aşamasında taraflar Temmuz 1998'de Cezayir'de varılan mutabakata uygun hareket etmişler, ancak yorum farklılıklarının nasıl giderileceğine ilişkin teknik detaylar yol kimi zaman taraflar arasında yeni çatışmalara yol açmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AFRİKA BİRLİĞİ'NİNAFRİKA KITASINDA BARIŞ VE GÜVENLİĞE SAĞLADIĞI KATKI

2.1. Afrika Birliğinin Normatif Rolü

Uluslararası örgütlerin isimleri ilgilendikleri coğrafya ve faaliyet alanı konusunda bilgi vermektedir. Afrika Birliği'ne bu perspektiften baktığımızda Afrika Birliği Örgütünün selefi olarak kurulan teşkilatın, 21'nci yüzyıl başında doğduğu ve çok genç olduğu görülmektedir. Afrika Birliği, aradan geçen 14 yıl içerisinde kısmî değişikliklerle yeniden yapılanmış, görev tanımı ve ilgi alanını zamanın koşullarına uyarlamış, yeni protokol ve sözleşmelerle örgüt yapısını değiştirmiştir. Yeni dönemde özellikle Fildişi Sahili, Burundi ve Darfur'daki çatışmalarda teşkilatın rolü öne çıkmış, barış girişimlerinde BM ile uyumlu olarak görev üstlenmiştir.

Aşikar olan husus şudur: Afrika Birliği özellikle barış gücü operasyonlarında ve arabuluculuk faaliyetlerinde önemli bir tecrübe edinmiştir. Afrika Birliği'nin Burundi, Darfur ve Somali'deki tecrübesi örgütün Afrika vatandaşlarına barış ve güvenliği sağlama yeteneği hakkında ümit vermiş ve gelecekte yeni roller üstlenebileceğini göstermiştir. Sınır anlaşmazlıkları ve kendi kaderinin tayin hakkının nasıl uygulanacağı ve neleri içereceği Afrika Birliği'nin en büyük problemlerinden biri olmuştur.

Batı Sahra sorunu bu çerçevede örgütün yetenek ve başarısını ortaya koyan bir tecrübe olmuştur. Eski kuzeydoğu komşusu Fas ile güneydoğu komşusu Moritanya, İspanyol Sahrası olarak adlandırılan Batı Sahra'yı, İspanyolların burayı terk etmelerinin ardından paylaşmaya çalıştılar. Bu ortamda Batı Sahra, 1976'da bağımsızlığını ilan etti. ABÖ ise BM Genel Kurulu'nun Batı Sahra'da self-determinasyon hakkının kullanımı için yaptığı tavsiyenin dışında bir tutum takınmadı ve Batı Sahra'nın, Sahra Demokratik Arap Cumhuriyeti adıyla yaptığı bağımsızlık ilanını onayladı. 1976–1983 yılları arasında Fas ve Batı Sahra arasında

çatışmalar artarken 1984 yılında 26 Afrika ülkesi, Sahra Cumhuriyetini tanıdı ve ABÖ'ye üye olması tavsiyesinde bulundu. Üyeliğin gerçekleşmesinin ardından Fas örgütten çekilmiştir.

Afrika kıtasında barışın korunması için ABÖ'nün müdahalesi her zaman tartışma yaratmıştır. Ortak çıkarlarına rağmen Afrikalı Uluslar, çoğu durumda aralarındaki çatışmaları kendi başlarına çözme noktasında başarısız olmuşlardır. Genel kabul gören düşünce, Afrika kıtasındaki anlaşmazlıkları nihaî olarak çözüme kavuşturmanın ABÖ'nün işi olmadığı, örgütün bu çatışmalar üzerinde kendini yetkili ilan etmeye ve bu nitelikteki sorunların çözümüne müdahil olmaya hakkı olmadığı yönündedir. Üyeler arasında görüş birliği sağlanamaması nedeniyle, örgüt ülkelerin bölünmesine, milyonlarca insanın ölmesine, altyapı ve mülklerin imha edilmesine, yurdundan ayrılmış, aşırı derecede acı çeken milyonlarca mülteci erkek, kadın ve çocukların ortaya çıkışı karşısında etkisiz kalmaktadır. Afrika'da ABÖ'nün himayesi altında barışın korunmasını düzenleyen ilk ve önemli temel yasal çerçeve, Birleşmiş Milletler ana sözleşmesidir. Ana sözleşme, barışı ve güvenliği tehdit eden unsurların bertaraf edilmesi için bölgesel düzlemde gayret gösterilmesine yeşil ışık yakmaktadır. Ana sözleşmeye göre, güç kullanma gibi şiddet içeren tedbirler almadan önce, bölgesel düzenlemelerin ve faaliyetlerin dostane yürütülmesini öngörmektedir. (African Union Policy Framework, 2003: 21-41)

Öte yandan, ABÖ ana sözleşmesinde bir çatışma çözüm aracı olarak askeri güç kullanılmasını düzenleyen bir koşul yoktur. Gerçekten de üye devletlerin ortak mutabakatı ile hazırlanan sözleşmede askeri güç kullanımını sınırlayan müdahale etmeme ilkesine yer verilmiştir. Üye devletler bunun yerine müzakereler, arabuluculuk, tahkim ve uzlaştırma gibi yöntemleri kıtadaki sorunların çözüm aracı olarak, bir başka ifadeyle barışçı yöntemler olarak öne çıkarmışlardır. Özellikle arabuluculuk ve uzlaştırma en çok başvurulan yöntemler olmuştur. (Majinge, 2010)

2.2. Afrika Birliği Örgütü'nün Barış Misyonu Sıkıntısı

ABÖ'nün himayesi altında barışın korunmasının tarihi, hem başarı hem de başarısızlık içermektedir. ABÖ Tüzüğü'nde acil koşul olmamasına rağmen örgüt, iki kez Çad'da ve bir kez de Ruanda'da olmak üzere, toplamda üç kez, barışı tesis etme/ barışı koruma hedefiyle hareket etmiştir. Çoğunlukla, geleneksel yöntemlerin, çatışmaların çözümünü sağlanmak için etkisiz olduğu durumlarda ya da yeni zorlukların yeni düşünceler gerektirdiği durumlarda, ABÖ, barışı koruma seçeneğini üstlenmektedir. (Biswaro, 2012:43)

1981 yılında Çad ve Libya arasındaki çatışma, ABÖ'nün barışı sağlama alanında ilk büyük deneyimi ve kendi kıtasındaki çatışmaların sonlandırılmasına dair yeteneğinin ilk kez test edilmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu girişim çerçevesinde, Benin ve Zaire'den gelen birlikleri içeren bir güç, Çad'da konuşlanmıştır. Bu gücün yetki alanına, ateşkesin denetlenmesi, dolaşım özgürlüğünün sağlanması, savaşçıların silahsızlandırılması, düzenin tekrar sağlanması ve yeni Çad Ordusu'nun kurulması gibi faaliyetler yer almıştır. Misyonun başarılı şekilde gerçekleştirilmesinin önüne ciddi engeller yok değildi. Örneğin, kaynak yetersizliği nedeniyle, destek güç olan Gine ve Togo yeterince etkili olamadı. Birliklerin konuşlanmasına kadar sürdürülmeye zorlanan ateşkes, katılımcı ülkelerden gelen kuvvetlerin bölgeye ulaşmasından önce başarısızlığa uğradı. ABÖ üye devletlerin, misyona destek sağlamak için yeterince mali destek sağlamaması, başarısızlığın en büyük nedenini oluşturmuştur. Çad Misyonu'nda karşılaşılan güçlükleri özetlersek, Çad'daki ABÖ barışı koruma misyonunda yer alan kuvvet komutanlardan birinin ifadesine göre, üye devletler retorik ve çözüm üzerinde uzun süre durmuş ama özellikle finansal katılımları içeren uygulamalar üzerinde yeterince durulmamıştı. Kuvvetlerin ortak yönetimi için çok az ya da hiç kaynak sağlanmıştı. Bu koşullar altında, misyonun başarısızlığı kaçınılmazdı ve nitekim öyle de olmuştur. (Murithi: 2007:15).

Barışın korunmasında, ABÖ'nün ikinci girişimi, genellikle ÇAD II diye adlandırılan müdahale olmuştur. Bu misyon, önceki Çad müdahalesinin başarısızlıkları göz önüne alınarak kurgulanmıştı. Selefinden farklı olarak, askeri yükümlülük sözü veren ülke sayısı, daha fazla idi ve askeri güç olarak da 3000 kişiden oluşan bir kuvvet öngörülmüştü. Tüm bu hazırlıklara rağmen misyonun başarısı sınırlı olmuştur. Misyon ateşkesin devamını sağlamış ve savaşçıların birbirlerinden ayrılabildiği geçici güvenlik bölgeleri oluşturmuştur. Ama genelde olduğu gibi, misyonun etkinliğini sınırlandıran faktörler, bu başarılara baskın gelmiştir. Örneğin, birliklerin tıbbi ihtiyaç malzemeleriyle ilgilenmesi gereken Zaire'den gelen tabur, yanına herhangi bir ilaç veya tıbbi ekipman almadan sadece doktorlarla gitmiştir. İletişimden sorumlu olması gereken Benin'den gelen tabur, iletişim araçlarının ve üniformalarının yokluğu nedeniyle etkili olamamıştır. Çeşitli engeller öngörülen işleri zorlaştırırken, misyonun başarısı, barışı korumaya çalışan tarafların başarısızlığıyla gölgelenmiştir. Bu koşular altında Çad'daki çatışma, organizasyonun önceden verdiği barışı koruma taahhüdüne rağmen devam etmiştir. (Azevedo: 1998: 2-26).

ABÖ'nün barışı ve güvenliği sağlamak için üçüncü girişimi Ruanda'da olmuştur. Bu misyon, Aruşa Barış Anlaşması uyarınca Ruanda Hükümeti ve Aruşa'da bulunan Ruanda

Vatansever Cephesi isyancıları arasında 1992 yılında gerçekleştirildi. Bu anlaşma, tarafların aşağıdaki hükümlere uymasını içeriyordu:

- Yeni bir geçiş hükümeti oluşturmak
- Yeni bir ordu oluşturmak
- Yeniden seçime gitmek

Anlaşmanın uygulanmasındaki güçlükleri bertaraf etmek için ABÖ, bir barışı koruma misyonu tasarlamıştır. Bu çerçevede oluşturulan silahlı gücün özel yetkisi yetkisi, güvenli bölgeler oluşturmak ve ateşkesin devamını sağlamaktı. Misyon, Kongo Brazzavil, Tunus ve Senegal'den gelen 130 birlikten oluşmuştur. Misyonun görev tanımı ve bütçesi iki ay içerisinde tamamlanmıştır. Bu çerçevede yürütülen faliyetler hem Ruandalılar hem de isyancılar açısından geniş ölçüde başarılı olmuş ve övgü toplamıştır. Misyonun yürüttüğü görevler daha sonra BM şemsiyesi altında örgütlenen barış gücü misyonuna devredilmiştir. .(Funk & Fake, supra note 97, 100-101.).

ABÖ tarafından gerçekleştirilen bu üç misyonun kritik analizi göstermiştir ki örgüt esas itibariyle barışı koruma misyonuna ve bu amaçla tanımlanmış kriterlere sahip değildir. Daha önceden de bahsedildiği üzere, ABÖ ana sözleşmesi, barışı korumak için herhangi bir hüküm getirmemiştir. Daha doğrusu, öngörülen yöntem, işbirliğinin çok sınırlı bir alanda yerine getirilmesini öngörmüştür ve esas itibariyle çatışmaların barışçıl yollardan çözümü için bir Arabuluculuk Komisyonu hükmünü içermektedir. Resmi olarak görev yapan ABÖ görevlilerinin de kabul ettiği gibi sorun aslında teşkilatın yapısından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar ABÖ ve kurucu antlaşma, Afrika birliğinin kollektif güvenliğinin ve kollektif gelişimin sağlanması amacıyla kıtasal çerçevede vücut bulduysa da, kıtanın barışı ve güvenliğinin sürdürülebilmesi için gerekli olan kapsamlı güvenlik mimarisini 30 yıl geçmiş olmasına rağmen inşa edilememiştir. 1993'te Kahire'de Çatışmaların Önlenmesi, Yönetimi ve Çözümü için Kıtasal Mekanizma kurulmuş olmasına rağmen genel durumda bir değişiklik olmamıştır. (Kioko, 2005: 807-826).

Öyle ki, örgüt Çatışma Önlenmesi, Yönetimi ve Çözümü için Kıtasal Mekanizma'yı ancak kuruluşunun üzerinden 30 yıl geçtikten sonra oluşturabilmiştir.. Bu mekanizmanın hedefi, kıtadaki çatışmaları önlemek, yönetmek ve çözmek şeklinde tanımlanmıştır. Bununla birlikte şu husus vurgulanmalıdır ki, bu mekanizma kurulduktan sonra da pek bir şey değişmemiştir. Çünkü örgüt çatışmalara müdahil olmama ilkesinden pek ayrılmamıştır.

Örgütün Genel Sekreteri Salim Ahmed Salim, bu durumu iyi kavramış ve mekanizmanın kuruluşunun ardından şunu ifade etmiştir: "Mekanizma, ABÖ'nün amaç ve ilkelerini, üye ülkelerin kısmi eşit egemenliğini, devletlerin iç işlerine, devredilemez hakları olan bağımsız mevcudiyetlerine müdahale etmemeyi, uyuşmazlıkların barışçıl çözümünü ve sömürgecilikten miras olan sınırların dokulmazlığı ilkelerini kendisine kılavuz edinecektir. Bunun ötesinde, bir çatışmanın taraflarının rızası ve işbirliği zemininde işlevsel olacaktır." .(Murithi, 2007:15).

Örgütün kıtadaki kimi çatışmalar karşısında gereken ölçüde etkili olmamasının nedeni olarak ana sözleşmedeki düzenlemelerin yetersiz olması gösterilmektedir. Kurucu üyelerin muaccel ihtiyaçları ve kaygıları, örgütün görev tanımının dar kapsamlı olmasına neden olmuştur. Sömürgecilerin baskısından bunalmış vaziyette bulunan üye ülkeler, Addis Ababa'da kendilerine kural dikta edecek bir yapılanma istememişlerdir. Başlangıcından bu yana örgütün üzerinde en fazla durulan iki temel amacından ilki Pan-Afrikanizmi sağlamlaştırmak, diğeri de zor kazanılmış bireysel egemenlikleri korumaktır.

Dolayısıyla üye devletler diğer ülkelerin veya uluslararası örgütlerin içişlerine karışmasını egemenliklerine müdahale olarak algılamışlardır. Kıtayı cehenneme çeviren çok boyutlu çatışmaların bazılarında organizasyonun müdahaleci olup bazılarında olmaması da tamamen bu nedenden kaynaklanmaktadır. Angola ve Güney Sudan arasındaki çatışma bu duruma tipik bir örnek oluşturmaktadır. Bu iki çatışmada binlerce kişi hayatını kaybetmiş olmasına rağmen örgüt bir askeri müdahalede bulunmamıştır. ABÖ'nün üye devletlerindeki çatışmalara kayıtsızlığı, müdahalenin ancak belli koşullar altında gerçekleşebileceğini öngören ABÖ ana sözleşmesi hükümlerine dayanmaktadır. ABÖ ana sözleşmesi devletlerin egemen eşitliği doktrinini esas almıştır. Üye devletler ayrıca barış gücü misyonu benzeri operasyonlara katılmayı ilave finansal harcama nedeniyle istememektedirler. Bunun dışında diğer devletlerin içişlerine müdahale için diplomatik personeli kullanılmasına soğuk bakmaktadırlar.

Üye devletlerin barış gücü operasyonları konusunda genel isteksizliğini yansıtan bu fiili durum bir başka tartışmanın da kapısını aralamıştır. O da bölgedeki gelişmelere dış güçlerin yerine Afrikalıların müdahil olmasıdır. Batılı devletlerin Afrika'daki ihtilaflar konusunda ortaya koydukları tavır ve tutumun başka hedeflere yönelebileceği kaygısı, örgüt üyelerinin büyük bölümü tarafından paylaşılmaktadır. Afrika devletleri en azından düşünsel düzeyde güvenlik bakımından Batıya bağımlılığı azaltmayı hep gündemlerinde tutmuşlardır. ABD'nin Liberya'ya müdahalesinin başarısız olması, bu ülkenin

Bu durum ABÖ'nün barışı koruma deneyimlerine aykırıdır ve barışı koruma mücadelelerinde Afrikan bölgesel organizasyonlarının geçici rolünü tartışmaya açmak gerekmektedir. Aslında bazı bölgesel gruplar tarafından üstlenilen mücadeleler, ABÖ'nün elde ettiklerine göre daha çok olumlu sonuca neden olmuştur. Liberya deneyimi, Soğuk Savaş sonrası Afrika'daki uluslararası ve kısmen Batı kaynaklı ilginin nasıl buharlaştığını göstermektedir. Bazılarının yakın tarihteki ilgisi nedeniyle A.B.D.'nin "üvey evladı" saydığı Liberya'da, A.B.D.'nin askeri müdahaledeki başarısızlığı, Afrikalılar için Soğuk Savaş Sonrası gerçekliğinin fark edilmesine yol açtı. Bu gerçeklik, Afrika ülkelerini, kendi güvenlik sorunları noktasında Batılı güçlere ne derece bağımlı olduklarını gözden geçirmeye zorladı.

2.3.Batı Afrika Ülkeleri Ekonomi Topluluğu'nun (ECOWAS) Bölgesel Barışa Katkısı

Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECOWAS), 1975'te Lagos antlaşması ile kurulmuştur. Kurucu antlaşma, üye devletler arasında mal ticaretini arttırmayı, gümrük vergileri ve eş etkili tarife dışı engellerin tedricen azaltılmasını öngörmektedir. Anlaşma klasik bir ekonomik işbirliği anlaşması karakteri taşımaktadır ve ilk kurucu metinde ekonomik müdahaleye ilişkin bir hüküm yer almamaktadır. Fakat örgütün kurulmasından sonra Afrika kıtasında meydana gelen gelişmeler doğal olarak ECOWAS'ın ilgi alanında genişlemeye neden olmuştur. ECOWAS üyeleri, 1981 yılında Karşılıklı Savunma Yardımlaşma Protokolü'nü imzalamışlardır. Protokole göre, üye devletlerden birine yapılan tehdit veya saldırgan eylem örgütün tamamına yapılmış sayılmaktadır. Protokole göre, üye devletler böyle bir tehdit veya saldırgan eylem ile karşılaştıklarında birbirlerine destek olma yükümlülüğü üstleneceklerdir. Protokol bunun dışında üye devletlerin güvenliğini ve barışı tehlikeye atması muhtemel dışarıdan desteklenen iç çatışma hallerinde ECOWAS'ın gerekli önlemleri almasını öngörmektedir. Örgüt, bu koşulların oluşması halinde olağanüstü toplantı yapacak ve gerekli tedbirleri almayı müzakere edecektir. Örgütün müdahale ihtimali, ancak dış destek söz konusu olduğu durumlarda geçerlilik taşımaktadır.

ECOWAS tarafından gerçekleştirilen barışı koruma etkinliklerinin geçmişi 1989 yılına, Ateşkes Gözlem Grubu'nun (ECOMOG) Liberya'daki, Charles Taylor liderliğindeki asilerle Samuel Doe yönetimindeki Liberya Hükümeti arasında patlak veren iç savaşı bastırma müdahalesine dayanmaktadır. ECOMOG'u kurma kararı, ECOWAS üyesi ülke liderleri tarafından, Liberya'daki barışı ve istikrarı koruma amacıyla alınmıştır. ECOMOG, asiler ve

hükümet arasındaki ateşkesi gözlemleme amaçlı askeri bir operasyon gerçekleştirmekle yetkili kılınmış, Liberya'nın başkentinin her türlü saldırı tehdidinden arındırılması, ülkede kanun hakimiyetinin yeniden tesis edilmesi öngörülmüştür. Misyona destek sağlamak amacıyla Özel Acil Kaynak adlı bir fon oluşturulmuştur. Bununla birlikte üye ülkelerin yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle fonun gelirleri esas olarak Nijerya ve ABD tarafından üstlenmiştir.

Kimi ECOWAS üyesi ülkeler, teşkilatın askeri müdahale faaliyetlerine yönelmesine karşı negatif bir yaklaşım içerisinde olmuşlardır. Özellikle Burkina Faso ve Fildişi Sahili gibi ülkeler askeri seçeneğe karşı olduklarını belirtmiş ve diplomasi yönteminde ısrarcı olmuşlardır. Bu ülkeler, örgütün esas görevinin bölgenin ekonomik kalkınması olduğunu ifade ediyor ve bir devletin içişlerine müdahale anlamına gelecek davranışlara karşı çıkıyorlardı.

Öte yandan ABÖ, barış ve istikrara katkı sağlama amacı taşıyan ECOWAS misyonunu desteklemiştir. Genel Sekreter, Liberya'ya yapılan müdahalenin yerinde olduğunu, bölgedeki güvenlik sorunları açısından doğru bir karar olduğunu ifade etmiştir. Akabinde, Liberyalıların birbirlerini öldürmelerine seyirci kalmanın kabul edilemeyeceğini söylemiştir. Sorumluluğun büyük kısmını omuzlayan Nijerya'nın Devlet Başkanı ise ECOMOG'un Liberya'ya müdahalesini insancıl olarak nitelendirmiştir: "Biz, yerleşim alanlarının kitlesel imhaya maruz kalmasına, içinde kadın ve çocukların da bulunduğu binlerce kişinin ölümüne neden olan katliamların yaşanmasına karşıyız. Kilise ve camii gibi kutsal mekanların, diplomatik temsilciliklerin, hastanelerin, Kızıl Haç koruması altındaki mekanların, tüm uygarlık ölçütlerine ve uluslararası hukuk kurallarına aykırı biçimde tahrip edilmesine karşı olduğumuz için Liberya'dayız."

ECOWAS'ın Liberya'da yürüttüğü misyonun bir ara BM'ye devredilmesi gündeme gelmiş ise de bu gerçekleşmemiştir. BM Güvenlik Konseyi ancak Kasım 1992'de Liberya'da çatışan taraflar için ambargo ve ateşkesin gözlemlenmesi kararını almıştır. Güvenlik Konseyinin bu çabaları sonucunda Birleşmiş Milletler Liberya Gözlemci Gücü (UNOMIL) kurulmuştur. ECOWAS, İngiltere, ABD, Fas, Nijerya, Senegal ve Gana gibi ülkeleri içeren Afrika Bağlantı Grubu desteği ile Liberya'da aktif rol oynamaya devam etmektedir. Teşkilatın faaliyetleri sonucu ülkede barış anlaşması imzalanmış, Charles Taylor istifa etmiş ve ülkeyi terk ederek Nijerya'ya iltica talebinde bulunmuştur.

1997 yılında, ECOWAS, iç savaşın patlak verip binlerce kişinin hayatına mal olduğu Sierra Leone'ye yeniden müdahalede bulunmak zorunda kaldı. Uluslararası toplumun Sierre Leonada seçimler sonucu işbaşına gelen hükümeti koruyamayıp darbe ile devrilmesine seyirci kalması üzerine ECOMOG, Liberya'da bulunan kuvvetlerinin bir kısmını bu ülkeye kaydırdı. Misyonun niçin bu şekilde hareket ettiği incelendiğinde, olayın temelinde ECOMOG'un Liberya'daki krizin komşu ülkelere yayılmaması için anlaşma yapmış olmasının bulunduğu görülmüştür. Sierre Leona müdahalesi bu anlaşmaya uygulama imkanı sağlamıştır.

Bunu gerçekleştirebilmek için, Liberya'daki krizin komşu ülkelere yayılmasını önlemek amacıyla, daha önce hükümet ve ECOMOG arasında imzalanan Kuvvet Anlaşması Statüsü'ne dayanılarak ECOMOG birliklerinin ikame edilmesi yoluna gidildi. (British Yearbook of United Nations Law, 2005: 468-471).

Tıpkı Liberya'daki ECOMOG müdahalesi gibi, Sierra Leone'deki ECOMOG varlığı da ne BM Güvenlik Konseyi, ne de ABÖ tarafından onaylanmıştır. Bazı yorumcular, bu müdahalenin esas failinin ECOMOG değil, Gine ve Gana'nın desteğiyle Nijerya olduğunu ileri sürmüşler ve bu görüşü desteklemek için de ECOWAS'ın temel metinlerinin buna uyarlık taşımadığını ifade etmişlerdir. Ne var ki, insancıl müdahalenin doktrini esas alındığında bu iddia geçersiz kalmaktadır. Zira insancıl müdahale doktrinine göre yapılan Sierre Leona operasyonu ECOMOG'a insani bir felaketin önlenmesi ve insan haklarının aleyhine ciddi ihlallerin düzeltilmesi açılarından meşruiyet sağlamaktadır.

Daha önceden, ECOWAS'ın Dışişleri Bakanlarının katıldığı, Temmuz 1997'de Conakry'da gerçekleştirilen toplantının sonuç bildirgesi, meşru hükümetleri yeniden yapılandırmak için harcanacak tüm çabaların, diyalog, silah ambargosu ve güç kullanılarak gerçekleştirilmesi tavsiye ediliyordu. Bu karar askeri müdahale yetkisi anlamına gelmiyordu, bu konuda yetki Devlet ve Hükümet Başkanlarına bırakılmıştı. Bamako'dan uyarlanmış, ECOWAS'ın Devlet ve Hükümet Başkanları'nın nihai bildirgesi, ECOWAS'ın müdahale zemini olarak kabul edilmiştir. Karar bildirgesi yer alan "alt bölgesel güçler, devlet ve hükümet başkanlarının kararını uygulamak için gerekli olan tüm araçları istihdam edeceklerdir" vurgusu özellikle dikkat çekiyordu.

Nijerya liderliğindeki ECOMOG müdahalesi, sonradan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından da onaylanmıştır. Öte yandan ABÖ, kurucu sözleşmede geniş biçimde tanımlaman barış ve istikrarı sağlamak noktasındaki sorumluluğu olan meşru bir kurum kimliğiyle ECOWAS'ın çabalarını desteklemiştir. ECOMOG tarafından yürütülen bu iki

barış koruyucusu kampanya, Uluslararası toplumun barışı ve istikrarı sağlamak için birlik oluşturmaya yanaşmadığı durumlarda, bölgesel grupların kendi sorumluluklarını üstlenmesi açısından model teşkil etmiştir. Böylece Birleşmiş Milletler tarafından tartışmaya açık şekilde, sonradan bir barış koruma misyonunu yetkilendirildiği görülmüştür. Ancak ECOMOG operasyonunu uluslararası toplumun sonuçları gördükten sonra onayladığı müdahale şeklinde yorumlamak da yanlış değildir. Siyasal gözlemcilere ve uzmanlara göre, ECOMOG'un müdahalesi, Batı Afrika ülkelerinin kıtanın diğer bölgelerine kıyasla kendi bölgesindeki çatışmaları kontrol altına alma bakımından daha ileride olduğunu göstermiştir. Her ne kadar, uluslararası topluluk, Liberya ve Sierra Leone'deki müdahalelerde önemli bir rol oynamışsa da her iki operasyonda da ECOWAS'ın liderlik rolü üstlendiği inkar edilemez.

2.4. Güney Afrika Kalkınma Topluluğu'nun Müdahaleleri

Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), 1980 yılında üye ülkelerin ekonomi alanında yapacakları işbirliğinin koordinasyonu amacıyla 1980 yılında kurulmuştur. Teşkilatın temel hedefi, bölge ülkelerinin ırkçı Güney Afrika rejimine olan bağımlılığını azaltmak ve bu rejimle mücadele için diğer örgütlerle işbirliği sağlamaktır. SACD, kurucu antlaşmada yer alan görevlerini yerine getirirken doğal olarak bölge ülkelerinin karşı karşıya kaldıkları güvenlik sorunlarının ele alındığı bir platforma dönüşmüştür.

1996 yılında SADC Devlet ve Hükümet Başkanları, toplantısında siyasal ve savunmaya ilişkin konularda üye devletlerin işbirliğini öngören bir protokol imzalanmıştır. Bu protokolün kabulü ile birlikte üye devletler arasında Savunma ve Güvenlik Komitesi adlı bir birim oluşturulmuş ve alt bölgesel düzeyde barış ve güvenliği arttırma amaçlanmıştır. Bu çerçevede Zimbabwe'ye, SADC ülkelerindeki barışın korunması faaliyetlerini koordine etmesi ve uyumlu hale getirmesi için yetki verilmiştir. Kurumun özel yetki ve işlevleri, üye devletler arasında siyasi işbirliğini artırmayı, ortak değerler ve kurumlar geliştirmeyi, halkın korunmasını, kanun ve düzenin bozulmasından ve yasal çatışmalardan kaynaklanacak bölgesel bir istikrarsızlığa karşı koruyu tedbirler geliştirilmesine kadar geniş bir faaliyet alanına sahipti. Yetkiler sonradan daha da genişletilmiş, bölgesel güvenliğin koordine edilmesinde, çatışmaların önlenmesi, idaresi ve çözümü için savunma sağlanmasına kadar genişletilmiştir.

SACD bünyesinde oluşturulan Savunma ve Güvenlik Komitesinin ilk pratik uygulaması 1997 yılında Kongo'da patlak veren çatışmalarda çerçevesinde mümkün

olmuştur. Kabila hükümetine karşı isyan eden isyancıların başkente doğru yürümeleri üzerine sadece bu ülkede değil aynı zamanda komşu ülkelerde de siyasal istikrarsızlık oluşacağı değerlendirilmiştir. Aynı dönemde Lesoto'da huzursuzluk hakimdi. Angola'da Tam Bağımsızlık İçin Ulusal Birlik (UNITA) ile Dos Santos hükümeti arasında Lusaka barış anlaşması bozulma tehlikesi ile karşı karşıya bulunuyordu. Bölgede gerilimin tırmanma potansiyeli taşıdığı bir zaman diliminde ABÖ'nün harekete geçmesi finansal zorluklar nedeniyle mümkün görünmüyordu.

SACD üyesi ülkeler Kongo, Leseto ve Angola'daki krizlere karşı harekete geçmek için mutabakat sağlayamadılar. Ancak Kongo'daki çatışmaları önlemek için Namibya, Zimbabwe ve Angola asker göndermeyi kararlaştırdı. Bu müdahaleye meşruiyet kazandırmak için de "kendi egemenliğinin korunması ihtiyacı, kanun ve düzeni yeniden kurmak ve Başkan Kabila yönetimindeki meşru hükümeti korumak" gibi hususlar ileri sürüldü. Müdahale kararı esas itibariyle SADC üyesi ülkelerin katıldığı bir zirvede alınmamıştı. Mauritius'ta yapılan SACD zirvesinde sadece "teşkilatın Kongo'da barış, güvenlik ve istikrarın yeniden sağlanması yönündeki girişimleri olumlu karşıladığı" ifade ediliyordu. Bildiride ayrıca Angola, Namibya ve Zimbabwe'nin Kongo hükümetine ve halkına destek sağlamalarının faydalı olacağı ifade edilmişti. (Biswaro, 2012).

Zirvesi'nin aldığı bir karar değildi. Daha çok, Devletlerarası Savunma ve Güvenlik Komitesi himayesindeki SADC savunma bakanlarının aldığı bir karardı. Mauritius'taki 18. SADC Zirvesi sırasında, Zirve yayınladığı bir deklarasyonda, Zirve'nin "SADC'nin ve üyesi olan ülkelerin, DRC'de yeniden barışın, güvenliğin ve istikrarın sağlanması yönündeki girişimlerini olumlu karşıladığı" belirtiliyordu. Deklarasyonda ayrıca, Angola, Namibya ve Zimbabwe'nin DRC hükümetine ve halkına yardımcı olacak birlikleri zamanında sağlamaları talimatının verildiği ifade edildi. (Weis, 2001:webb). SDAC için üyesi olan devletlerin iç işlerine müdahale etmek için bir başka örnek de, siyasi bir sonuç üretmeyen huzursuzlukla sonuçlanan seçimlerin ardından Lesoto'ya yapılan müdahaledir. Güney Afrika Cumhuriyetin müdahalenin Lesoto Başbakanı'nın talebi doğrultusunda SDAC Anlaşması'na uygun şekilde gerçekleştiğini ve bu misyonun SADC'nin tam yetkisi altında ifa edildiğini öne sürmüştür. Genel bir

SADC'nin barışı koruma çerçevesinde deneyimleri incelendiğinde bazı ülkelerdeki performansının iyi olduğu, bazılarında ise marjinal karakter taşıdığı görülür. Örgütün Lesoto'daki operasyonları şiddet eylemlerini bastırmada ve barışın ve istikrarın yeniden tesis

edilmesinde başarılı olmuştur. Angola'da, Birleşmiş Milletler gibi diğer organizasyonlarla birlikte hareket ederek Lusaka Barış Anlaşması'nın sürdürülmesine olanak sağlamış ve UNITA asi grubunun teslim olmasına katkıda bulunmuş, böylece ülkede göreceli barışa katkı sağlamıştır. Kongo müdahalesi ise genel olarak ifade etmek gerekirse başarısız olmuştur.

2.5. Afrika Birliği Döneminde Barışı Koruma Yenilikleri

ABÖ'den AFB'ya geçiş, ABÖ idaresinde önceden bilinen ve uygulanan barışı koruma konseptinin normlarını kökten değiştirmiştir. Zira Afrika Birliği'nin Kurucu Antlaşması üye devletlerin içişlerine kesinlikle karışmama yönündeki eski yaklaşımı devre dışı bırakmıştır. Aslında, ABÖ de bu hakkın varlığını kabul etmişti, ancak bir takım çekinceler koymuştu. Yeni kurucu antlaşma ise bir yandan üye ülkelerin egemen eşitliğini kabul etmekte, öte yandan üye devletlerin bağımsızlıklarından sonra oluşan sınırlara saygı gösterilmesini istemektedir. Bir başka ifadeyle üye devletlerin toprak bütünlükleri her türlü tartışmanın üstündedir ve hiçbir üye devlet bir başkasının egemenlik alını sınırları içerisinde bulunan içişlerine karışmamalıdır . (Constitute Act, 2016: Webb)

Ne var ki, burada bahsedilen karışmama ilkesi, bazı Afrika ülkelerinde yanlış yorumlanmış, devletin sınırları içerisinde ne tür olumsuzluk yaşanırsa yaşansın dışarıdan kimse karışamaz şeklinde değerlendirilmiştir. AfB tarafından yapılan yorumlarda ise dış müdahale yasağı, Afrika dışındaki devletlerin bölgeye müdahalesini sınırlandırma ve kıtadaki anlaşmazlıklara Afrika düzeyinde çözüm aranması şeklinde değerlendirilmiştir. (Amadi, 2014:webb)

ABÖ ile AfB arasında en önemli fark şudur. ABÖ, kurucu antlaşmasında tüm üye devletlerin egemen eşitliği bir ana ilke olarak benimsenirken, AfB'nin yorumu "Birliğe üye devletler arasında eşit egemenlik ve dayanışma" şeklindedir. Bir başka farklılık da şudur. ABÖ Antlaşmasında bir başka ülkenin içişlerine karışmama ilkesi konusunda kesin ve kati bir hüküm var iken, AfB kurucu antlaşmasında bu ilkeye vurgu yapıldıktan sonra soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar işlenmesi durumunda yetkili organ kararıyla bir devletin içişlerine karışma hakkının saklı tutulduğu ifade edilmiştir. Öte yandan meşru düzene karşı ciddi tehdit ortaya çıkması halinde BM Güvenlik Konseyi önerisi ile harekete geçilebileceği kabul edilmiştir. AfB antlaşması esas alınarak sonradan kıtadaki çatışmaları önlemeyi amaçlayan Barış ve Güvenlik Konseyi (PSC) oluşturulmuştur. PSC, çatışma çözümü ve barışı inşa etme yönündeki kıtasal çabaların koordinasyonu ve uyumundan sorumlu

tutulmuştur. Bu konuyu düzenleyen protokolde güvenlik ile "demokratik uygulamalar, iyi yönetim, hukukun üstünlüğü, insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması, hayatın kutsallığına ve uluslararası insancıl yasalara saygı" arasında doğrudan bir bağ kurulmuştur. İç çatışmaların önlenmesi de gündeme gelmiş, bu çerçevede çatışmaların komşu ülkelere yayılmasının engellenmesi amaçlanmıştır. Protokole göre, gelecek yıllarda barışı koruma çabalarını takviye etmek amacıyla Afrika Hazır Kıta Gücü'nün (ASF) oluşturulacaktır. Hazır Kıta Gücü, üye ülkelerin sivil, askeri ve polis birimlerinden oluşacak, bunlar arasında hızlı bir şekilde koordinasyon tesis edilecek ve çatışma bölgelerine sevk edilecektir. Bu aşamada BM ile de işbirliğine gidilecektir.

Protokole göre PSC'nin ana işlevleri olarak şunlar sayılmıştır: Önleyici diplomasi, barışı tesis, koruma ve destekleme operasyonları ile çatışma sonrası istikrar sağlanması faaliyetleri. PSC'nin esas görevi, AfB'nin kıtada barış ve güvenliği sağlama faaliyetlerini yürütmektir. AfB, kuruluşundan itibaren selefinden farklı olarak kendisini kıtanın sorunlu noktalarında barışı ve güvenliği sağlamak için sorumlu addetmektedir. Özellikle Burundi ve Darfur'da bu amaçla yoğun çaba ortaya konulmuştur.

2.6. Burundi'de Barışı Koruma Misyonu

Hem ABÖ, hem de AfB, 1993 de ilk kez demokratik seçimlerle işbaşına Burundi Devlet Başkanı'nın suikaste uğraması ve hükümetin düşürülmesinden bu yana bu ülke ile yakından ilgilenmişlerdir. Bununla birlikte esas dönüm noktası 2003 yılında Afrika Birliği Burundi Misyonu'nun (AMIB) kurulması olmuştur. İsyancılarla Burundi hükümeti arasında 2002 yılında sağlanan ateşkesin ardından AfB'nin bu ülkedeki siyasal istikrar ve barışa müdahil olması için uygun zemin oluşmuştur. Zira taraflar arasında çatışmaya son veren anlaşmanın bir maddesinde "ateşkes anlaşmasının denetimi konusunda yeni oluşturulacak Afrika Birliği misyonu yetkilidir" hükmü yer alıyordu.

Gerek Burundi, gereke Darfur operasyonlarınd dikkat çeken gelişme Afrika'daki çatışmalar karşısında konsept değişikliği olmuştur. AfB ile birlikte gündeme gelen yeni kavram "Afrika'nın sorunlarına Afrikalıların çözüm bulması" esasına dayanmaktadır. Daha önceden kıtayı cehenneme çeviren musibetler için koloniciler ve onların halefleri suçlanıyordu. Yeni kopsept ise durum tespiti ve yapıcılığı öne çıkarmaktadır. Sorunlar ne kadar büyük olursa olsun, Afrikanın sorunlarını Afrikalılar çözüme kavuşturacaktır. Bu genel

yaklaşım tarzı değişikliği aynı zamanda yeni bir dönemin başlamasını simgelemiştir. Afrika devletlerinin bu alanda başarılı uygulamaları AfB sonrası dönemde mümkün olmuştur.

Burundi'ye barış ve istikrar getirmeyi hedefleyen AMIB'in görev ve yetkilerindeki genişleme dikkat çekmektedir: Çatışan taraflar arasında irtibat tesis edilmesi ve iletişim kanallarının daimî olarak açık tutulması, siyasi liderlere yüksek seviyede koruma, ateşkes anlaşmasının uygulanmasını denetlemek. Misyon ayrıca, silahsızlanma, terhis ve fertlerin entegrasyon faaliyetlerinden de sorumlu tutulmuştur. Misyon ayrıca BM ile koordinasyon sağlamak kaydıyla sığınmacılar ve yerinden edilmiş kişilere insani yardımların intikali görevini üstlenmiştir.

Burundi operasyonunda AMIB oldukça zorlanmıştır. İsyancılarla hükümet güçleri arasında çatışmaların yer yer devam ettiği koşullarda istikrarı sağlamaya çalışmıştır. Çeşitli sıkıntılar yaşanmış olmasına rağmen AfB'nin misyonu netice olarak BM birliklerinin ülkeye yerleşmesi için uygun zemin oluşturmuştur. AfB kökenli diğer operasyonlarda yaşanan sıkıntılar Burundi bakımından geçerliliğini korumuştur. Bunların başında finansman ihtiyacı, ülkelerin taahhütlerini zamanında ve yeterince yerine getirmemeleri yatmaktadır. Bölgenin en güçlü ekonomisine sahip ülkesi olan Güney Afrika Cumhuriyetinin AMIB faaliyetlerine iştirak etmesi sıkıntıların daha kolay atlatılmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Etiyopya ve Mozambik gibi ülkelerin çabaları olmadan netice alınması güçtü.

2.7. Darfur Müdahalesi

Darfur'da AfB kanalıyla yürütülen faaliyetler, örgütün dış yardım almadan kendi başına hareket kabiliyetinin ne olduğunu ortaya koyan örnek olay hüviyeti taşımıştır. Operasyon, kıtada barışı ve güvenliğin sağlanması çabalarında AfB'nin hem gücünü, hem de yeteneklerini ortaya koyma gayretiyle hareket etmiştir. Bununla birlikte her operasyonda gündeme gelen ve barışı koruma faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyen mali sıkıntılarla mücadele etmeye Afrikalı devletlerin gücünün yetmeyeceği ve mutlaka uluslararası toplumun desteğinin alınması gerektiği görüşü genel kabul görmüştür. (Kuwali, 2013: webb)

Afrika kıtasındaki sorunlara Afrika tabanlı çözümler şeklinde özetlenebilecek yeni dönemdeki konsept, uluslararası toplumun desteğini yadsımamıştır. Tam tersine onların harekete geçirilmesi ve finansal temin edilmesini, ama önemli pozisyonlarda Afrika devletlerinin bulunmasını öngörmüştür. Afrika Birliği Sudan Misyonu'nun (AMIS), bir

başka özelliği de diğerlerinden farklı olarak hibrid bir görünüm taşımasıdır. Bir yandan AfB, öte yandan BM desteğini alan misyon, bu ortaklıktan aldığı güçle bir çok alanda başarılara imza atmıştır. Sudan'da faaliyet gösteren BM misyonu (UNAMID) ile AMIS arasında koordinasyona rağmen sıkıntılar giderilememiştir. Barış gücü misyonunun görevini yerine getirmesi için gerekli olan zırhlı araç ve helikopterlerin temininde zorluk çıkmış, finansman büyük ölçüde BM bütçesinden sağlanmıştır. Misyonda görevli personelin aylık ödemelerinde bile problemler aşılamamıştır. Uluslararası topluluğun, büyük beklentiler arasında misyona para kaynağı sağlamaktaki başarısızlığın yarattığı hayal kırıklığını ifade eden bir UNAMID Komutanı, "Eksik personel ve kötü donanımla umutsuzca bekledik. Ekipman eksikliği ve tedarik listesinin uzunluğu utanç vericiydi" şeklinde görüş belirtmiştir. (African Union, 2004)

Darfur misyonunun ortaya koydukları Afrika devletleri arasında tartışma yaratmıştır. Çoğu Afrikalı tarafından misyon, kıtanın kendi sorunlarına sahip çıkma şeklinde yorumlanmıştır. Ancak uygulama aşamasında yaşanan sıkıntıları bilenler bakımından durum hiç de iç açıcı değildir, daha alınması gereken çok yok vardır. AfB'nin Darfur'a ilgisi 2004 yılında kabul edilen Barış ve Güvenlik Konseyi (PSC) kararına dayanmaktadır. AfB tarafından Komisyon başkanının yetkilendirmesi ile başlayan Darfur misyonu, bölgede siyasi istikrar tesis edilmesi için gereken tüm önlemlerin alınması ve tehdit altındaki sivillerin korunmasını da içermektedir. AfB'nin Darfur müdahalesinin nedenleri arasında bölgede yer yer soykırım boyutlarına ulaşan insan hakları ihlalleri dışında, örgütün etkinlik tesis etme gayreti de önemli yer tutmaktadır. Kıtada kesif biçimde insan hakları ihlallerinin olduğu koşullarda örgütün hiçbir faaliyette bulunmaması arzu edilmeyen bir durum olmuştur. Bir başka dikkat çeken gelişme de şudur: Sudan hükümeti çatışma sırasında herhangi bir uluslararası örgütün müdahil olmasını istememiştir. Bunun tek istisnası Afrika Birliği olmuştur. O dönemde BM bünyesinde de ne yapılması gerektiği konusunda konsensüs sağlanamamıştır. Büyük devletler arasındaki görüş ayrılıkları uluslararası toplumun başlangıçta edilgen kılmıştı. Geriye tek rasyonel seçenek olarak AfB'nin müdahalesi kalıyordu. (Appiah, 2006:1-19; Bodescu, 2009: 287-309)

AMIS, en başından beri onlarca engelle karşı karşıya kalmıştır. Yetersiz finansman, lojistik sıkıntılar, personel istihdamı ve statüsünün belirsizliği, coğrafyanın geniş ve karmaşık olması bunlar arasındadır. Üye devletler arasında barış gücü faaliyetleri hakkında mutabakat sağlama zorluklarının yanında ekonomik sıkıntılar da örgütün hareket kabiliyetini sınırlandırmıştır. Buna karşılık örgütün bir misyon kurmuş olması başlı başına bir başarı olarak kabul edilmelidir. Sudan hükümetinin Abuja'da imzalanan mutabakat zaptı ile AfB'yi

barış koruma faaliyetleri konusunda yetkilendirmesi de önem taşımaktadır. Sudan hükümeti, BM'nin müdahalesini reddetmiş, bu ihtilafta tek yetkili uluslararası örgütün AfB olduğu hususunda ısrarcı olmuştur. Netice olarak AMIS, BM misyonunun da desteği ile 4 yıl süreyle bu ülkede görev yapmıştır.

Afrika ülkelerinde belirgin biçimde altyapı ve finansal kaynak yoksulluğu bulunmaktadır. Nakliye uçakları, personel taşıtları ve telekomünikasyon araçları gibi ekipmanlar, ya hiç mevcut değildir veya ancak sınırlı bir süre tedarik edilebilmektedir. BM'nin Gambiya temsilcisi Afrika ülkelerinin gerçeğini şu şekilde özetlemektedir: "Çatışma halindeki tipik bir Afrika ülkesi yoksuldur. Zayıf bir hükümete ve bürokrasiye, çok küçük bir özel sektöre, yüksek cehalete, sınırlı bir beceri ve güvenliğin korunması için az bir yeterliliğe sahiptir. Ekonomik ve sosyal hayat, ülkedeki çatışmalardan olumsuz yönde etkilenmektedir.

Afrika'da çatışmaya son vermek için AB bünyesinde yeni yapılanmalar oluşturulmuştur. 2001 yılında insani yardım amacıyla şiddet, siyasi istikrarsızlık, doğal ve teknolojik afetlerin etkilediği bölgelere yardım için Acil Müdahale Gücü oluşturulmuştur. 2003 yılında Barışı Destekleme Fonu adıyla Afrika'daki çatışmalardan etkilenen bölgelere yardım sağlamak amacıyla bir destek paketi sözleşmesi imzalanmıştır. Bu girişimler önemli olmakla birlikte kalıcı nitelik taşımamaktadır veya bir başka perspektiften bakınca zengin donör ülkelerin inisiyatifi ile faaliyet göstermektedir. AfB, Afrika kıtasının sorunlarına çözüm ararken kendi kaynaklarına ve siyasi iradesine uygun bir yapılanma tesis edilmesini kaçınılmaz görmektedir. AfB'nin Darfur ve Somali gibi çatışma bölgelerinde ortaya koyduğu barışı koruma faaliyetleri, bu alanda alınması gereken çok mesafe olduğunu göstermektedir. Afrika Hazır Kıta Gücü kurulması konusunda mutabakat sağlanmış ve üye devletler taahhütlerde bulunmuşlardır. Ancak bu gücün Mogadişu gibi zorlu arazilerde başarı elde etmesi kolay gözükmemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SOMALİ'DE SİYASAL İSTİKRARSIZLIK VE AFRİKA BİRLİĞİ'NİN BU ÜLKEYE SAĞLADIĞI DESTEK

Bu tezin önceki bölümünde Afrika'da barış korumanın kapsamı ve Afrika Birliği'nin bu süreçteki rolü ele alınmıştı. Bu bölümde ise Somali'nin yaşadığı değişim ve dönüşümde Afrika Birliği'nin etkisi ele alınacaktır. Bunun daha iyi ortaya konulabilmesi Somali tarihi kısaca incelenecektir.

Afrika'nın yoksul ülkelerinden olan Somali, sömürgecilik mirasının sıkıntılarını yaşamaya devam etmektedir. Ülkenin kuzeybatısında Somaliland isimli, uluslararası toplum tarafından tanınmayan bağımsız bir devlet, kuzeydoğuda Puntland özerk yönetimi, merkez bölgede ise Galmudug özerk bölgesi bulunmaktadır. 1969'da askeri darbeyle yönetimi ele geçiren Siyad Barre, başlangıçtaki bazı reform ve kalkınma hareketleri gerçekleştirmiş olmasına rağmen Soğuk Savaş politikalarının yıkıcı etkileri sebebiyle başarısızlığa sürüklenmiştir. Sonrasında ise günümüze kadar devam eden sürekli bir krizde olan Somali 2005'ten beri her yıl yayımlanan Başarısız Devletler Endeksinde 2008'den itibaren dünyanın en başarısız devletleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. (Lyon and Samatar, 2010: 29)

Ülkede istikrar ve barış sağlamayı amaçlayan başta BM olmak üzere çok sayıda uluslararası aktörün katkısıyla başlatılan girişimler sonuçsuz kalmıştır. 2011 yaz aylarındaki yaşanan açlık krizi, Somali'deki en ağır kriz olmuş ve bu dönemde Türkiye Somali'ye önemli ölçüde insani yardım sağlamıştır. Somali sıklıkla doğal afetlerle karşı karşıya kalmaktadır. Yaz dönemlerinde kuraklık ve kum fırtınaları, yağmurlu dönemlerde ise su baskınları yaşanmaktadır. Hali hazırda açlık, su kirliliği ve bunun sonucu salgın hastalıklar, ormanların yok olması, çölleşme, aşırı otlak kullanımı ve toprak erozyonu önemli çevre sorunları olarak dikkat çekmektedir. (Nduwimana, 2013: 6). Somali dramı uluslararası toplumun yakın ilgisini çekmiş ve bu amaçla İstanbul ve Londra'da konferanslar tertiplenmiştir.

3.1. Kısa Somali Tarihi

Somali, "Afrika Boynuzu" olarak da bilenen Doğu Afrika'da yer almakla birlikte, 640 bin km^2 coğrafi genişliğe sahip yaklaşık 13 milyon nüfuslu bir ülkedir. Kuzeyinde Aden körfezi, Kuzey Doğusunda Arap yarımadası ve Hint alt kıtası, Doğusunda ise Hint okyanusuna kıyısı bulunmakla beraber; Etiyopya, Kenya ve Cibuti ile sınır komşusudur. Avrupa ve Ortadoğu'yu, Uzak Doğu ile birleştiren alanda ve deniz ticaretinin ana güzergâhında bulunan Somali, bu coğrafyanın kendisine sağladığı stratejik önemin farkında olmuştur. (Bingöl, 2013. 83)

Somali toplumunun % 60-70'lik kısmı ya göçebe pastoral bir hayat tarzına sahip ya da bu tarza benzer bir hayat sürmektedir. Arap kültüründen miras aldıkları deve yetiştiriciliği ve bunun yanında koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlar zenginlik ve ferah göstergesi olduğundan dolayı Somali toplumunda büyük bir öneme sahiptir. (Boulden, 2001:12).

Toplumun geri kalan kısım ise tarımsal faaliyetlerle ilgilenirken, küçük bir kısmı da şehirlerde yaşamaktadır. Tarımsal faaliyetler yoğun bir şekilde Juba ve Shabel nehirleri arasında kalan verimli topraklarda yapılmaktadır. Şehirlerde yaşayanlar ise daha çok ticaret ve balıkçık yaparak geçimlerini temin etmektedir. Somali toplumu klanlar ve onların altındaki kabilelerden oluşmaktadır. Antropologlar tarafından üzerinde bunların sayıları ve ana kabilelerin neler olduklarına dair net bir görüş birliği olmamasına rağmen genel görüş ana kabilelerin Darod, Dir, Digil, Mirifle, Hawiye ve Isaaq olduklarıdır. Bunların yanında birçok sayıda küçük klanlar mevcuttur. (Elmi, 2012: 16).

Somali, sadece Afrika'nın değil aynı zamanda dünyanın en homojen ülkelerinden biridir. Somaliler farkı kabile dilleri ya da sömürge dilleri yerine Somali dilini ve din olarak ise İslam'ı benimsemektedirler. Mezhep olarak ise Şafii öğretisini takip etmektedirler. Ne var ki tüm bu ortak özelliklere rağmen, Afrika'da en şiddetli ve uzun sivil savaşların, iç karışıklıkların ve sınır çatışmalarının yaşandığı ülkelerden birisi de Somali'dir.

Tarihi kaynakların gösterdiği üzere 1540 yılından günümüze kadar Somali tarihi dağılma ve yeniden birleşme açısından altı döneme ayrılmaktadır. Bunlarda dört tanesi dağılma dönemi, bir tanesi bütünsel yeniden birleşme ve kısmi yeniden birleşme dönemidir.

Bununla birlikte AfB göre Somali'de son yıllarda yaşanan gelişmeler yeni bir dönemin başladığına işaret etmektedir. 2004 yılından bu yana BM'nin şemsiyesi altında kurulan ve Somali'yi yöneten geçici hükümetin, 2011 yılında Somali'de yapılan seçimlerin

ardından ülke yönetimini Hassan Sheik Mohamud başkanlığındaki federal hükümete bırakması, yeni bir dönemin habercisi olmuştur. (Othman; 2011: 1)

Yeni hükümetin kurulmasında BM, ABD, AfB ve Somali üçgeni arasında arabuluculuk görevi ve Somali'nin yeniden inşası noktasında aktif bir siyaset izleyen Arab Birliği'nin çok yönlü ve ritmik diplomasi anlayışı etkili olmuştur. Ayrıca son yıllarda yaşanan bu gelişmelerin ışığı altında, ABD hükümeti 20 yılın ardından ilk defa Somali hükümetini tanımıştır. Afrika Birliği'nin Somali barışına katkısını ortaya koymadan önce bu ülkenin tarihini ana hatlarıyla incelemek gerekmektedir.

3.1.1. İlk Dağılma Dönemi (1540-1800)

XVI. yüzyılda Etiyopya ve Somali arasında Ogadin toprakları üzerine çatışmalar yaşanmıştır. Her iki ülke de bu savaşta askeri dışarıdan destek almıştır. Etiyopya, döneminin sömürgeci imparatorluğu ve Kızıldeniz'de bir güç olmaya başlayan Portekiz'in desteğini alırken, Somali ise Osmanlı Devleti tarafından desteklenmiştir. (Sandrini, 2013: 213-214)

XVI. yüzyılda Müslüman bir general olan Ahmed ibn İbrahim el-Gâzi (1506-43) Osmanlı Devletinin desteğiyle bugün Etiyopya diye isimlendirilen Habeş İmparatorluğu üzerine yürümüş ve Ogadin'i almıştır. Bu sayede Ogadin bölgesi bir kez daha Müslümanların eline geçmiş, göçebe ve hayvancılıkla uğraşan Somaliler sayesinde İslam hızla tekrar yayılmaya başlamıştır. Fakat arkasına Portekiz desteğini alan Habeş İmparatorluğu, 1542 yılında 1300 askerle karşı atağa geçmiştir. Savaş sonucu Ahmed ibn İbrahim el-Gâzi öldürülmüş ve Habeş İmparatorluğu kaybettiği toprakları geri almıştır. Göçebe yaşam tarzına sahip olan Somaliler bu yenilginin ardından yaşlılar heyeti tarafından yönetilen pastoral demokrasi tarzına geçmişlerdir. (Othman; 2011:)

3.1.2. İkinci Dağılma Dönemi (1884-1935)

1884-1885 yılları arasında Berlin'de düzenlenen konferans sonucu (Berlin Konferansı) neredeyse Afrika kıtasının tamamında olduğu gibi, Somali halkının yaşadığı bölgeler etnik nüfus dikkate alınmadan Etiyopya, Fransa, İngiltere ve İtalya tarafından beş ana bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler Kenya ve Etiyopya sınırları içinde bulunan Ogadin Bölgesi, İtalya Somaliland, İngiliz Somaliland, Kuzey Sınır Bölgeleri ve Fransız Cibuti bölgesidir.

Somali'de meydana gelen sınır çatışmaları büyük ölçüde Berlin konferansının bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Konferansta bölgedeki topraklar sömürgeci devletler arasında etnik durum dikkate alınmadan paylaştırılmış ve yapay sınırlar oluşturulmuştur. Bu

da bölgedeki dengelerin aslında sadece Somali bakımından değil, aynı zamanda Etiyopya, Eritre ve Kenya için de bozulmasına yol açmıştır. Ayrıca sömürge imparatorlukları tarafından bölgedeki kabileler birbirlerine düşman edilmiş ve kendilerine verilen modern silahlarla bu şiddet tırmandırılmıştır. (Kilcullen, 2009).

Ogadin bölgesini uluslararası arenaya tanıtan ilk kişi 1855 yılında İngiliz kâşif Richard Burton olmuştur. Burton'a göre Ogadin'in yerlisi barbar insanlardır ve itaat altına alınmadıkları sürece sorun çıkartma potansiyeline sahiptirler. Burton, çok geçmeden bölgenin stratejik önemi kavramıştır. Burton'a göre, Ogadin iki sebepten dolayı önemlidir. Öncelikle bölge Hindistan'a yakındır ve burada İngiliz birliklerine gıda yardımı yapılabilmesi için buranın kontrol altına alınması gerekmektedir. İkinci olarak da, Ogadin'in Süveyş kanalına giden yolda kritik bir konuma sahip olmasıdır. Burton'un raporu doğrultusunda İngiltere, Afrika ve Ortadoğu'daki pozisyonunu sağlamlaştırmak için Hergeysa'ya askeri üs kurmuştur.

Ogadin bölgesinin bir kısmı bugünkü Kenya sınırları içinde yer almaktadır. Bölgede 1963 yılında referandum yapılmıştır. Referandum sonucuna göre bölgedeki halkın %86'sı Somali'ye bağlanmak istemiş, ancak İngiltere müdahalesi sonrasında bölgenin bölgenin Kenya'da kalması sağlanmıştır. Somali eski Mineral ve Su Kaynakları Bakanı Abdulkadir Abiikar Hussein'e göre, bu bölgenin Kenya'ya bağlanması tamamen sömürgeci devletlerin çıkarları dikkate alınarak kurgulanmıştır. Bakan, bu olaydan dolayı Kenya'yı sorumlu tutmamıştır.. Etiyopya'ya karşı düşmanlık ise bu devletin sömürgeci yapısından kaynaklanmaktadır.

İngilizlerin bölgedeki varlığı XIX yüzyıla uzanmaktadır. 1840 yılında Doğu Hindistan İngiliz Şirketi bölgede hüküm süren Tajura sultanlığı ile ticaretlerde bulunmuştur. Fakat İngilizlerin özellikle Kuzey Somali'deki hâkimiyeti ise 1886 yılında bölgedeki liderlerin İngiliz egemenliğini benimsemesiyle olmuştur. İngiltere'nin bölgedeki hâkimiyeti 1900-1920 yılları arasında İngilizlerin isimlendirdiği şekliyle "Deli Molla" lakaplı Mohamed Abdullah tarafından 20 yıl boyunca tehdit edilmiştir. Sömürgeci güçlere karşı yapılan bu ilk savaş literatürde "Derviş Savaşı" olarak da bilinmektedir. Aralıklarla süren çatışmalar Abdullah'ın Taleex'deki karargâhının İngiliz savaş uçakları tarafından bombalanmasıyla sona ermiştir.

İtalya ise 1885 yılında Zanzibar krallığından önemli ticari avantajlar elde etmiş, Obbia ve Aluua Sultanlığını egemenliği altına almıştır. İtalya, 1897 ve 1908 yılları arasında Etiyopya ile anlaşmalar yapmış, İngiltere ise İtalya Somaliland bölgesinin sınırını çizmiştir.

Anlaşmayla birlikte İtalya hükümeti bölgeye koloni statüsü vermiş ve yönetimi devralmıştır. İngiltere, 1897'deki Londra antlaşmasıyla bölgenin etnik durumunu göz ardı ederek 25 bin millik alanı- Ogadin bölgesi- Etiyopya'ya vermiştir. İngilizler ayrıca bölgede hâkimiyet kurarak, buranın kaynaklarını Hindistan'da bulunan askeri birliklerin ihtiyaçları için tahsis etmiştir. (Kilcullen, 2011:19)

3.1.3. Birleşmeler Dönemi (1935 – 1960)

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Milletler Cemiyeti sistemi yavaş yavaş çökmeye başlamıştı. Almanya'nın Versailles Antlaşması hükümlerine aykırı olarak sınırlarını ve harekat alanını tedricen genişletmesi, Japonya'nın Mançurya'yı işgal etmesi, İtalya'nın da Afrika'ya yönelmesine neden olmuştur. İtalya lideri Mussolino ise Habeşistan'a yönelmiştir. Mussolino, 1935-36 yılları arasında Kenya, Somali ve Etiyopya'nın bir kısmını egemenliği altına almıştır. İtalya'nın amacı Etiyopya merkezli Doğu Afrika İtalya İmparatorluğunu kurmaktı. İtalyanların bölgedeki niyetleri ne olursa olsun, bu işgal Somali'nin kalkınması için olumlu etki yapmış, İtalya hâkimiyeti döneminde altyapı yatırımları, kamu binaları, yollar sanayi tesisleri kurulmuştur.

Somali, İngilizlerin ve İtalyanların hâkim oldukları Somali'nin Kuzey bölgelerinden çekilmesinin ardından 1 Haziran 1960'da bağımsızlığını ilan etmiştir. Haziran 1961'de ülke genelinde yapılan referandum sonucu ilk Somali anayasası yürürlüğe girmiştir. Yeni anayasa Afrika standartlarının üstünde bir siyasal sistem öngörmüştür. Anayasaya göre, Somali'de siyasal sistem her türlü görüşün temsil edildiği parlamenter demokrasi olacaktı.

3.1.4. Siad Barre Dönemi (1970-1991)

Bağımsızlık kararının ardında Somali devletine hakim olan ideolojik düşünce, Fransız Somaliland (Cibuti), Kenya ve Etiyopya'nın da bir kısmını içine alacak şekilde Somali nüfusunun yoğun olduğu yerleri Somali ile birleştiren, "Büyük Somali" projesi olmuştur. Ancak Somali Cumhurbaşkanı Mohamed İbrahim Egal (1967-1969) bu görüşe rağbet etmemiş, Büyük Somali ideolojisini bir kenara bırakarak, Etiyopya ve Kenya ile ilişkilerini düzeltme yoluna gitmiştir. Devlet Başkanı Egal'in "Büyük Somali" ütopyasını terk etmesi ya da ertelemesi, ordu dâhil olmak üzere birçok Somalilinin öfkesine yol açmıştır. 1969 yılında General Mohamed Siad Barre'nin beklenmedik bir şekilde parti tabanlı anayasal demokrasiye son verip yönetimi devralmasıyla Egal devrilmiş ve siyasal sistem de değişmiş oldu.

Yapılan darbe ile birlikte yürütme ve yasama gücü Barre'nin liderliğini yaptığı ve 20 üyeden oluşan Yüce Devrim Komisyonu'na (YDK) devredilmiştir. YDK ilk yıllarında yeni binalar ve eğitim merkezleri inşa etmiştir. Ayrıca o yıllarda yeni neslin tanık olacağı en büyük olay olan 1971 yılında YDK tarafından göreve atanan 21 kişiden oluşan dil komisyonunun, Somali dilini yazılı hale getirme ve 10 bin kelimeden oluşan Somali sözlüğünü oluşturma başarısıydı. (Agada, 2008: 1-94.).

Ardından ülkede ekonomik ve ideolojik olarak Sovyetler Birliği'ne bağımlı bilimsel sosyalizm ideolojisi benimsenmiştir. Öte yandan da İslamcı grupların ve kimi İslam ülkelerinin desteğini almak için de İslam ilkelerine bağlı kalınacağı sözü verilmiştir. Barre'ye göre İslam ve bilimsel sosyalizm çatışmamaktadır. (Apak, 2009: 159) . Barre ayrıca ülkede bir istihbarat ağı oluşturmuş, ulusal güvenlik servisi kanalıyla politik özgürlükleri kısıtlamıştır.

1974 yılında YDK ile Sovyet Birliği arasında dostluk esasına dayalı antlaşmalar yapılmıştır. 1972 yılında Etiyopya-Somali sınır tansiyonu yükselmiş, Etiyopya'da Mengistu Haile Mariam rejiminin başa geçmesiyle tansiyon daha da artmıştır. 1970'lerin ortalarında Kuzey Somali Özgürlük Cephesi Ogadin bölgesine yönelik gerilla faaliyetlerine başlamıştır. 1975'te Etiyopya İmparatorunun devrilmesi sonucu Rusya'nın da desteğini alan Somali, Etiyopya'yı işgal edip Ogadin bölgesini yeniden topraklarına katmak istemiştir. Ancak birkaç ay sonra Etiyopya devrimi ile birlikte Haile Selassie görevinden uzaklaştırılmıştır. Etiyopya'da kurulan yeni hükümet Batı'dan uzaklaşıp sosyalist ideolojiyi benimsemiştir. Bunun üzerine Sovyetler Birliği, Somali ile olan ilişkilerini kesip Etiyopya'yı desteklemeye başlamıştır. Sovyet Rusya, Etiyopya'ya 10-15 bin civarında Küba birliği yollayıp, 1977-1978 Ogadin savaşını Etiyopya'nın kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. (Salah, 2016:42) Ancak iki komşu ülkenin kısa sürede siyasal ve ekonomik kriz içine sürüklenmesi aslında bu savaşın bir galibi olmadığını ortaya koymaktadır.

Savaş esnasında Barre muhalifi askeri kanattan birçok kişi Barre'yi devirmek için teşebbüslerde bulunmuş, ancak başarısız olmuşlardır. Somali, Etiyopya ile yapılan savaştan mağlup çıktıktan sonra Barre'ye yönelik eleştiriler artmaya başlamıştır. Savaşın ardından Siad Barre, başında bulunduğu hükümeti devirme teşebbüsünde bulunan çoğu kişinin kabilesi olan Majerteen klanına yönelik saldırılarda bulunmuştur. Orduya, kendi halkına yönelik bombalamalarda bulunma ve tüm binaların yerle bir edilmesi emrini vermiştir. Bu olay uzun

yıllar boyunca devam edecek iç savaşın başlangıcı kabul edilmektedir. (Elmi & Barise, 2006: 32-54.)

Savaş sonucu Ogadin bölgesinde yerleşimleri bulunan Somali ve Oromalı vatandaşlar mülteci konumunda Kenya ve Somali sınırlarına yerleşmişlerdir. Bu yıllarda meydana gelen şiddetli kuraklık hâlihazırdaki durumu daha da kötüleştirmiş, binlerce insanın ölümüne yol açmıştır. Ülkedeki bu durum Barre rejimine karşı muhalif cephelerin artmasına yol açmıştır. Somali'de Barre rejimine karşı faaliyet gösteren muhalif gruplar şunlardan oluşmuştur.

1. Somali Demokratik Kurtuluş Cephesi: Siyasi gidişattan hoşnut olmayan askerler tarafından 1980 yılında kurulmuştur.

2. Somali Ulusal Hareketi (SNM): Hergeysa'da 1981 yılında kurulmuş olup çoğunluğu Isaaq kabilesinden oluşmaktadır

3. Birleşik Somali Kongresi (USC): Hawiye kabilesi tarafından oluşturulan siyasi bir hareket olup 1989 yılında Roma'da kurulmuştur. USC'nin askeri kanadı ise 1969- 75 tarihleri arasında Barre tarafından hapse atılan Mohamed Farah Aidid tarafından Etiyopya'da kurulmuştur. Aidid daha sonra SNM ve Somali Vatansever Hareketi ile ittifak oluşturmuştur.

1988 yılında Barre'nin emriyle eski İngiliz Somaliland'ın başkenti Hargeysa savaş uçakları tarafından bombalanmış, binlerce sivil ve isyancı öldürülmüştür. Bu olay ülkedeki siyasal istikrarın bozulmasını tetiklemiştir.. 1980'lerin sonuna doğru Kuzey bölgelerde etkin olan muhalif gruplar, Somali'nin orta ve güney kesimlerine doğru yayılmışlardır. Bu gelişmenin ardından binlerce Somalili evlerini terk edip Etiyopya, Kenya ve Cibuti'de mülteci gruplarına yerleşmişlerdir. Dağılan Somali ordusu mensupları kendi kabile birliklerine katılmışlardır. Siyad Barre, Temmuz 1991'de merkezi hükümetin yıkılmasının ardından muhalifler tarafından görevden alınıp Nijerya'ya sürülmüş ve 1995 yılında ise Logos'ta vefat etmiştir.

1991 yılında Barre rejiminin yıkılması ile birlikte ülke içindeki kabile tabanlı gruplar hakimeyet alanlarını genişletmek için kendi aralarında savaşmıştır. Barre rejiminin yıkılmasının ardından Somali'yi kurtarmak amacıyla 14 tane ulusal uzlaşma konferansı düzenlenmiştir. Uzun müzakerelerden sonra taraflar arasında mutabakat sağlanmış ve Geçici Ulusal Hükümet kurulmuştur. Başkent Mogadişu'nun bir kısmı ve bazı küçük yerleşim birimlerine hâkimiyet sağlayan geçici hükümet, Aralık 2000'de ABÖ ve Kasım 2001'de BM tarafından tanınmıştır. Ancak AB ve ABD hükümeti tarafından tanınmamıştır. 2002 yılında

ise Kenya'da Somali Ulusal Uzlaşma Konferansı adıyla yeni bir konferans düzenlenmiş olup, 2004 yılında Geçici Federal Hükümet'in (TFG) kurulması ile birlikte sona ermiştir. Bu yeni kurulan geçici hükümetin bir sonucu olarak geçici parlamento, Başbakanlık ve kabine oluşturulmuştur.

Cibuti'de düzenlenen ilk barış konferansı sonucunda çatışmayı sonra erdirmesi şartıyla Ali Mahdi Mohamed geçici hükümetin başına getirilmiştir. General Mohamed Frah Aidid ise bu karara itiraz etmiştir. (Othman, 2011, 13.) Bunun üzerine 1991'in Eylül ayında iki grup arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Sonuç olarak siviller başta olmak üzere binlerce insan yaşamını yitirmiştir. BM bunun üzerine Somali'deki durumu kontrol altına almak amacıyla Somali'ye insani müdahale kararı almıştır.

3. 2. Birleşmiş Milletler'in Somali Operasyonu

Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu (UNOSOM I), 3 Mart 1992'de Somali'de çatışan gruplar arasında barışın sağlanmasının ardından ateşkesi korumak, BM personeli ve malzemeleri için güvenliği sağlamak ve insani yardım malzemelerinin dağıtım bölgelerine ulaştırılmasını güvence altına almak amacıyla oluşturulmuştur. BM Güvenlik Konseyi'nin 24 Nisan 1992'de kabul ettiği 751 sayılı karar, Somali operasyonunun hukuki zeminini teşkil etmektedir. 27 Temmuz 1992'de alınan 767 sayılı kararla UNOSOM I takviye edilmiştir. (Thakur, 1994: 387-410)

Daha önce 3. 500 güvenlik ve geri hizmet personeli bulunan UNOSOM I'in yeni çıkan kararla personel sayısı 4. 219'a yükseltilmiştir. Ardından 100 gün planı devreye sokulmuştur. Ancak General Aidid ve Ali Mahdi grupları arasındaki çatışmaların tekrar yaşanması, BM gücüne bağlı 34 Pakistan askerinin öldürülmesi ve 100 gün planının başarısızlığa uğraması üzerine BM tarafından ABD'den askeri yardım talep edilmiştir. ABD'nin Somali'deki varlığı kısa bir süre için ülkeye barış getirse de, 1993'de 18 ABD askerinin General Aidid güçlerince şehir merkezinde çıkan çatışmada öldürülmesi üzerine, ABD Somali'den çekilmiştir.

Somali'de merkezi bir hükümetin yokluğu ülkeyi yabancı güçlere karşı savunmasız bırakmış olup özellikle Cibuti, Eritre, Etiyopya, Mısır, Yemen ve Libya, kimi zaman geçici hükümetleri kimi zaman da yerel grupları ve kişileri desteklemiştir. Haziran 2006'da Etiyopya güçleri Somaliler tarafından sınırlarına yapılan ihlal ve yükselen aşırı İslamcıları

bahane göstererek Somali'yi istila etmiş ve hüküm sürdüğü altı ay boyunca hâkimiyeti altındaki şehirlere barış ve huzur getiren İslam Mahkemeler Birliği'ni (İMB) yenilgiye uğratmıştır.

2009 yılında Etiyopya birlikleri Somali'den tamamen çekilmiştir. İMB'nin dağılması sonucu El-Şebâb örgütü ortaya çıkmıştır. ABD terör faaliyetlerinde bulunan El-Şebâb'ı, dağılan İMB'nin marjinal bir kanadı olarak değerlendirmektedir. 2010'a kadar Somali'nin Orta ve Güney kesimlerini kontrol eden örgüt, AfB'nin, TFG'ye sağladığı yardımlar neticesinde büyük ölçüde Mogadişu'dan çekilmiştir. (Elmi, 2006: 32-54, Mueller, 2016: 13) BM, Haziran 2011'de Somali'nin iki bölgesi Bakool ve Lower Shabelle'i kuraklık bölgesi olarak ilan etmiştir. Böylece on yılın ardından ülkede yeniden kuraklık bölgeleri ilan edilmiştir. Somali nüfusunun yaklaşık yarısına tekabül eden 3. 7 milyon insan açlık sıkıntısı çekmektedir. Bunların 2. 8 milyonu Güney Somali'de yaşamaktadır.

3. 3. Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM)

Somali'de siyasal istikrarın sağlanması ve barışın korunması alanlarında BM'nin ardından en yoğun faaliyet gösteren teşkilat AfB olmuştur. Hatta bu örgütün BM'yı kıyasla daha etkili olduğunu söylemek de mümkündür. Zira Somali'deki güvenlik klasik BM perspektifinden farklılık göstermektedir. BM sisteminde güvenlik yapısal olarak devletlerarası şiddet ve savaş tehdidine karşı düşünülmüştür. Barışı koruma etkinlikleri, BM sisteminin esasına bakıldığında temel perspektifin devlet merkezli olduğu ve devletler arasında barışı korumayı hedeflediği görülecektir. Devletin içindeki çatışmaların önlenmesi ise BM hukuk sisteminde henüz net bir şekilde tanımlanmamıştır. Sonradan çeşitli yorumlar ve içtihat yapılmak suretiyle, bu alandaki boşluk giderilmiş, barışı koruma ve devlet inşası faaliyetleri de güvenlik kapsamına alınmıştır. (African Union: 2004)

Somali'de AfB şemsiyesi altında faaliyet gösteren Afrika Birliği Misyonu (AMISOM), her şeyden önce işleyen bir hukuk ve kamu otoritesi tesisine öncelik vermiştir. Savaştan zarar gören sivil halkın temel güvenlik ihtiyaçlarının teşkilat kanalıyla karşılanması, çete ve yağmacılara karşı sivil halkın koruma altına alınmasına itina gösterilmiştir. Öte yandan asgari ihtiyaçların temin ve tedariki, çatışan taraflar arasında koordinasyon sağlama gibi karmaşık süreçlerin varlığı, misyonun görev tanımını genişletmiş ve yükümlülüklerinin artmasına neden olmuştur. AMISOM, esas itibariyle bir siyasal otorite tesisi için çaba

göstermiş, Federal Geçiş hükümetlerine destek olmuş, onların kontrol alanının genişlemesine ağırlık verilmiştir. (Shinn, 2011)

Eski İngiliz toprakları ve İtalyan sömürgesinin birleşmesiyle oluşan Somali devletinde 1960'da kuruluşundan itibaren hep hassas dengeler var olmuştur. Bir yandan eski sömürgeci ülkelerin uzantıları olan güçler, öte yandan çeşitli kabileler ve diğer örgütlenmelerin yarattığı hassas dengeyi korumak ve buna itina gösterecek siyaset gütmek zor olmuştur. Zaman içerisinde yöneticilerin denge siyasetini sürdürememeleri nedeniyle devlet otoritesi zaafa uğramıştır. 1991'den itibaren belirgin hale gelen otoritesizliği aşmak ve istikrara giden yolda tedricen devlet otoritesini tesis etme çabaları bir başka ifadeyle geçici hükümet oluşturma projeleri başarısız olmuştur. Aralık 2006 tarihinden itibaren Etiyopya askeri müdahalesi gerçekleşmiş, ülkede faaliyet gösteren İslami Mahkemeler Birliği güç kaybetmiş, bununla birlikte bu örgütün türevi özelliği taşıyan yeni siyasi radikal gruplar ortaya çıkmış ve ülkede devlet otoritesi tesisinde yaşanan sıkıntılar giderilememiştir. (Thakur, 2011:395)

Etiyopya ve Cibuti'nin Somali'deki siyasi gruplar üzerinde nüfuz kullanmaları, kimi kez bazı bölgelere asker göndermeleri, kontrol ve denetim tesis etmeleri, Geçici Federal Hükümetlerin geniş tabanlı siyasal kabine oluşturmalarını engellemiştir. Özellikle Cumhurbaşkanı Abdillahi Yusuf'un nüfusun büyük bir kısmını ötekileştirmesi, komşularla gerilimlerin tırmanmasına neden olmuştur. Etiyopya'nın ülkenin bir bölümünü işgal etmesi kimi analizcilere göre, ülkede faaliyet gösteren aşırı siyasal grupların Etiyopya güvenliği için tehdit oluşturmasında kaynaklanmaktadır. (Emathe, 2006)

Etiyopyalı güçlerin varlığı siyasi gruplar arasında temel anlaşmazlık konularından biriydi. Öte yandan da bu güçler çekildiğinde iç çatışmaların daha da artmasından endişe ediliyordu. İslami direniş örgütlerinin kontrol ettikleri alanları genişletmeleri ülkede siyasal istikrarın yayılmasına hizmet etmiyordu. Somali'de bir yandan iç çatışmalar, öte yanda radikal dini örgütlerin hareket alanlarının genişlemesi ve Etiyopya işgali kalıcı bir istikrar için elverişli koşullar sunmuyordu. (Çoşar, 2011:42)

Somali'nin komşu ülkelerinden Cibuti'nin başlattığı barışı hedefleyen diyalog süreci, İslamcı grupların katılmaması nedeniyle başarısız olmuştur. Bununla birlikte izlenecek temel politikalar konusunda da koalisyonu oluşturan gruplar arasında görüş birliği sağlanamamıştır. Radikal grupların dışlanması veya yönetimde temsil imkanı verilmesi seçeneklerinin her ikisinde de siyasal istikrarın tesis edilememesi belirsizlik ve ümitsizlik yaratmıştır. Somali Yeniden Kurtuluş İttifakı, GDP ve El- Şahap'ın radikal yaklaşım ortaya koymaları ve

uzlaşmaz çizgiyi savunmaları, Etiyopya karşısında izlenecek politikanın netleşmesini geciktirmiştir. Sonuç olarak, koalisyonundaki ayrılıklardan sonra anlaşma artık kolay değildi. Somali Yeniden Kurtuluş İttifakı, GFD gibi ve muhalefetin bir kısmı tarafından yapılan hızlı ilerleme, El Şebap gibi radikal milis kuvvetlerin çekilmesi üzerine başarısız oldu. ARS grubu Asmara'ya yerleşti ve ayrıca tartışmalı liderleri Hassan Dahir Aweys Cibuti'den uzak kaldı. Anlaşmanın uygulanması halinde Etiyopya güçleri tahliye edilecek ve yerlerini BM barış gücü alacaktı.

Somali'nin yaşadığı sıkıntıların aşılmasında AMISOM'un sağladığı katkının çeşitli boyutları bulunmaktadır. Somali kültürüne çok yabancı olmayan güçler, hem tarafları uzlaştırma ortak bir noktada buluşturma, hem de çatışmaları denetim altına alma, daha geniş alana yayılmasını önleme bakımından önemli katkıları olmuştur. Özellikle uluslararası güçlerden finansman ve teçhizat desteğinin takviye edildiği durumlarda AMISOM'un ortaya koyduğu uygulamalar güven arttırıcı, siyasal istikrarı güçlendirici etki yapmıştır.

3.4. Somali'de "Başarısız Devlet" Sıkıntıları

Somali'de on yıllar boyunca varlığını koruyan temel sorun devlet otoritesinin ülke geneline teşmil edilememesi olmuştur. Özellikle güç boşluğu ortaya çıktığında bunu yerel güçler hızlı bir şekilde kullanmışlardır. Bunlardan birisi de El Şebap örgütüdür. İslamcı gruplar arasında güç paylaşımı ve temsil görüşmelerinden sık sık çatışmalar yaşanıyordu. Bu gruplar arasında en güçlü olan El Şebap, diğerleri üzerinde hakimiyet tesis etmiş, 2007 ve 2009 yılları boyunca iç savaşta başarı kazanarak önemli bir aktör haline gelmiştir. Güney Somali'de bazı şehirleri ve limanları kontrol altında tutmuştur. 2008'in sonlarında bu grup Baidoa'yı ele geçirmiş fakat Mogadishu'yu kontrol edememiştir. Ocak 2009'e kadar, El Şebap ve diğer milis kuvvetleri Etiyopyalı birlikleri ülkeden geri çekilmeye zorladılar. Bu süre içerisinde, Ehli Sünnet Vel Cemaat adındaki bir diğer İslamcı grup GFD'ye katıldı ve Etiyopya tarafından desteklendi. Ayrıca sadece El Şebap kontrolünde olan bazı topraklar bu grubun eline geçmiştir.

Karmaşık bir görünüm taşıyan bu iç savaş halen Güney Somali ve başkentte yer yer devam etmektedir. Başlangıçta savaş El-Şebap Hizbi İslami ile birlikte hareket ediyordu. Bu grubun en büyük rakibi Şeyh Ahmed liderliğinde GFD idi. Daha sonra, Hizbi İslami ile El

Şebap arasındaki ittifak bozulmuştur. Taraflar aralarında 6 ay boyunca geçerli olmak üzere Kismayo'da güç paylaşımı anlaşması yapılmıştır. Ancak El Şebap sonradan bu anlaşmaya uymayı reddetmiş ve şehrin tamamını ele geçirmiştir. El-Şebâb "gençler" anlamına gelen Arapça bir kelime olup, grup liderliğini Mukhtar Abu Zubair olarak da bilinen Ahmed Abdi Godone'nin yaptığı Somali isyancı grubudur. Etiyopya güçlerince dağıtılan İMB'nin radikal genç kanadını oluşturmaktadır. Birlik sadece Somalilerden oluşmayıp, bünyesinde diğer cihatçı gruplardan bireyleri de barındırmaktadır. Grup, ülkede iç savaş dönemini bitirmek amacıyla oluşturulan BM'nin desteklediği geçiş hükümetine karşı savaşmaktadır. El Şebap ve diğer radikal gruplar, devlet otoritesinin ortadan kalkması, bir başka ifadeyle başarısız devlet fiili durumu nedeniyle güçlenmişlerdir.

3.5. Somali'de "Ulus Oluşumu" Problemi

Somali, 20 yıldan beri iç savaş ve çatışma nedeniyle siyasal istikrarsızlık yaşamaktadır. Daha genel çerçevede sorunu analiz etmek gerekirse Somali'de işlevsel bir devlet otoritesi bulunmamaktadır. Siyad Barre'nin devrilmesinden sonra ülkede siyasi gruplar ve kabileler arasındaki çatışmaya, yer yer komşu ülkelerin de müdahil olmasıyla istikrarsızlık kronik bir görünüm kazanmıştır. 637 bin kilometrekare coğrafi genişliği bulunan Somali, Afrika Boynuzu denilen yerde bulunmaktadır. Topraklarının % 72'si otlak alan ve % 12'si ormanlardan oluşmaktadır. Nüfusu 2010 yılı verilerine göre 10 milyon 250 bin civarındadır. (WorldFactbook, 2014).

Afrika boynuzu olarak da bilinen Doğu Afrika bölgesinde bulunan Somali, Dünya'nın en kritik ve önemli dar su yolu geçitlerinden birisi olan Bab el-Mendeb boğazına uzun bir kıyısı bulunmaktadır. Bab el-Mendeb boğazının dört ülkeye kıyısı 35 bulunmaktadır: Arap yarımadasında Yemen, Afrika kıtasında ise Cibuti, Etiyopya ve Somali. Somali'nin stratejik olarak sayılan diğer ülkelere göre önemi ise Kızıldeniz'e Bab el-Mendeb boğazı aracılığıyla doğal bir girişe sahip olmasıdır. Jeopolitik önemini de bu boğaza borçludur. Nüfusun yarısına yakını göçebe hayatı yaşamaktadır. Bunun en önemli nedeni hayvancılıktır. Kuraklık ve otlak bulunması göçebe hayatı teşvik etmektedir. Son yıllarda yaşanan siyasal karmaşa da göçlerin sebepleri arasında sayılmaktadır. Ülkede yaşayanların büyük kısmı Sünni mezhebine mensup Müslümandır. Resmi dil Arapça olmasına rağmen ülkede Somali dili iletişimde yaygın

biçimde kullanılmaktadır. Yarı kurak bir iklime sahip Somali dünyanın en yoksul ülkeleri arasındadır. GSMH büyüklüğü 806 milyon dolar düzeyindedir. Kuraklık yanında Jaba ve Şabella nehirlerinin yağmur dönemlerinde neden olduğu taşkınlar da felaketlere neden olmaktadır.

Somali'nin temel sorunu ulus oluşumunun tamamlanmamış olmasıdır. Somali vatandaşları bakımından kimlik kabile bağları ile ifade edilmektedir. Siad Barre, 1991 yılında kabileleri feshetmek için bir karar çıkarmış ancak uygulanamamıştır. Yirmi yıldan fazla Siad Barre idaresi altında yaşayan Somali, 1991 sonrasında başarısız devlet özellikleri taşıyan bir durumla karşı karşıya kalmış, devlet otoritesinin ülkenin tamamında tesis edilmesi mümkün olmamıştır.

3.6. Somali Üzerinde Hakimiyet Mücadelesi ve Afrika Birliği Desteği

BM şemsiyesi altında 1990'lı yılların ilk yarısında yapılan UNOSOM I ve UNOSOM II barış misyonlarının ardından ülke merkezi bir yönetimi tesis edememiştir. 2000 yılında Cibuti'de önde gelen tarafların katılımı ile yapılan toplantıda Abdulkasım Salat Hassan ülkenin başkanı seçilmiştir. O zamandan beri sık aralıklarla hükümetler kurulmuş ve devrilmiştir. Uluslararası aktörler, islami gruplar ve kabilelerin değişik kombinezonlarını içeren siyasal oluşumların iktidarı sürekli tehdit ve meydan okumalarla karşı karşıya kalmıştır.

Somali'de siyasal istikrarsızlık yaratan, çatışma ortamına zemin teşkil eden aktörler arasında ilk sırada kabileler bulunmaktadır. Ardından çeşitli islami gruplar, bölge ülkelerinin veya Batılıların işbirliği yaptığı örgütlenmeler yer almaktadır. Ülke genelinde hakimiyet tesis edilmesi ve devlet otoritesinin sağlanması genel olarak mümkün olmamaktadır. Bu koşullar altında AfB, bölgesel bir uluslararası örgüt olarak siyasal istikrarın tesisi için oluşturulan hükümetlere destek sağlamaktadır.

Somali'de siyasal istikrarsızlığa son vermek ve sosyo-ekonomik kalkınmayı tesis etmek amacıyla oluşturulan barış güçü operasyonları esas itibariyle BM şemsiyesi altında faaliyet göstermiştir. Bunlardan en önemlileri, UNOSOM I ve UNOSOM II adıyla yürütülen faaliyetlerdi. Bu iki operasyon 1992 başından 1995 sonuna kadar devam etmiştir. AfB'nin o dönemde başlayan ve sonradan devam eden misyonu, bir taraftan askeri destek sağlamayı, öte yandan insani faaliyetleri içermiştir. Birinci operasyona 16, ve ikincisine de 34 devlet katkı sağlamıştır. Önde gelen Batılı devletlerin yanında katılımcıların büyük kısmını Afrikalı

devletler oluşturmuştur. Birinci operasyonun mali büyüklüğü 42 milyon dolar ve ikincisininki 1 milyar 600 milyon dolar olmuştur. BM şemsiyesi altında yürütülen birinci operasyon hedeflerine ulaşma bakımından yetersiz kalmış; ancak Kızılhaç gibi kuruluşların da desteği ile insani yardım dağıtımı bakımından başarı sağlanmıştır. İkincisinde ise öngörülen siyasi hedefe ulaşılamamıştır. (Thakur, 1996: 390)

Bir başka perspektiften Somali, büyük güçlerin üzerinde hakimiyet kurmak için mücadele ettikleri bir ülkedir. Stratejik önemi büyük olan bölgede söz sahibi olmak isteyen büyük güçler İngiltere, Fransa, ABD ve Çin olarak sıralanmaktadır. İngiltere, bölgenin eski sömürgeci gücüdür. Ülkede 1991 yılında kapatılan büyükelçilik 2013 yılında yeniden açılmıştır. İngiltere genel olarak ABD'ye yakın bir politika takip etmektedir. ABD'nin bölgeye bakışı ise başka güçlerin burada hakimiyetini önleme amacı taşımaktadır. ABD'nin Afrika'ya siyasal ve askeri müdahale planlarının merkezine konuşlanan ve 2008 yılında kurulan Afrika Birleşik Komutanlığı'nın (AFRICOM) ilan edilmiş hedeflerine bakıldığında bu açıkça görülmektedir: AFRICOM'a temel olarak altı görev verilmiştir: 1) Terörizm ile mücadele 2) Doğal kaynakların güvence altına alınması 3) Silahlı mücadeleleri ve insani krizleri kontrol altına alma 4) AIDS'in yayılmasını yavaşlatma 5) Uluslararası suçları azaltma 6) Çin'in artan nüfuzuna karşılık verme. Çin ise bölgenin daha çok doğal kaynak potansiyeli petrol ve doğalgaz yatakları ile yakından ilgilenmektedir.

Halen tam anlamıyla siyasal istikrara kavuşmamış olan Somali'nin normalleşmesinde yerel uluslararası örgüt olarak AfB'nin rolü günümüzde de devam etmektedir. Örgüt bir yandan üye devletler kanalıyla geçici hükümeti desteklemeye devam etmekte, öte yandan çatışan taraflar arasında iletişim kanallarını açık tutmaya çalışmaktadır. Somali'ye insani yardım günümüzde büyük ölçüde AfB'nin desteği ile ulaşmaktadır. AfB, hükümetlerdışı uluslararası kuruluşların insani yardımlarının bölgeye ulaşmasında da aracılık etmektedir. Büyük bölümü Batı kökenli insani yardım kuruluşlarının tıbbi malzeme, gıda ve ilaç desteğinin Somali'ye intikali, bölge ülkelerinin üye olduğu örgüt üzerinden ulaşmaktadır.

SONUÇ

Afrika kıtası sömürgecilik ve emperyalizm çağının sıkıntılarından tamamen kurtulmuş değildir. Her ne kadar Afrika halklarının tamamı BM'nin de kısmî desteği ile sömürgeciliği tasfiye etmiş ve bağımsızlık kazanmış ise de bu geçmiş dönemin sıkıntılarının tamamen aşıldığı anlamına gelmemektedir. Temel altyapı hizmetlerinin eğitim ve sağılığın yetersizliği, açlık, etnisite dil, din, mezhep temelli çatışmalar, sınır uyuşmazlıkları, sömürge döneminde kurulan bağımlılık ilişkilerinin yeni koşullarda devamı gibi kronik sorunlar günümüzde de Afrika kıtasındaki devletleri etkilemeye devam etmektedir.

Bir bölgesel uluslararası örgüt olarak Afrika Birliği Örgütü, 1960'lı yılların başlarında Addis Ababa'da kurulmuştur. Örgütün temel misyonu uluslararası siyasal sistemde Afrika devletlerinin temel hak ve çıkarlarını korumaktır. Bir yandan kıtayı etkileyen açlık, kuraklık, sağlık gibi kronik sorunlarla kollektif mücadele etmek öte yandan da üye devletler arasındaki ihtilaflara çözüm bulmak örgütün temel görevleri arasındadır. Örgütün üzerinde durduğu bir başka ilke de şudur: Ne kadar gayri adil ve Afrika'nın gerçekleri ile örtüşmeyen yapıda olursa olsun, sömürgeciler tarafından çizilen uluslararası sınırların değişmeyecektir. Bunların değişmesi daha büyük acılara neden olma potansiyeli taşımaktadır. Afrika Birliği Örgütü, kuruluşundan itibaren Afrika kıtasının sorunlarına çözüm bulmak amacıyla münferiden veya başka uluslararası örgütler ve büyük devletlerin desteği ile faaliyete başlamış, kayda değer başarılar yanında bazı faaliyetleri neticesiz kalmıştır. 21'nci yüzyılın başında kendini revize eden, yeniden örgütlenen ve Afrika Birliği adını alan teşkilat günümüzde 55 üyeye sahiptir.

Afrika Birliği'nin temel ilgi alanı isminden de anlaşılacağı üzere Afrika kıtasındaki devletlerin tamamını etkileyen kronik sorunlara çözüm bulma, iktisadi, siyasi ve ekonomik alanlarda işbirliği ve sorunlarla kollektif mücadele etmektir. Afrika kıtasını derinden etkileyen sorunların başında sınır ihtilafları veya iç çatışmaların yayılmasından kaynaklanan güvenlik sorunları gelmektedir.

Afrika Birliği Örgütü döneminde teşkilatın üzerinde ağırlıklı olarak durduğu sorunların başında sınır uyuşmazlıkları gelmiştir. Bu dönemde Cezayir ile Fas sınır uyuşmazlığı, ardından Etiyopya, Somali ve Kenya arasındaki ihtilaflar ve daha sonra da Libya ile Çad arasındaki sınır sorunları için arabuluculuk yapmıştır. Burundi, Sudan, Angola,

Nijerya ve Etiyopya'da patlak veren çatışmalarda, ardından Somali operasyonlarında barış ve güvenliğin tesis edilmesi için çaba göstermiş ve büyük başarılar ortaya koymuştur. Afrika Birliği Örgütü döneminde, bir yandan BM, öte yandan bölgesel uluslararası örgütlerin de katkısını sağlayan teşkilat, pek çok ihtilafta arabulucu, uzlaştırıcı, barış tesis edici ve istikrar sağlayıcı fonksiyon üstlenmiştir.

Afrika Birliği adı altında yeniden 2002 yılında yeniden örgütlenen teşkilat, yeni dönemde diplomasinin yanında askeri güç kullanma faaliyetlerine de katılmıştır. Afrika'nın sorunlarına Afrika'nın çözüm bulması gibi ilkesi idealist bir düşünceyi yansıtmaktadır. Ne var ki, Afrika'nın gerçekleri tek başına Afrika Birliği'nin üstesinden gelebileceği seviyenin çok ötesindedir. ECOWAS ve SACD gibi bölgesel kuruluşların aktif desteği bile kıtasının sorunlarının çözümünde yeterli olmamaktadır. En büyük sıkıntı bir ülkede barış ve güvenlik bakımından tehdit oluşturan gelişmelere müdahale edebilmek için konsensüs sağlama güçlüğü ve ardından da mali yetersizliklerdir. Afrika Birliği örgütü barış koruma misyonunu yerine getirirken sık sık ekonomik sıkıntı yaşamıştır. BM gibi başka uluslararası örgütlerin veya Batılı devletlerin finansman desteği ile zorluklar aşılabilmiş veya başarı ancak kollektif operasyonlar yapıldıktan sonra mümkün olmuştur. Darfur sorununda bile üye devletler kollektif bir duruş ortaya koymakta zorlanmışlardır.

Afrika Birliği'nin Somali konusunda ortaya koyduğu pratik de temelde Afrika kıtasındaki diğer çatışma bölgeleri örneklerinden farklılık göstermemiştir. Somali sorunu, bu ülkenin dışında komşu ülkeleri de derinden etkileme potansiyeline sahip çetrefil bir karakter taşımaktadır. Başarısız devlet olarak tanımlanabilecek Somali, Siad Barre'nin 1991'de devrilmesinden sonra topraklar üzerinde yaşayanlara en temel hizmetleri bile sunmakta zorlanmıştır. Bir yandan kabileler, öte yandan radikal örgütler ve dış dünyadan destek alan siyasal hareketlerin aralarındaki çatışmaya son verilip ortak bir zeminde bir araya getirilmesi ve bunun sürdürülmesi mümkün olmamıştır. BM şemsiyesi altında 1990'lı yılların ilk yakısında gerçekleşen iki barış misyonu kısmî başarılı olmuştur. BM'nin ardından çatışan taraflar arasında iletişim sağlamak ve normal bir yönetime geçme yönündeki çabaları Afrika Birliği yürütmüştür. 20 yıldan daha uzun bir zaman boyunca merkezi hükümet otoritesinin ülke genelinde tesis edilemediği Somali, günümüzde hâlâ asgari devlet fonksiyonlarını yerine getirme bakımından zorluk yaşamaktadır.

Afrika kıtasında bölgesel bir uluslararası örgüt kurulması ve kıta ülkelerini ve halklarının sorunlarına bu şekilde destek sağlanması düşüncesi, hiç kuşku yok ki, idealist bir

yaklaşımı ortaya koymaktadır. Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da kurulan teşkilat, bir ideali gerçekleştirme amacıyla yola çıkmış, 2002 yılında yeniden örgütlenmiş, görev tanımı ve faaliyet alanlarını günün koşullarını dikkate alarak genişletmiştir. İdealist uluslararası ilişkiler teorisi, realizmden farklı olarak var olanı değil, olması gerekeni esas almaktadır. Afrika Birliği örneğinde de somut biçimde görüldüğü üzere, teşkilat kuruluşundan itibaren sahaya çıkıp kıtadaki ülkeleri ve halkları etkileyen sorunları çözmek için çaba göstermiş ancak beklenen neticeyi alamamıştır. İnsan hakları ihlallerine son verme, eğitim, kültür, açlıkla mücadele gibi hedeflere ulaşmanın münferiden başarılabilecek hedefler olmadığı, Afrika kıtasının finansal ve insani kaynaklarının bu hedeflere ulaşmak için yetersiz olduğu görülmüştür.

Öte yandan da, Afrika Birliği'nin kıtaya barış, iktisadi kalkınma, istikrar getirmek için yoğun ve kesif bir şekilde faaliyet gösterdiği, gerek diğer ülkelerde patlak veren ihtilaflarda gerekse bu çalışmanın üzerinde yoğunlaştığı Somali örneğinde açık biçimde gözlemlenmiştir. Afrika Birliği teşkilatı tüm sıkıntı ve yetersizliklerine rağmen bir ideali gerçekleştirme için çaba göstermiştir. Somali örneğinde ortaya koyduğu performans tüm eksikliklerine rağmen yine de başarı olarak ele alınmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR

AKAO, H. M, *The Politics of Dress in Somali Culture*, Indiana University Press. 2011.

ATAÖV, Türkkaya, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, SBF Yayını, Ankara, 1975.

AZEVEDO, Mario, *The Roots of Violence: A History of War in Chad*, Routhlodge, London, 1998.

BADEJO, Diedre, *The African Union*, Chelsea Publishers, New York, 2008.

BERMAN, Eric; SAMS, Katie E., *Peacekeeping in Africa: Capacities and Capabilities*. United Nations Publications, New York, 2000.

BISWARO, Joram Mukama. *The Quest for Regional Integration in the Twenty First Century: Rhetoric Versus Reality: a Comparative Study*, London, 2012.

BOAHEN, Adu, et al. (ed.). *Africa Under Çolonial Domination 1880-1935*. UNESCO Publication, Paris, 1985.

BRONS, Maria Helena, et all, *Society, Security, Sovereignty and the State in Somalia: From Statelessness to Statelessness*, . New York, 2001.

CHESTERMAN, Simon, *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*. Oxford University Press, London, 2001.

CROFT, Stuart, *International Relations and African- American Affairs*, New York, 1997

EMATHE, Francis E. Somalia: *IGAD Attempt to Restore Somalia's Transitional Federal Government*. Naval Post Graduate School, 2006.

ENGEL, Ulf; PORTO, João Gomes (ed.). *Africa's New Peace and Security Architecture: Promoting Norms, Institutionalizing Solutions*. Ashgate Publishing, Ltd., London, 2010.

GÖZEN, Ramazan, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014:

HUNTER-GAULT, Charlayne. New news out of Africa: Uncovering Africa's renaissance. Oxford University Press, 2006.

HUSSEIN Ali Duale, *Somalia: The Agony of a Nation*, Stella Graphics, Nairobi, 1994

JOHNSON, La'Nita M. The Consequences of Somali Piracy on International Trade. Global Tides, 2014, 8.1: 5.

LUKONG, Hillary V. *The Cameroon-Nigeria Border Dispute: Management and Resolution*, 1981-2011. African Books Collective, 2011.

LYONS, Terrence; SAMATAR, Ahmed I.; *Somalia: State Çollapse, Multilateral Intervention, and Strategies for Political Reconstruction.* Brookings Institution Press, London, 2010.

MAHMOUD, Othman O. *The Root Causes of the United Nations' Failure in Somalia: The Role of Neighboring Countries in the Somali Crisis*, Nairobi, 2011

MAJINGE, Charles Riziki, *Future of Peacekeeping in Africa and the Normative Role of the African Union,* , Nairobi, 2010.

MAKINDA, Samuel M and OKUMU, Wafulo, *The African Union*, Routledge, New York, 2008.

MALAN, Mark. *Africa: Building Institutions on the Peace Operations*, Addis Ababa, 2008.

MELBER, Henning. The New African Initiative and the African Union: a Preliminary Assessment and Documentation. 2001.

MURIITHI, Tim. *Institutionalising Pan-Africanism Transforming African Union Values*, London, 2007.

O'NEILL, John Terence; REES, Nick. *United Nations Peacekeeping in the Post-Cold War Era*. Routledge, London, 2005..

RAMOS, Manuel João, et all., *State and Societal Challenges in the Horn of Africa: Conflict and Processes Sstate Formation, Reconfiguration and Disintegration*, Centro de Estudos Internacionais do Instituto Universitário de Lisboa , 2013

ÜLGER, İrfan Kaya, *Yugoslavya Neden Parçalandı*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2016.

WEBER, Cinthia, *International Relations Theory- A Critical Introduction, Routhledge*, London, 2010.

WILLIAMS, Paul D. *The African Union's Conflict Management Capabilities*. Council on Foreign Relations, New York, 2011.

ZARTMAN, I. William, *Ripe for Resolution: Conflict and Intervention in Africa*, Oxford University Press, London, 2013.

MAKALELER ve TEZLER

ALEGÖZ, Halil İbrahim. "Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rolü: Türkiye-Somali Örneği", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul 2013.

ALBIN-LACKEY, Chris. "So Much to Fear": War Crimes and the Devastation of Somalia. *Human Rights Watch*, Yıl,2008.

APAK, Eylem Miray, Uluslararası Hukukta Müdahale Kavramı ve Somali ve Afganistan'a Düzenlenen Uluslararası Müdahalelerdeki Yeri, *Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009.

APPIAH, Mensah. "The African Mission in Sudan: Darfur Dilemmas" *African Security Studies*, 2006, 15.1: 1-19.

ATKINSON, Ronald R. "The (Re) Construction of Ethnicity in Africa: Extending the chronology, conceptualisation and discourse. In: *Ethnicity and Nationalism in Africa*. Palgrave Macmillan London, 1999. p. 15-44.

BADESCU, Cristina G.; BERGHOLM, Linnea. "The Responsibility to Protect and the Conflict in Darfur: The Big let-down", *Security Dialogue*", 2009, pp. 287-309.

BASC, Daniel, "Politics of the West African Economic Cooperation", *The Journal of Modern African Studies*, Volume 21, Issue 4 December 1983, pp. 605-623

BUSUMTWI-SAM, James. "Architects of Peace: the African Union and NEPAD", *Georgetown Journal of International Affairs*, 2006, 71-81.

CHEBOI, Susan. "The Psychological Effects on Kenyan Troops Participating In Operation Linda Nchi in Somalia, 2011-2012", *PhD Thesis*. University of Nairobi, 2013.

COJUNA, Valentin, "Analysis of Failed States: Some Problems of Definition and Measurement", *Romanian Economic Journal*, 2007, pp. 113-131.

DIOUF, Abdou. "Afrique: l'intégration Régionale Face à la Mondialisation", *Politique étrangère,* 2006, 4: 785-797.

ELMI, Afyare Abdi, BARISE, Abdullahi. The Somali Conflict: Root Cuses, Obstacles, and Peace-Building Strategies", *African Security Studies*, 2006, 15.1: 32-54.

FRED Ngoga, Nicolas Bwakira, "Statement Before the House Subcommittee on Africa and Global Health", Washington, DC, 25 June 2009.

FUAMBA, David Masako SEEGERS "Annette. Managing Spoilers in a Hybrid War: The Democratic Republic of Congo (1996–2010). *Politikon*, 2013, 40.2: 319-338..

HEHIR, Aidan. The Responsibility to Protect:'Sound and Fury Signifying Nothing'?. *International Relations*, Yil, 2010, 24.2: 218-239.

HUSSEIN, Mohammed A. From AMB to AMISOM-the Need for Institutional and Mandate Clarity in APSA. *Institute for Security Studies Papers*, 2012.

KARAGÜL, Soner, "Afrika'da Barış ve Güvenliğin İnşasında Kıtasal Yaklaşım: Afrika Barış ve

Güvenlik Mimarisi", *Güvenlik Stratejileri,* Yıl: 2010, s. 57-98.

KIOKO, Ben. "The Right of Intervention Under the African Union's Constitutive Act: From

Non-Interference to Non-Intervention", *International Review of the Red Cross*, 2003, 85.852: 807-826

MALUWA, Tiyanjana. "The Constitutive act of the African Union and Institution-Building in Postcolonial Africa", *Leiden Journal of International Law*, 2003, 16.01: 157-170.

MURITHI, Tim. "The Responsibility to Protect, as Enshrined in article 4 of the Constitutive Act of the African Union". *African Security Studies*, 2007, 16.3: 14-24.

MUELLER, Jason C. 2016. "The Evolution of Political Violence: The Case of Somalia's al-Shabaab." Terrorism and Political Violence (May): 1-26

NWAUBANI, Ebere. "Getting Behind a Myth: The British Labour Party and Decolonisation in Africa, 1945–1951". *Australian Journal of Politics & History*, 1993, 39.2: 197-216.

OKOTH, P. Godfrey. "OAU: Forces of Destabilization. Ufaham", *A Journal of African Studies*, 1983, 13.1.

RECHNER, Jonathan D. "From the OAU to the AU: a Normative Shift with Implications for Peacekeeping and Conflict Management, or Just a Name Change". *The Vanderbilt University School of Law,* 2006, 39: 543.

RICHMOND, Oliver P." The Limits of UN Multidimensional Peace Operations" in: *The United Nations and Human Security*. Palgrave Macmillan, London, 2001. p. 31-46.

RICHMOND, Oliver P. "UN Peace Operations and the Dilemmas of the Peacebuilding Consensus". *International Peacekeeping* , Cilt 11.1: 83-101.Yıl :Haziran 2014

SESAY, Amadu. The Limits of Peace-Keeping by a Regional Organization: The OAU Peace-Keeping Force in Chad. Journal of Conflict Studies, Sayı, 11.Yıl: 1991

SHINN, David, "Al Shabaab's Foreign Threat to Somalia", Orbis, vol. 55, no. 2, 2011, pp.209-11; Report of the 2nd AMISOM-TFG Information Sharing Meeting, 22nd to 24th November 2011, Bujumbura Burundi.

THAKUR, Ramesh. "From Peacekeeping to Peace Enforcement: The UN Operation in Somalia", *The Journal of Modern African Studies*, 1994, 32.03: 387-410.

VOGT, M. A.; AMINU, L. S. *Peacekeeping as a Security Strategy in Africa, Journal of Public Information,* Nairobi, 1996.

VAN WALRAVEN, Klaas. *Dreams of power: The Role of the Organization of African Unity in the Politics of Africa, 1963-1993*. Ashgate, London, 1999.

WAMALWA, D. Salima. "The Engaged Artist: The Social Vision of Ngugi Wa Thiong'o", *Journal of Africa Today*, 1986, Issue: 18.

WITT, Antonia. Kassim Mohammed Khamis. "Promoting the African Union. African Studies Quarterly" *Journal of Conflict Studies*, February, 2011, Issue: 12, pp. 127-130

RAPORLAR

AFRICAN UNION, *Report of the Chairperson of the Commission on the Situation in Darfur (the Sudan)*(PSC/PR/2 (XVII)). In: African Union Peace and Security Council 17th Meeting. 2004.

AGADA, Solomon, *The Challenges of United Nations Peacekeeping in Africa: Case Study of Somalia. Peace Operations Training Institute*, Mogadishu, 2008, 1-94.

AFRICAN UNION POLICY FRAMEWORK for the *Establishment of the African Standby Force and Military Staff Committee, African Union*, April, 2003, 18: 21-41

AMADI Ishahilidza, "An Analysis of Peacekeeping Strategies in Africa: The Case of The African Unina Mission in Somalia", *Instutute of Diplomacy and International Studies Report,* Nairobi, 2014.

BINGÖL, Okay, et al. Somali'de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye'nin Rolü. *Gazi Akademik Bakış,* 2013, 13: 81-106.

BOULDEN, Jane. "Peace Enforcement: The United Nations Experience in Congo, Somalia, and Bosnia", *Greenwood Publishing Report,* 2001.

CENTRE FOR RESEARCH AND DIALOGUE, "Somalia: Path to Recovery and Building a Sustainable Peace", *Report*, Mogadishu, 2004.

CHOPRA, Jarat., *Report of the Monitoring Group on Somalia and Eritrea Pursuant to Security Council Resolution 2111* (2013); Somalia. 2014.

EL-AYOUTY, Yassin; ZARTMAN, I. William. The OAU after twenty years. 1984.addis ababa.

MUELLER, Jason C. "The Evolution of Political Violence: The Case of Somalia's al-Shabaab", *Terrorism and Political Violence Report,* 2016, 1-26.

ELMI, Afyare Abdi; AYNTE, Abdi. "Somalia: The Case for Negotiating with Al-Shabaab", *Al-Jazeera Centre for Studies*, Doha, 2012.

KUWALI, Dan. "The end of Humanitarian Intervention: Evaluation of the African Union's Right of Intervention", *African Journal on Conflict Resolution*, 2013.

MARCHAL, Roland. "A Tentative Assessment of the Somali Harakat Al-Shabaab"; *Journal of Eastern African Studies,* 2009, 3.3: 381-404.

MURIITHI, T. (2007). "Institutionalizing Pan-Africanise: Transforming the Values and Principles into Policy and Practice." *Institute For Security Studies Report*, 143

NDUWIMANA, Donatien. "AMISOM in Somalia: A Ray of Hope", International Peace Support Training Centre Report, Nairobi, 2013.

KILCULLEN, David , *The Accidental Guerrilla*, Oxford University Press, London, 2009).

KIOKO, Ben. "The Right of Intervention Under the African Union's Constitutive Act: From non-Interference to Non-Intervention", *International Review of the Red Cross*, 2003, 85.852: 807-826.

LEWIS, I. MAYALL, J. Somalia. The New Interventionism 1991-1994: United Nations Experience in Cambodia, former Yugoslavia and Somalia. J. Mayall. Cambridge, University of Cambridge, 1996, 94-124.

SALAH, Mohamed. "Kuzey Somali'de Osmanlı Hakimiyeti", *Yüksek Lisans Tezi*, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

SANDRINI, Andrea. Afyare Abdi Elmi. "Understanding the Somalia Conflagration: Identity, Islam and Peacebuilding ", *Cadernos de Estudos Africanos*, 2013, 25: 213-214.

UDOMBANA, Nsongurua J., "The Institutional Structure of the African Union: A Legal Analysis", *California Western International Law Journal*, 2002, 33.1

WESSELING, Hendrik Lodewijk. Divide and rule: The partition of Africa, 1880-1914. Praeger Publishers, 1996.

WILLIAMS, P. D., Dealing with Disengaged Fighters: The Case of al-Shabaab, *International Peace Institute Report*, 2013.

WISEMAN, the OAU: Peacekeeping and Conflict Resolution. In The OAU after Twenty Years, El-Ayouty, Y. & Zartman, I.W. (Eds.). H. 1984.New York: Praeger.

YEARBOOK OF INTERNATIONAL LAW, Oxford, 2005, 468-471.

YUSUF, Hilmi S. The OAU and the African Liberation Movement. Pakistan Horizon, 1985, 38.4: 55-67

WIHARTA, Sharon. "Peace-Building: the New International Focus on Africa". *Stockholm International Peace Research Institute*, SIPRI Yearbook, Temmuz 2006

ZARTMAN, I. William. Ripeness: The Hurting Stalemate and Beyond: International Conflict Resolution After the Cold War, 2000, 225-250.

.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Constutitutive Act of the African Union https://www.au.int/web/sites/default/files/pages/32020-file-constitutiveact_en.pdf/ (Erişim Tarihi: 1 Haziran 2016)

- ICG Policy Briefing: Africa Briefing Number 45 Nairobi/Brussels, 26 January 2007, 'Somalia: The Tough Path Is Ahead' pasted at www.crisisgroup.org. (Erişim Tarihi: 2 Eylül 2016)
- G8, "Implementation Report by Africa Personal Representatives to Leaders on the G8 Africa Action Plan", G8 Summit (Evian: France, June 1-3, 2003), www.au2002.gov.za/docs/releases/g8030604b.htm. (Erişim Tarihi: 8 Nisan 2015).
- In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All, Report of the Secretary-General, UN Doc. A/59/2005, available at. http://www.un.org/largerfreedom/contents.htm (Erişim Tarihi: 25 Mart 2016)
- International Commission on Intervention and States Sovereignty, the Responsibility to Protect, at VIII (2001), available at http://www.iciss.ca/report-en.asp (Erişim Tarihi, 10 Mayıs, 2016).
- Ken Menthes, 'Violent Islamic Extremism: Al-Shabaab Recruitment in America', at http://hsgac.senate.gov/public/_files/031109Menkhaus031109.pdf. (Erişim Tarihi, 10 Haziran 2016)
- Organization African Unity Charter, 1963 https://www.au.int/web/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf/ (Erişim Tarihi. 10 Haziran 2016)

- United Nations. 2003. Handbook on United Nations Multidimensional Peacekeeping Operations. [Online]. Available at: http://www.peacekeepingbestpractices.unlb.org. (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2016)
- United Nations. 1945. Charter of the United Nations. [Online]. Available at:http://www.un.org/en/documents/charter/. Erişim Tarihi, 08.2010
- United Nations. 2008. United Nations Peacekeeping Operations Principles and Guidelines. [Online]. Available at: http://pbpu.unlb.org/PBPS/Library/Capstone_Doctrine_ENG.pdf.
- United Nations. 2008. United Nations Peacekeeping Operations Principles and Guidelines. [Online]. Available at: Erişim Tarihi, 10 .2015 http://pbpu.unlb.org/PBPS/Library/Capstone_Doctrine_ENG.pdf.
- Weiss, Thomas G., and Don Hubert. The Responsibility to Protect: Research, Bibliography, Background. International Commission on Intervention and State Sovereignty, 2001.Available from http://www.icissciise.gc.ca/menu-e.asp. (Erişim Tarihi, 15 November 2016).
- Witt, A. (2011). Kassim Mohammed Khamis. Promoting the African Union. African Studies Quarterly, 12(3), 127-130. www.commissionforafrica.org/english/consultation/submissions/before/sb-julaug04–007.pdf. (Erişim Tarihi, 18 November 2016).
- United Nations. 2003. Handbook on United Nations Multidimensional Peacekeeping Operations. [Online]. Available at: http://www.peacekeepingbestpractices.unlb.org . (Erişim Tarihi, 22 December 2016).

- In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All, Report of the Secretary-General, UN Doc. A/59/2005, available at. http://www.un.org/largerfreedom/contents.htm (Erişim Tarihi, 19 December 2016).

ÖZGEÇMİŞ

16 Şubat 1986 tarihinde Somali'nin Burco kentinde dünyaya geldi. İlkokulu aynı yerde okudu. Orta okul ve liseyi de Hargeyse'de tamamladı. Yüksek öğrenimini Sudan'da bulunan Nil Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamladı.

2013'de Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Burslarını kazanarak Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler bölümde yüksek lisans eğitimine başladı. Arapaça, İngilizce ve Türkçe bilmektedir.

Abdullahi Hassan, Afrika kıtasındaki siyasal gelişmeler başta olmak üzere Uluslararası İlişkiler disiplini konularına ilgi duymaktadır.